

Friluftslivet i Dals-Ed

*En studie av friluftslivet i en
glesbygdskommun*

Robert Ekberg, Jessica Lindqvist & Martin Madar Johanson

Göteborg 27 maj 2010

Förord

Vi vill tacka samtliga som har hjälpt oss att genomföra denna studie. Först vill vi rikta ett tack till våra handledare Marie Stenseke och Ana Gil Solá, på Kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs Universitet. Vilka har varit till stor hjälp vid utformningen av uppsatsen.

Vi vill även tacka Hans-Göran Sandqvist som varit vår kontakt hos Dals-Eds kommun, och flertalet anställda på miljökontoret i Dals-Ed för deras hjälp med enkätundersökningen. Vi vill även tacka Anders Larsson, prefekt på Kulturgeografiska institutionen, som gjorde det möjligt att använda CRAs restidsmodell.

Sist men inte minst vill vi rikta ett stort tack till våra vänner Erika Hultman och Rickard Näsström för deras oersättningsbara stöd och sällskap under den tid vi arbetat med denna uppsats.

Göteborg den 27 maj 2010

Robert Ekberg, Jessica Lindqvist och Martin Madar Johanson

Sammanfattning

Dals-Ed är en kommun i den nordvästra delen av Dalsland och hör till Västra Götalands län. Kommunens centralort heter Ed och här bor större delen av befolkningen som totalt är 4728 personer (2009). Kommunen är till stor del skogsklädd och här finns även många sjöar däribland Stora Le som är en sprickdalssjö vilken delar kommunen i två delar. Kommunen hyser även ett antal naturreservat samt Tresticklan, en av Sveriges 29 nationalparker.

Det har gjorts många omfattande studier kring friluftslivet i Sverige. Dock visar dessa studier främst en koppling till storstadsregionerna eller har ett nationellt fokus. Det är därför intressant att undersöka friluftslivet i en glesbygdskommun som Dals-Ed och se om friluftsmönstret skiljer sig från de nationella undersökningar som gjorts.

Syftet med denna undersökning är att belysa friluftslivet i Dals-Eds kommun, med särskilt avseende på kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgänglighet till naturpräglade områden för friluftslivsutövande. Syftet är även att undersöka vad som kan förbättra den mentala och fysiska tillgängligheten till dessa områden hos kommuninvånarna.

För att undersöka friluftslivet i kommunen har en enkätundersökning använts. För att djupare kunna analysera den fysiska tillgängligheten till naturpräglade områden används Geografiska Informationssystem (GIS). Uppsatsen består således av två artiklar som behandlar de olika metoderna.

Friluftslivet i en glesbygdskommun som Dals-Ed verkar stämma överens relativt bra med vad tidigare forskning har sagt om utövandet på nationell nivå. I kommunen karaktäriseras friluftslivet främst av att det är enkelt och brett, alltså något som de flesta kan ta del av och att det samtidigt inte kräver några särskilda förutsättningar gällande naturpräglade områden. Skyddade naturområden verkar idag inte ha någon större betydelse för utövandet av friluftsliv i kommunen. Det är dock viktigt att ha i åtanke att Dals-Ed är en kommun med en stor mängd övriga naturpräglade områden.

Det har även framkommit att det finns en del fysiska hinder för utövandet av friluftsliv till exempel vägbommar. Många av de fysiska hindren kan också vara mentala hinder. Åtgärder som kommunen kan utföra för att öka både den fysiska och mentala tillgängligheten till naturpräglade områden är att arbeta mer med att informera. Att informera om vad som finns att göra i kommunen i form av aktiviteter och organisationer, samt vilka områden som lämpar sig för friluftsliv. En anledning till att markägare sätter upp vägbommar kan ha att göra med hur besökare betar sig på deras marker.

Nyckelord: *Friluftsliv, natur, tillgänglighet, Dals-Ed, glesbygdskommun*

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Introduktion.....	1
1.2	Syfte och frågeställningar.....	2
1.3	Disposition.....	3
1.4	Avgränsningar och begrepp.....	3
2	Bakgrund	5
2.1	Introduktion.....	5
2.2	Dals-Eds kommun.....	5
2.3	Områden för friluftsliv.....	8
2.3.1	<i>Introduktion</i>	8
2.3.2	<i>Allemansrättsliga områden</i>	9
2.3.3	<i>Skyddade naturområden</i>	9
3	Teori och kunskapsöversikt	11
3.1	Introduktion.....	11
3.2	Friluftsliv.....	11
3.2.1	<i>Begreppet natur</i>	11
3.2.2	<i>Begreppet friluftsliv</i>	12
3.2.3	<i>Friluftslivshistoria</i>	12
3.2.4	<i>Betydelsen av friluftsliv</i>	13
3.3	Tillgänglighet.....	16
3.3.1	<i>Introduktion</i>	16
3.3.2	<i>Fysisk och mental tillgänglighet</i>	16
3.3.3	<i>Rörlighet</i>	17
3.3.4	<i>Tidsgeografi, hinder och restriktioner</i>	18
3.4	Åtgärder för att öka tillgängligheten.....	19
3.4.1	<i>Naturförvaltning för friluftsliv</i>	19
3.4.2	<i>Informationsspridning</i>	19
3.4.3	<i>Friluftsanordningar</i>	20
4	Artikelöversikt	22
5	Slutsatser och diskussion	23
	Artikel 1 –Enkätundersökning om friluftslivet i Dals-Ed	25
6	Metod	28
6.1	Val av metod.....	28
6.2	Urval av respondenter för enkätundersökningen.....	28
6.3	Tillvägagångssätt.....	29
6.3.1	<i>Utformning av enkäten</i>	29
6.3.2	<i>Distribution av enkäten</i>	30
6.4	Bearbetning av enkätsvaren.....	31
6.4.1	<i>Svarsfrekvens</i>	31

6.4.2	<i>Bortfallsanalys</i>	33
6.4.3	<i>Metoddiskussion</i>	33
7	Resultat	35
<hr/>		
7.1	Introduktion.....	35
7.2	Friluftslivsutövandet i kommunen	35
7.3	Den fysiska tillgängligheten till naturpräglade områden	46
7.4	Mentala hinder kopplade till friluftslivet.....	49
7.5	Åtgärder som kan öka tillgängligheten till naturpräglade områden	51
8	Analys och diskussion	54
<hr/>		
8.1	Introduktion.....	54
8.2	Analys	54
8.3	Slutsatser	58
8.4	Diskussion	58
8.5	Vidare studier	59
Artikel 2 –Analys av tillgängligheten till områden lämpade för friluftsliv		61
9	Metod	63
<hr/>		
9.1	Val av metod.....	63
9.2	Urval och avgränsningar	63
9.3	Datainsamling.....	64
9.4	Bearbetning	65
9.5	Metoddiskussion och källkritik.....	66
10	Resultat och analys	68
<hr/>		
10.1	Introduktion.....	68
10.2	Restid med bil från Eds tätort.....	68
10.3	Restid med bil från alla delar av kommunen.....	73
10.4	Vägbommar i kommunen.....	79
11	Slutsatser och diskussion	82
12	Referenser	84
<hr/>		
	Bilaga 1	89
	Bilaga 2	98

1 Inledning

1.1 Introduktion

Det har gjorts många omfattande studier kring friluftslivet i Sverige. Bland annat har Statistiska Centralbyrån (SCB) sedan 1975 löpande genomfört undersökningar av svenska folkets levnadsförhållanden. Med dessa undersöks ett visst antal friluftslivsaktiviteter och hur fördelningen ser ut mellan olika grupper i samhället (Statistiska Centralbyrån, 2006). En annan omfattande nationell studie är den som forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" presenterade 2008 som är tänkt att ge en bred bild av friluftsliv och naturturism i dagens Sverige (Fredman *et al*, 2008a) Dock visar dessa studier, precis som andra vi varit i kontakt med, främst en koppling till storstadsregionerna eller ett nationellt fokus. Det är därför intressant att undersöka friluftslivet i en glesbygdskommun¹ som Dals-Ed och även se hur friluftsmönstret ser ut jämfört med de nationella undersökningar som gjorts.

I detta examensarbete kommer vi att titta närmare på hur friluftslivet ser ut i Dals-Eds kommun med fokus på kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgänglighet till marker för friluftslivsutövande. Det kommer även att diskuteras vilka åtgärder kommunen kan genomföra för att öka tillgängligheten till naturpräglade områden. Denna uppsats är även en studie för kommunens fortsatta arbete med deras naturvårdsprogram, där de ska presentera besöksvärd natur.

Dals-Ed är en av fem kommuner i Dalsland med en stor mängd naturpräglade områden - många sjöar och mycket skog. Inom kommunens gränser finns även en nationalpark och flertalet naturreservat (Nationalencyklopedin 1, 2010). På kommunens hemsida står bland annat:

"Dals-Ed är en del av ekolandskapet Dalsland. Vi erbjuder en miljö med ren luft, rent vatten och rena marker. Här finns en magnifik och orörd natur. Dals-Ed kan erbjuda tystnad - en verklig bristvara för många människor. Kommunens ca 400 sjöar kan också inbjuda till fiske, bad, kanoting och båt färder" (Dals-Eds kommun 1, 2010).

Betydelsen av friluftsliv uppmärksammas allt mer i samhället och intresset ökar även på den politiska arenan. Till exempel har myndigheter som Naturvårdsverket fått ett större ansvar för att friluftslivet bevaras och utvecklas. Det är särskilt det tätortsnära friluftslivet som får mer uppmärksamhet. Att vistas utomhus i naturpräglade områden är för många människor ett viktigt inslag i livet och kan ha positiva effekter på hälsan. Friluftsliv uppfattas också av många som en viktig del i vår svenska kulturtradition och nationella identitet (Fredman *et al*, 2008a).

Men ibland kan friluftslivet försvåras av att naturpräglade områden känns svårtillgängliga av olika anledningar. Det finns dels en fysisk tillgänglighet som beskriver förmågan att kunna ta sig till platser eller områden. Den berör infrastruktur och kommunikationer, till exempel olika typer av vägar, kollektivtrafik eller parkeringar. Men även att det tillhandahålls skyltar, bänkar, spänger, toaletter, avfallsanordningar och andra faciliteter som ökar möjligheten att ta till sig av vissa områden. Den andra typen av tillgänglighet är den mentala tillgängligheten. Det kan till exempel handla om

¹ Kommun med mindre än sju invånare per kvadratkilometer och mindre än 20 000 invånare totalt (Sveriges kommuner och Landsting, 2009)

aspekter som att om det är svårt att ta sig till ett område ökar det inre motståndet mot att ens försöka. Om området upplevs som otryggt eller dåligt skött lockas människor inte dit (Naturvårdsverket 1, 2008).

Intressant är också hur skyddade områden som nationalparker eller naturreservat, som ofta sägs vara de mest värdefulla, kan tänkas påverka utövandet av friluftsliv. Vissa forskare menar att även om ett område är skyddat har de inte någon särskilt stor dragningskraft på stora grupper människor (Emmelin, 1997). Dock hävdar andra att skyddade områden har en stor betydelse och ökar värdet av besöket (Naturvårdsverket, 2005a). I denna studie blir det intressant att undersöka vilken betydelse de skyddade naturområdena har i Dals-Ed, som i övrigt har så pass många andra naturpräglade områden.

En annan aspekt som är viktig att belysa är hur den demografiska strukturen påverkar utövandet av friluftsliv. Nationella studier visar att aktiviteter och rörelsemönster ofta skiljer sig mellan män och kvinnor samt över åldrar. Bland annat visar de att män överlag ägnar sig åt friluftsliv i större utsträckning än kvinnor och särskilt gällande vissa aktiviteter såsom jakt och fiske. Kvinnor anses dock ägna sig åt till exempel nöjespromenader och ströva i skog, mer än vad män gör (Statistiska Centralbyrån, 2006). Dock var det en större andel kvinnor än män som utförde friluftslivsaktiviteter i den nationella enkätundersökning som forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring gjort (Fredman *et al*, 2008a). Det finns också betydande skillnader mellan åldrar, där äldre tenderar att vara i majoritet gällande aktiviteter som nöjes- och motionspromenader och fågelskådning. Den yngre delen av befolkningen har ofta bad, picknick och joggning som vanliga friluftslivsaktiviteter (Fredman *et al*, 2008a).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning är att belysa friluftslivet i Dals-Eds kommun, med särskilt avseende på kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgänglighet till naturpräglade områden för friluftslivsutövande. Syftet är även att undersöka vad som kan förbättra den mentala och fysiska tillgängligheten till dessa områden hos kommuninvånarna. Utifrån detta syfte är våra frågeställningar:

- Hur ser friluftslivsutövandet ut hos invånarna i kommunen och hur skiljer det sig mellan olika befolkningsgrupper?
- Hur ser den fysiska tillgängligheten ut till naturpräglade områden i kommunen?
- Vilka olika mentala hinder som är kopplade till friluftslivsutövandet finns i kommunen?
- Vad kan kommunen göra för att öka den fysiska och mentala tillgängligheten till naturpräglade områden?

1.3 Disposition

I denna uppsats besvaras samtliga frågeställningar genom en enkätundersökning till invånarna i Dals-Eds kommun. Dock kommer frågeställningen om den fysiska tillgängligheten att analyseras ytterligare med hjälp av GIS (Geografiska Informationssystem).

Vi är tre författare bakom denna uppsats och använder oss av två metoder, enkätundersökning och GIS-analys. Detta får till följd att vårt arbete inte är uppbyggt som andra uppsatser på kandidatnivå. Uppsatsen är upplagd så att den inleds med en gemensam kapp med inledning, bakgrund, teori, resultatsammanfattning samt diskussion och slutsatser. Därefter följer två artiklar med metodavsnitt, resultat samt analys, slutsats och diskussion för respektive del. Den första artikeln innefattar således enkätundersökningen och det andra GIS-analysen.

Arbetet med examensarbetet har utförts av oss tre i nära samarbete. Vi har haft huvudansvar för olika avsnitt av uppsatsen men har kontinuerligt diskuterat alla texter, gjort kompletteringar och liknande tillsammans.

1.4 Avgränsningar och begrepp

Arbetet med denna uppsats pågick under två månader och detta snara tidsomfång har gjorde att vi blev tvungna att fokusera på de viktigaste delarna. Därmed utelämnades vissa delar som hade varit intressanta att undersöka i samband med vårt ämnesval.

För att belysa friluftslivet i Dals-Ed valde vi att undersöka individer i åldern 18 till 85 år som är mantalsskrivna i kommunen. Vanligtvis används åldersspannet 18 till 75 år i enkätundersökningar men då befolkningen i kommunen är åldrande var det mer relevant att använda ett utökat åldersspann för att få en mer rättvis bild av undersökningsområdet.

Friluftslivet undersöktes utifrån vilka friluftslivsaktiviteter som invånarna utför, var någonstans de utförs och hur ofta de utförs. Det kommer därför att utelämnas aspekter som till exempel *när* aktiviteten utförs (som tid på dygnet eller under året) eller *varför* den utförs. De friluftslivsaktiviteter som vi syftar till i uppsatsen är de aktiviteter som sker utomhus på kommuninvånarnas fritid, inte de aktiviteter som invånarna utför i anslutning till arbete, studier eller liknande. Inte heller de aktiviteter som utövas utanför kommunen. Begreppet friluftsliv diskuteras mer i avsnittet "Begreppet friluftsliv" på sidan 12.

För att överhuvudtaget kunna undersöka friluftsliv i denna bemärkelse, så behöver några andra begrepp diskuteras. Begreppet natur är väldigt centralt i detta arbete men är samtidigt väldigt svårdefinierat, inte minst då det används till vardags med många olika betydelser.

I denna studie handlar natur om allemansrättsliga områden utanför sammanhållen bebyggelse. Vi har valt att kalla dessa för naturpräglade områden i den mån det är möjligt. Detta inkluderar till exempel inte områden såsom golfbanor och egna trädgårdar. Även detta begrepp diskuteras ytterligare i "Begreppet natur".

Tillgänglighet är ytterligare ett svårdefinierat begrepp som det många aspekter på. Begreppet syftar till de fysiska och mentala faktorer som påverkar människor att utöva sitt friluftsliv, vilka kan vara både positiva och negativa. Vi kommer att beskriva tillgängligheten att ta sig till områden och därför

inte beskriva hur möjligheterna att ta sig runt i områdena. Den mentala tillgängligheten kommer att besvaras utifrån enkätsvaren och därför ge personliga svar på den mentala tillgängligheten. Den mentala tillgängligheten kommer att besvaras utifrån enkätsvaren och därför ge personliga svar på den mentala tillgängligheten. Begreppet tillgänglighet diskuteras vidare i avsnittet "Tillgänglighet" på sidan 16.

När vi slutligen presenterar åtgärder kopplade till naturförvaltning avgränsar vi oss till direkta åtgärder eller ingrepp för att förbättra tillgängligheten till naturpräglade områden. Vi utelämnar alltså flera andra aspekter, såsom styrning av övergripande utvecklingsmål och den fysiska planeringen. Fokusområden för åtgärder blir tydligare i "Åtgärder för att öka tillgängligheten" på sidan 19.

2 Bakgrund

2.1 Introduktion

Detta kapitel är tänkt att ge en förståelse för kommunen, den geografiska kontexten och det kommunala arbetet med naturvård, samt ge en översikt av de områden som kan vara intressanta för friluftsliv.

2.2 Dals-Eds kommun

Dals-Ed är en kommun i den nordvästra delen av Dalsland och hör till Västra Götalands län (se Figur 1). Kommunen gränsar i norr till Årjängs kommun, i öster och söder till Bengtsfors och Färgelanda kommun, i väster till Munkedals och Tanums kommun samt till Haldens och Aremarks kommuner i Norge. Dals-Ed har en tätort, Ed, som bosattes redan under järnåldern, samt sex församlingar; Dals-Ed, Gesäter, Nössemark, Rölunda, Håbol och Töftedal (Nationalencyklopedin 1, 2010). Kommunen karaktäriseras av att befolkning, service och näringsliv i huvudsak finns i centralorten Ed (Dals-Eds kommun 2, 2003). Med en area på 730 km² och en befolkning på 4 728 personer, är Dals-Ed befolkningsmässigt den minsta kommunen i Västra Götalandsregionen (Nationalencyklopedin 1, 2010 ; Statistiska Centralbyrån, 2009).

Befolkning

Dals-Ed är ett glest utbyggt område och enligt kommunens översiktplan bor cirka 60 % av befolkningen i Eds tätort (Dals-Eds kommun 1, 2003). Under 1990-talet fanns en period med befolkningsminskning men nu verkar invånarantalet stabiliserat sig. Jämfört med resten av landet har kommunen en något högre medelålder (Nationalencyklopedin 1, 2010). Generellt är andelen äldre högre på landsbygden än i centralorten (Dals-Eds kommun 2, 2003).

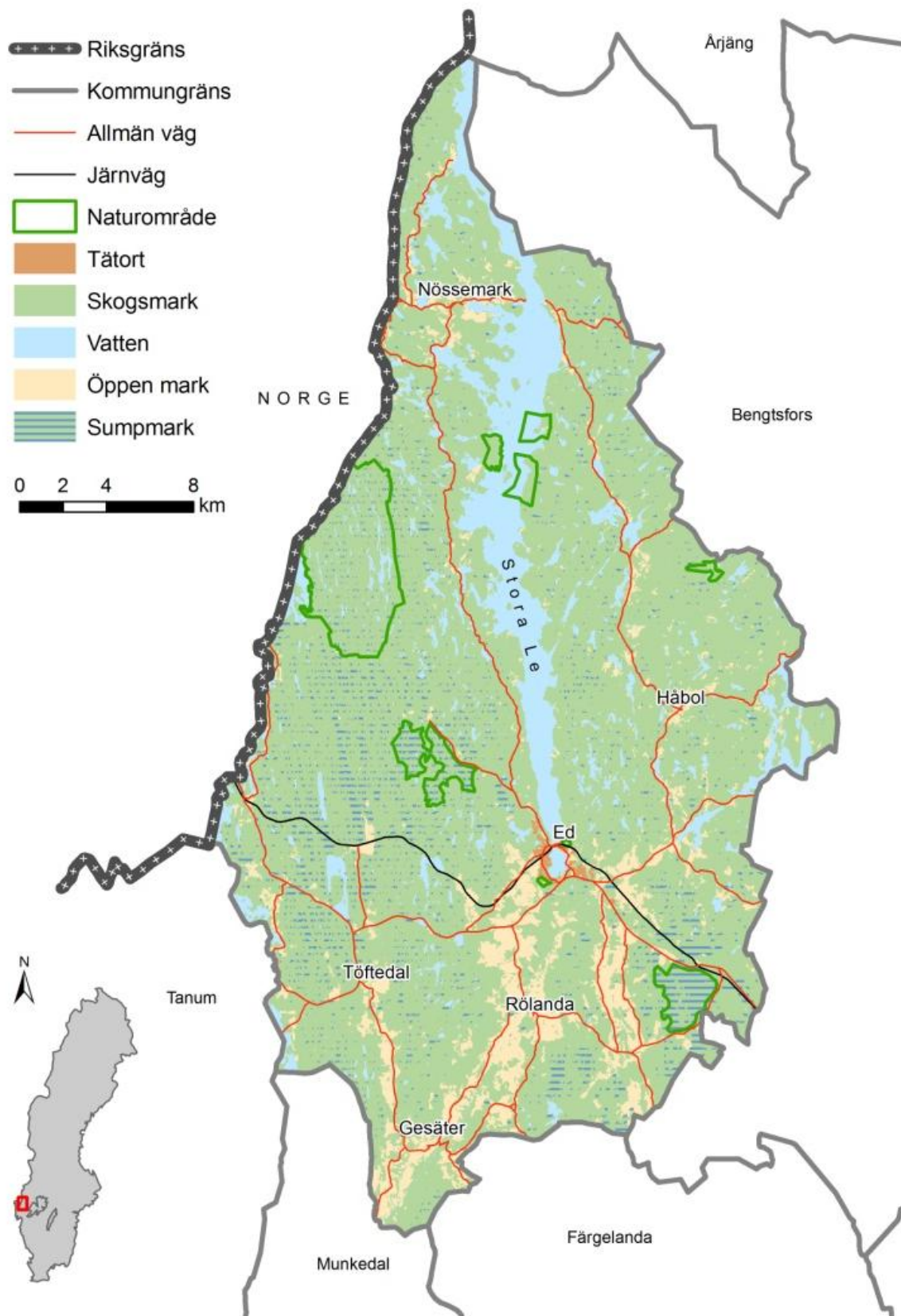
Kommunikationer

Järnvägen mellan Göteborg och Oslo, med stopp i Ed, och de genomgående länsvägarna 164 och 166, spelar en stor roll för näringslivet i kommunen. Dock har vägnätet en relativt låg standard, särskilt på våren när vägarna har låg bärighet². Inom kommunen går fyra busslinjer som alla utgår från Ed. Det går även tre stycken busslinjer som går till kranskommunerna och vidare (Dals-Eds kommun 2, 2010).

Näringsliv

Näringslivet i kommunen består av många småföretag, enbart ett fåtal har mera än 50 anställda. De flesta av småföretagen har anknytning till jord- och skogsbruk men på senare år har det även tillkommit flera nya tjänste- och handelsföretag. Kommunens läge, på gränsen mellan Norge och Sverige, gör att gränshandeln är en viktig näring. Detta gör att många individer och företag söker sig till Ed på grund av närheten till den norska marknaden. Även järnvägen som går mellan Oslo och Göteborg passerar genom Ed och är betydelsefull för denna gränshandel (Dals-Eds Näringsliv, 2010). Kommunen är som i många andra fall den största arbetsgivaren med mer än 600 anställda. En positiv trend är att sysselsättningen i kommunen har ökat under de senaste åren (Dals-Eds kommun 2, 2003).

² Bärförmågan hos ett marklager (Dals-Eds kommun 2, 2003).

Figur 1. Översigtskarta över Dals-Eds kommun (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Kommunens naturområden

Dals-Ed ligger i ett nederbördsrikt och kalkfattigt område. Stora delar är skogsklädd med främst hållmarkstallskog på de magraste markerna och i övrigt granskog eller blandskog av gran och tall. Lövskog förekommer endast sparsamt. Myrmarker hittar man främst i den västra delen av kommunen men även i den sydöstra delen. De utgörs ofta av så kallade högmossar som till exempel Stora Tingvallamossen. De mer betydande jordbruksområdena återfinns i de södra delarna av kommunen (Dals-Eds kommun 2, 2003).

Kommunen ligger inom det sydsvenska fjäll- och höglandsområdet och huvuddelen är belägen mellan 100 och 250 meter över havet. Det finns omkring 300 sjöar större än en hektar samt ett antal vattendrag, av vilka Örekilsälven är det största. Kommunen ligger helt inom Dalshöjens sprickdalslandskap vilket är en terrängform som kännetecknas av att berggrunden är kraftigt sönderstyckad. Dalar och sänkor är ofta vattenfyllda men kan även vara fyllda av lösa jordarter. Stora Le är en stor sprickdalsjö, som nästan delar kommunen i en västra och en östra del. Den är drygt 100 meter djup och en av Sveriges djupaste sjöar. Sjön Lilla Le som är belägen cirka 35 meter över Stora Le har ett mycket klart vatten och har en värdefull fiskfauna (Dals-Eds kommun 2, 2003)

Kring tätorten Ed ligger ett stort område med isälvsdeltan och moränryggar som kallas för Dals-Ed-komplexet. Det är en stor grusavlagring och ingår i den mellansvenska israndzonen som bildades under istiden för omkring 10 500 år sedan (Nationalencyklopedin 1, 2010). Ett annat betydelsefullt område är Tresticklans nationalpark, mellan Stora Le och norska gränsen, ett vackert sprickdalslandskap med omfattande naturskogar, nästan helt opåverkade av modernt skogsbruk (Nationalencyklopedin 1, 2010).

Kommunens arbete med Naturvårdsprogrammet

I kommunen har man sedan 2005 arbetat med att upprätta ett naturvårdsprogram. I detta är tanken att sammanställa befintligt underlag och uppdatera och komplettera tidigare gjorda inventeringar i fält. Då ett naturvårdsprogram tas fram antas det ge ökad stringens i det kommunala naturvårdsarbetet och skall underlätta arbetet med att integrera naturvården i den kommunala planeringen genom att förbättra förutsättningarna. Det kan också ge ett flertal synergieffekter på andra samhällsmål som turism, regional utveckling och arbetsmarknad (Naturvårdsverket 2, 2008). Inom Naturvårdsprogrammet arbetar man med Natura 2000³ och miljö kvalitetsmålen⁴. Dals-Eds miljömål inom programmet är *levande skogar, myllrande våtmarker och ett rikt odlingslandskap* (Länsstyrelsen Västra Götalands Län, 2005). I Dals-Eds översiktsplan beskriver man även att natur- och fritidsresurser ska utvecklas för att göra kommunen mer attraktiv (Dals-Eds kommun 1, 2003). I praktiken kommer programmet främst bli en beskrivning över vilka naturvärden som finns i kommunen och vilken lagstiftning som reglerar naturvården. Ett förslag är att öka förekomsten av vilda blommor i anslutning till sådana platser där många människor har möjlighet att se dessa⁵.

³ Natura 2000-nätverket av EU:s mest skyddsvärda naturområden finns i alla medlemsländer för att hejda utrotningen av arter och livsmiljöer (Naturvårdsverket 1, 2007).

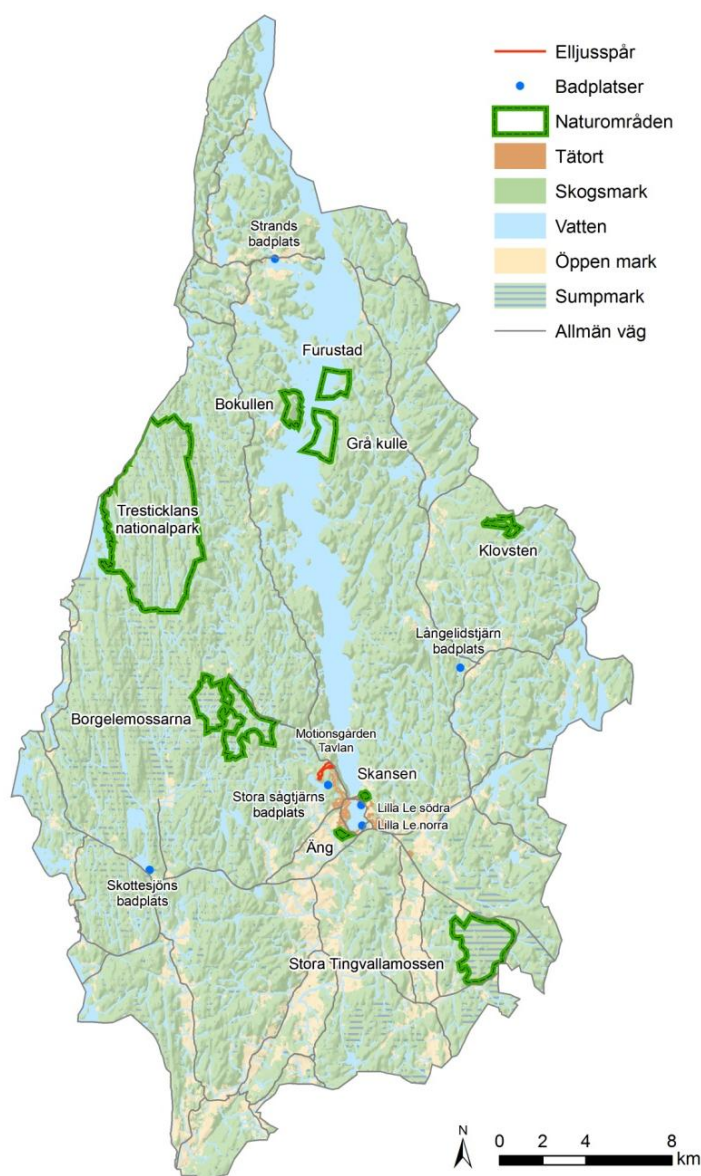
⁴ Riksdagen har antagit mål för miljö kvaliteten inom 16 områden. Målen beskriver den kvalitet och det tillstånd för Sveriges miljö, natur- och kulturresurser som är ekologiskt hållbara på lång sikt (Miljömålsportalen, 2009).

⁵ Sandqvist, H-G, mailkontakt den 26 april 2010.

2.3 Områden för friluftsliv

2.3.1 Introduktion

I Dals-Ed finns flera områden som enligt översiktsplanen anses ha mycket stora värden för rekreation och friluftsliv, naturvård och kulturminnesvård (Dals-Eds kommun 1, 2003). Nedan följer först en beskrivning av allemansrättsliga områden, där beskrivs även de faciliteter som kommunen tillhandahåller. Vilka i denna undersökning är kommunala badplatser och motionsgården Tavlan. Skyddade naturområden behandlas i ett separat stycke. De områden och platser som är intressanta för friluftsliv i denna undersökning kan ses i kartan nedan (Figur 2).

Figur 2. Områden och platser intressanta för friluftsliv i denna undersökning (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

2.3.2 Allemansrättsliga områden

Allemansrätten gäller för alla och har stor betydelse för hur man kan vistas nästan överallt i naturen, på landsbygd men även i tätort. Därför har den stor påverkan på tillgängligheten till naturpräglade områden. Allemansrätten är inskriven i en av Sveriges fyra grundlagar, men det finns ingen lag som definierar den. Istället finns det lagar kring denna som bestämmer vad som är tillåtet att göra när man rör sig i naturpräglade områden. Naturvårdsverket har sammanfattat allemansrätten som:

”Inte störa – inte förstöra” (Naturvårdsverket 4, 2009).

Anledningen till att ge sig ut i naturen har förändrats med tiden. Själva upplevelsen av att vistas i naturen som tidigare i historien har varit det viktiga, har idag istället ersatts av fokus på de aktiviteter som utförs. Detta kan utgöra en ökad risk för slitage och skador på naturen vilket i sin tur ställer än högre krav på att allemansrätten beaktas, speciellt när det gäller organiserat friluftsliv (Naturvårdsverket 2, 2009).

Det finns ett antal områden som utmärker sig av de allemansrättsliga markerna i Dals-Ed. Kommunen har tillrättalagt ett antal platser för friluftsliv där badplatser och motionsleder är några av de viktigaste. Två av badplatserna är belägna kring sjön Lilla Le, som omges av tätorten Ed, och en tredje i utkanten av samhället. Sedan finns ytterligare tre utspridda i kommunen (Dals-Eds kommun, 2005). Vid motionsgården Tavlan finns det ett område med vandringsstråk och ett 2,6 km långt elljusspår som är tänt året om. På vintern finns här, vid tillräcklig snömängd, iordninggjorda skidspår med slingor upp emot 22 km. Här finns även tillgång till omklädning, dusch och bastu (Västsverige, 2010). Ett annat viktigt område är sjön Stora Le som är en del av Dalslands kanals sjösystem med natursköna vattenvägar och mycket goda kanot- och fritidsbåtsleder. Sjön och dess omgivning är även av riksintresse för friluftslivet⁶. Sjön har dessutom en artrik fiskfauna och i omgivningarna finns även många hotade fågelarter (Dals-Eds kommun 2, 2003).

2.3.3 Skyddade naturområden

Naturresevat

Det finns cirka 3500 naturresevat i Sverige vilka idag utgör den största andelen skyddad mark i landet. Det är Länsstyrelserna och kommunerna som kan bilda naturresevat på mark som ägs antingen av staten, kommuner, bolag eller enskilda personer (Naturvårdsverket 3, 2010). Naturresevat är områden som skyddas med stöd av miljöbalken i syfte att bland annat bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftsliv (Nationalencyklopedin 7, 2010). I Dals-Ed finns åtta naturresevat. Dessa är Äng, Ed (kallas även för Skansen efter den lilla befästning som ligger strax utanför området), Bokullen, Borgelemossarna, Grå kulle, Furustad, Klovsten och Stora Tingvallamossen. Två av dem, Skansens och Ängs naturresevat, finns i anknytning till Eds tätort.

Naturresevatet Äng hyser stora geologiska naturvärden och Dalslands stora sammanhängande fornlämningsområde (Länsstyrelsen Västra Götalands Län 3, 2009). Skansen är ett litet resevat mitt inne i Eds tätort. Det är en lummig lövskogsbevuxen ravin i sluttningen ner mot Stora Le

⁶ För att ett område ska bli ett riksintresse för friluftsliv måste det ha stora friluftsvärden (på grund av särskilda natur- och kulturkvalitéer), variationer i landskapet (många olika svenska landskapstyper skall vara representerade) och allmänheten skall ha god tillgänglighet till området. Dessutom skall det kunna göras attraktivt för besökare från hela landet, kanske även från utlandet (Naturvårdsverket 2, 2007).

(Länsstyrelsen Västra Götalands Län 1, 2009). Bokullen är ett skogsområde vid sjön Stora Les västra strand. Det är ett av de få större kvarvarande exemplen på de naturskogar som ursprungligen fanns i nordvästligaste Dalsland. I detta område finns det inga friluftsanordningar upprättade för besökande (Väst kuststiftelsen 1, 2010). Borgelemossarna är ett högt beläget och orört våtmarksområde med rikt fågelliv och en påtaglig känsla av vildmark (Väst kuststiftelsen 2, 2010). Naturreseptatet Furustad vid sjön Stora Les öst sida hyser botaniskt värdefulla odlingsmarker. Dock håller området åker- och ngsmark på att växa igen. Reseptatet nås enklast via sjön då ingen bra väg leder fram till platsen (Väst kuststiftelsen 3, 2010).

Naturreseptatet Grå kulle är beläget cirka 15 km norr om Ed, på sjön Stora Les öst sida. Området utgörs av en cirka två kilometer lång sträcka med branta stränder med ett flertal små tvärgående raviner. Området är mindre tillgängligt från landsidan och utnyttjas därför nästan uteslutande av båtburna besökare, främst kanotister (Länsstyrelsen Västra Götalands Län 2, 2009). Mellan sjöarna Stora Le och Lelång, nära gränsen till Bengtsfors kommun ligger Klovstens naturreseptat. Området har ett rikt djur- och växtliv som utgörs i huvudsak av äldre gran- och tallskog. Enligt Länsstyrelsen i Västra Götaland utnyttjas området endast i liten utsträckning till friluftsliv. Området kan nås genom en liten skogsväg som leder fram till en vändplats öster om reseptatet (Länsstyrelsen Västra Götalands Län 1, 2010). Tingvallamossen är en av Dalslands största myrar⁷ och är belägen sydost om tätorten Ed. Det centrala partiet är en riktig högmossa och ute på myren finns flera öar och myrholmar. Fågellivet på Tingvallamossen är ovanligt rikt. På mossen finns ingen vandringsled men för den som kan utföra en egen vandring så skall det vara väl värt besväret (Väst kuststiftelsen 4, 2010). Området är även ett riksintresse för naturvård samt ett Natura 2000-område (Dals-Eds kommun 2, 2003).

Nationalpark

En annan typ av skyddat naturområde är nationalpark vilket Naturvårdsverket menar att det är det finaste ett naturområde kan bli, ett naturarv som sparas åt oss och kommande generationer för att besöka och bevara. Det är staten som äger all mark i en nationalpark, som skall utgöras av så kallade representativa landskapstyper. Dessa bevaras i naturligt tillstånd och ska kunna ge starka naturupplevelser och skyddas genom bestämmelser i miljöbalken. I Sverige finns 29 nationalparker och en av dessa är Tresticklan som ligger i Dals-Eds kommun (Naturvårdsverket 2, 2010).

Tresticklan är den största väglösa och obebyggda skogstrakten i södra Sverige. Nationalparken är 30 kvadratkilometer stort och inrättades 1996 (Naturvårdsverket 3, 2009). Djur och växtlivet är inte speciellt rikt, men här finns gles tallskog och rikligt med mossor och lavar. Man kan även se barrskogsfåglar som tjäder, orre och järpe. Vandringar i parken görs enklast i en nord-sydlig riktning då sprickdalslandskapet försvårar vandringar i öst-västlig riktning. I detta landskap finns sänkor med sjöar och myrar och från parkens högsta punkt Orshöjden har man bra utsikt åt alla håll. Namnet på nationalparken kommer från "trestickel", som betecknar någonting som har tre spetsar, och kommer från området största sjö Stora Tresticklan. (Länsstyrelsen Västra Götalands Län 2, 2010).

⁷ Våtmark med torvbildning (Nationalencyklopedin 5, 2010).

3 Teori och kunskapsöversikt

3.1 Introduktion

Detta avsnitt ger en kunskapsöversikt samt en bakgrund till de teorier och begrepp som ligger till underlag för uppsatsen. Det handlar om friluftsliv, tillgänglighet och åtgärder för att öka tillgängligheten till naturpräglade områden. Begreppen friluftsliv och tillgänglighet kan vara vardagliga och svåra att definiera på grund av deras vida användning. Dessa kommer därför endast att diskuteras för att ge en förståelse för hur begreppet kan komma att användas, och vad begreppen kan relateras till i denna uppsats.

3.2 Friluftsliv

3.2.1 Begreppet natur

För att överhuvudtaget kunna belysa friluftslivet bör innebörden av ordet natur först försöka preciseras. Begreppet är dock mycket svårdefinierat och eftersom det är svårt att sätta ramar på ett sådant vardagligt begrepp så fungerar denna diskussion om natur mer som en guidning i begreppet än en definition. Enligt Nationalencyklopedin en rad olika betydelser. Den vanligaste nutida betydelsen sägs vara:

”... den av människor (relativt) opåverkade yttre naturmiljön” (Nationalencyklopedin 6, 2010).

När friluftsliv diskuteras poängteras ofta betydelsen av kontakt med den ”fria naturen” som ofta ses som det totala där vi själva, vår kultur och allt vad vår kultur har skapat, räknas som delar av den (Sandell & Sörlin, 2008). Under senare tid har miljö blivit ett ord som används i större utsträckning, inte minst när påverkan och nedsmutsning kommer på tal. Detta har gjort att begreppet natur har fått en starkare prägel av det som anses vara ren vildmark och kan ses som den del av omgivningen som inte är skapad av människan (Nationalencyklopedin 6, 2010). Men för att föra diskussionen vidare så har vi tittat närmare på forskningsprogrammet ”Friluftsliv i förändring” och deras nationella enkätundersökning. Här frågar de specifikt vad folk uppfattar som natur, och de flesta tycks anse att skogar, fjäll samt sjöar och hav är natur. I rätt stor utsträckning ansågs även att landskapstyper som badstränder, beteshagar, åkrar och elljusspår vara det. Däremot är fotbollsplaner, golfbanor och liknande det som människor i minst utsträckning anser vara natur i förhållande till de tidigare nämnda exemplen (Fredman *et al*, 2008a).

Vad avses vara natur skiljer sig mellan individer och sammanhang, vilket gör att det i denna uppsats inte kommer att refereras till en bestämd definition. Därför refererar begreppet främst till allemansrättsliga områden utanför sammanhållen bebyggelse, vilket även inkluderar skyddade naturområden. Vi har i uppsatsen valt att kalla dessa områden för *naturpräglade områden* i den utsträckning det har varit möjligt.

3.2.2 Begreppet friluftsliv

Innebörden av friluftsliv kan, precis som begreppet natur, variera från källa till källa. Det används också mer självklart inom vissa grupper än inom andra. Men själva utgångspunkten är frigjordhet från vardagen både i tiden (då det ska vara fri tid) och i rummet (då det ska ske på en annan plats än där vardagen utspelar sig). Friluftslivets kärna består av materiell enkelhet och naturupplevelser (Sandell & Sörlin, 2008). Nationalencyklopedin förklarar begreppet friluftsliv väldigt allmänt som:

"Verksamheter ute i det fria" (Nationalencyklopedin 4, 2010).

Naturvårdsverket använder ofta en annan, tydligare men nedkortad⁸, definition av friluftsliv:

"... vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling..." (Naturvårdsverket, 2006).

I den nationella enkätundersökning som forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" gjort undersöktes vad människor uppfattar som friluftsliv. Den visar att vandring i skog och mark samt fjällvandringar är de aktiviteter som nästan alla anser vara friluftsliv, följt av kajakpaddling och fågelskådning (Fredman *et al*, 2008d). Många människor i landet har också tillgång till en fritidsbostad på något sätt vilken har visat sig vara en viktig plats för naturupplevelser, då många ägnar sig åt friluftslivrelaterade aktiviteter under sina vistelser där (Fredman *et al*, 2008c).

I denna uppsats har det dels tagits hänsyn till hur andra definierar friluftsliv men även att det passar in i studiens geografiska kontext (att det skulle finnas möjlighet att utöva friluftsliv inom kommunens gränser) och syfte. Begreppet innefattar här de aktiviteter som utförs på fritiden och därför inte aktiviteter i samband med arbete, studier eller liknande. Det innefattar heller inte "hemmarbete" såsom trädgårdsskötsel. Ett problem med begreppet friluftsliv är också att det ofta är i gränslandet till andra aktiviteter, såsom sport eller aktiviteter relaterade till arbete eller studier. Skillnaden mellan sport och friluftsliv kan vara ganska otydlig men för att skilja dem åt kan det sägas att friluftslivet främst sker för upplevelsens skull, medan idrottsutövandet sker i tävlingsammanhang eller har en koppling till någon typ av prestation (Statistiska Centralbyrån, 2006).

3.2.3 Friluftslivshistoria

Intresset för naturpräglade områden som rekreativskälla ökade markant under 1800- och 1900-talen (Nationalencyklopedin 6, 2010). Runt sekelskiftet 1900 handlade friluftslivet mycket om individuella prestationsideal och inspirerades av vetenskapliga expeditioner. Det började även formas en ny bild av Sverige där naturen var viktigare än någonsin. Friluftsliv var dock ingenting för alla utan var något som i första hand utövades av den välbärgade eliten (Sandell & Sörlin, 2008). Senare under mellankrigstiden växte det fram ett mer kollektivt och folkhemsinspirerat intresse att ge alla medborgare tillgång till friluftslivets rekreativsmöjligheter, vilket ledde till att friluftslivet demokratiserades gällande både klass och kön. Tiden efter andra världskriget innebar en kraftig allmän välfärdsstegring i Sverige. Fritiden utvidgades samtidigt som möjligheterna att resa ökade, inte minst på grund av bilarnas snabbt växande antal. Fjärrlandskapet kom i fokus på närlandskapets

⁸ Den fullständiga beskrivningen: *"Med friluftsliv menas vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling. Friluftsliv kan utövas utan krav på avancerad utrustning eller krav på särskilda anläggningar. Friluftsliv som utövas i samband med semester eller under övernattnings utanför bostadsorten ingår även i begreppet turism"* (Nationalencyklopedin 6, 2010).

bekostnad (Sandell & Sörlin, 2008). I och med den allt mer hektiska konsumtionskulturen på 1960- och 70-talen blev friluftslivet en del av detta. På 1950-talet kom idén att anlägga särskilda motionsspår i tätortsnära naturmiljöer, och under 1960- och 70-talet anlades ett stort antal spår i närheten av tätorter. Friluftslivet fick också en ny ingång med en miljöpedagogisk för att skapa en bättre förståelse och relation till naturen, inte minst för barn. Friluftsförbundet har genom tiderna haft olika kampanjer för att främja träning och rörelse utomhus. De hade från 1985 och framåt en framgångsrik satsning på "I ur och skur – förskolor" samt "Mulleförskolor" (Sandell & Sörlin, 2008).

Det nutida friluftslivet är kopplat till, och beroende av alltifrån enkla vandrings- och cykelleder, motionsspår och anläggningar i tätorternas närmiljöer till ett nätverk av transportsystem, boendeservice- och aktivitetsanläggningar i fjärrområden (Sandell & Sörlin, 2008). I början på 2000-talet förstärktes inriktningen på individuell upplevelsemaximering och en mer påtaglig upplösning av traditionella begränsningar när det gäller resursförbrukning och platsbundenhet. För de som har råd finns det allt större möjligheter gällande *vad* som kan göras och färre begränsningar *var* dessa kan utföras (Sandell & Sörlin, 2008). Dessutom blir det nutida svenska samhället alltmer högrörligt och mångkulturellt, inte minst när det gäller naturturism och friluftaktiviteter (Sandell & Sörlin, 2008). Det börjar också utvecklas en allt tydligare tendens att utifrån från aktiviteten (exempelvis bad eller klättring) försöka kontrollera det tidigare okontrollerade (exempelvis vattnets temperatur eller bergsväggens klätterfästen). Friluftslivet på senare tid har till viss del även börjat handla om specialiserad högteknologisk utrustning, kommersialisering och "äventyrsinriktning". Även om det breda och enkla friluftslivet fortfarande är en viktig del för stora befolkningsgrupper så börjar det synas en ökad diversifiering mellan dessa. Detta kan resultera i nya orättvisor och ojämlikheter i fråga om tillgänglighet, där allt fler kan stängas ute (Sandell & Sörlin, 2008).

3.2.4 Betydelsen av friluftsliv

Att vistas i naturpräglade områden kan ha stor påverkan på oss människor, och många känner lugn och en viss tillhörighet till dessa när de rör sig i opåverkade miljöer. Men det är viktigt att påpeka att friluftslivet har olika betydelser för olika individer och skiljer sig mellan ålder och kön och även mellan tid och rum.

Naturmötet

Naturupplevelse och utbyte av friluftsliv vilar på ett invecklat samspel mellan förväntningar, individens mål för en aktivitet och den upplevelse den aktuella miljön erbjuder (Emmelin, 1997). Utomhusvistelse gör många människors vardag mer meningsfull och något som ofta lyfts fram är att naturumgänge bidrar till att öka förståelsen för människans samhörighet med naturpräglade miljöer (Fredman *et al*, 2008b). Vilken typ av område man föredrar varierar men många föredrar den mer eller mindre människopräglade naturen framför den "vilda naturen". Vissa människor, som främst vistas i kulturbetonade områden, säger sig vara rädda inför vildmarken eller osäkra på sin egen förmåga att klara sig där (Emmelin, 1997).

Några av de viktigaste anledningarna för att ägna sig åt friluftsliv är att utöva fysisk aktivitet, uppleva avkoppling, vara nära naturpräglade områden, samt att umgås med familjen. Dessa skiljer sig dock mellan vardag samt helger och längre ledigheter. Fysisk aktivitet betraktas som det centrala motivet på vardagar, medan avkoppling och att vara nära naturen blir de mest framträdande motiven under helger och ledigheter. Social samvaro framträder också tydligt som ett viktigare motiv under ledigheter och helger (Fredman *et al*, 2008b).

Anledningarna till varför ett visst område besöks varierar starkt mellan besökare. Vissa kommer för att utöva speciella aktiviteter och andra för att uppleva området i sig. Men för många är det också en kombination av dessa (Naturvårdsverket, 2005b). Det finns undersökningar som gjorts i Fulufjällets och Tyrestas nationalparker som visar att det för många är upplevelsen av lugn och ro, vackra områden, vildmark och att dessa inte är nedskräpade som är av stor betydelse för besöket. Kommunikationer, geografisk närhet och möten med andra människor spelar här mindre roll för besöket (Naturvårdsverket, 2005b).

Folkhälsan

På senare år har sambandet mellan friluftsliv och hälsa börjat uppmärksammas allt mer. Forskning har visat att exponering för naturmiljöer inverkar positivt på både fysisk och psykisk hälsa oavsett ålder, kön eller socioekonomisk status (Henningson, 2008). Natur- och friluftsupplevelser har en allmänt avstressande effekt och det är för många en viktig kraft- och inspirationskälla som skapar livskvalitet (Sandell & Sörlin, 2008). Det är inte bara den fysiska aktiviteten som påverkar utan även själva grönskan och växtligheten har visat sig ha en positiv effekt på koncentrationsförmågan samt tillfriskningsprocessen efter sjukdom och skador. Studier har även visat att naturpräglade områden kan vara terapeutiska och lindra rädsla, ångest, aggressivitet och passivitet (Henningson, 2008). Andra undersökningar visar också att det är viktigt för människan att dessa områden *finns* där som en möjlighet att kunna bedriva friluftsliv. Många tror annars att deras hälsa skulle bli sämre (Naturvårdsverket 3, 2008). Friluftslivet har i sin helhet en hel rad ekonomiska effekter då den som sagt främjar folkhälsa och livskvalitet och därmed kan minska sjukskrivningar (Naturvårdsverket, 2005b).

Betydelsen för olika befolkningsgrupper

Utövandet av fritidsaktiviteter förändras naturligt genom livsprocessen. Ungdomsåren innebär vanligtvis ett fysiskt rörligt liv med gott om tid att utöva olika slags friluftaktiviteter. Genom familjebildningen ändras förutsättningarna för fritiden och de förut så självklara fritidsaktiviteterna kan inte längre få kosta lika mycket vare sig i tid eller i pengar. Under ålderdomen inträder ofta hälsoproblem och olika slags funktionsnedsättningar som förändrar förutsättningarna. Fritiden kan då bli mer inriktad mot stillsammare aktiviteter. Samtidigt är det kanske först på äldre dar som det finns tid och pengar för att utöva vissa aktiviteter (Statistiska Centralbyrån, 2006). Mätningar som tidigare gjorts visar även att människor rör sig mer i skog och mark desto äldre de blir (Henningson, 2008).

De grupper som är ute minst i naturpräglade områden är dels ensamstående utan barn och särskilt i åldern 16-24 år, samt invandrare (Henningson, 2008). Det är något fler män än kvinnor som utövar friluftslivsaktiviteter såsom fritidsfiske, jakt, fjällvandring, löpning i motionsspår eller att de åker långfärdsskridskor. Aktiviteter som kvinnor ägnar sig åt i högre grad än män är att nöjespromenera och att ströva i skog och mark (Statistiska Centralbyrån, 2006). De skillnader som finns mellan könen sägs till viss del vara kopplade till hur fysiskt krävande aktiviteterna är, desto mer fysiskt krävande - desto högre grad män. Skillnaderna förklaras också med vad som är historiskt maskulina aktiviteter såsom jakt och fiske. En ytterligare förklaring består i att konceptet fritid passar sämre för kvinnor än män då familjesituationen kan hindra dem att delta i fritidsaktiviteter då de anses ha större familjeansvar än männen (Naturvårdsverket, 2005b). Med andra ord behåller de traditionellt kvinnliga och manliga fritidsaktiviteterna fortfarande sina positioner (Statistiska Centralbyrån, 2006).

Den tätortsnära naturens inverkan

Naturpräglade områden i tätorten är viktig både för människor, växter och djur samt att den hjälper oss även med viktiga ekosystemtjänster⁹. Historiskt sett har stadsbor i Sverige ofta varit beroende av sitt nära omland och bruket av och förhållningssätten till dessa närområden har ibland även speglat den rådande synen på natur, rörelse och hälsa (Sandell & Sörlin, 2008).

I den nationella enkät som forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" gjort ser man att många svarat att de genom sin vistelse i närnaturen får en bättre kännedom om sin egen hemmiljö, vilket i sin tur ger en ökad trygghetskänsla (Fredman *et al*, 2008b). I dag bor cirka 85 % av Sveriges befolkning i eller i närheten av städer och tätorter. De naturpräglade områdena kring dessa är således de som majoriteten av befolkningen kommer i kontakt med, vardagsnaturen. Studier visar att desto närmare människor har till parker och naturpräglade områden, desto troligare är det att de tar sig dit. Ligger dessa områden längre bort än en kilometer minskar följaktligen motivationen att besöka dem (Naturvårdsverket 3, 2008). Därför blir det allt viktigare med den bostadsnära naturkontakten och numera går det att urskilja ett ökat intresse för "tätortsnära skogar" och "grönplanering" (Sandell & Sörlin, 2008). Dock är exploateringsstrycket på den tätortsnära naturen ofta stort (Naturvårdsverket 3, 2008).

Den skyddade naturens inverkan

Det är till viss del oklart vilken betydelse de skyddade naturområdena, i form av nationalparker och naturreservat, har för människor. Emmelin (1997) menar att det inom den svenska naturvården finns en fokusering på naturvetenskapliga kriterier för urval av skyddsvärda naturområden. Fokus har till exempel hamnat på olika skogs- och våtmarksbiotoper som kanske inte alltid har så stor attraktionskraft på så kallat vanligt folk. Det här förenas med en förhoppning från naturvårdens sida om att de skyddade områdena också skall vara en resurs för friluftslivet. Till detta kommer även en uppfattning om att det som främst hindrar folk från att bruka de kvalificerade och skyddade naturområdena är brist på information, snarare än bristande intresse hos stora grupper. Att i planering för rörligt friluftsliv utgå ifrån att aktiviteter kräver områden enligt ovan nämnda kriterier är högst tvivelaktigt, menar Emmelin (1997). Tillgänglighet, service, rikedom på upplevelser, information och liknande har troligtvis en större betydelse för en mycket stor grupp människor (Emmelin, 1997).

Vidare diskuterar Emmelin (1997) att det tycks finnas en utbredd föreställning om att nationalparkstatus har stor betydelse för besökare. Enligt honom är detta dock inget som förefaller sig vara grundat på empiriska undersökningar. Betydelsen av statusförändring på ett område är egentligen ganska oklar. Att ett område har reservatsstatus behöver inte heller betyda att det är känt för sin natur. De områden som skyddas i reservat, och i viss mån skulle kunna sägas vara de mest värdefulla, verkar överlag inte ha någon särskilt stor dragningskraft på stora grupper människor (Emmelin, 1997).

Naturvårdsverket diskuterar också skyddade naturområden och dess betydelse för utövande av friluftsliv. De menar att dessa främst är viktiga i länder där de naturpräglade områden generellt inte är tillgängliga på det sättet som de är i Sverige genom allemansrätten (Naturvårdsverket, 2005b). Det finns dock empiriska undersökningar, besökarundersökningar som gjorts i Fulufjällets nationalparksområde, som visar på att skyddade områden är av speciell betydelse för människor.

⁹ Ekosystemtjänster är de tjänster som naturen tillhandahåller och som människan är direkt beroende av (Nationalencyklopedin 2, 2010).

Undersökningarna är gjorda både före och efter nationalparksbildningen som tillkom 2002. Sommaren 2003 besöktes Fulufjället av 39 % fler personer än år 2001. Nästan hela ökningen hade skett i de mer tillrättalagda delarna av nationalparken (Naturvårdsverket, 2005a). Undersökningarna visar också att av Fulufjällets besökare 2003 kom 10-15 % till området just för att det är en nationalpark. Vidare ansåg en majoritet av de tillfrågade att titeln nationalpark ökar Fulufjällets värde för besökare och den omgivande bygden (Naturvårdsverket, 2005a).

3.3 Tillgänglighet

3.3.1 Introduktion

Det finns många olika användningsområden för begreppet tillgänglighet och därmed flera olika aspekter och definitioner så som fysisk, social och ekonomisk tillgänglighet. Det är inte en bestämd enhet, som på något lätt sätt går att mäta eller räkna, utan någonting högst subjektivt utifrån var och ens uppfattning, erfarenhet och bedömning. Tillgänglighet är den geografiska definitionen av möjligheter, möjligheter som människor har att delta i nödvändiga eller "eftertraktade" aktiviteter (Muhammad, 2006). I ett geografiskt sammanhang kan tillgänglighet definieras som:

"the potential for interaction, both social and economic. It is determined by the spatial distribution of potential destinations, the ease of reaching each destination, and the magnitude, quality, and character of activities in each destination" (Muhammad, 2006, s. 3).

De traditionella definitionerna av tillgänglighet fokuserar dock på fysisk närhet, i vilka det finns tre tillvägagångssätt för att mäta tillgänglighet. De är de restriktionsbaserade, attraktionsbaserade och nyttobaserade. I alla tre synsätten antas det att det är det fysiska avståndet som styr de rumsliga valen och därför också tillgängligheten (Muhammad, 2006).

3.3.2 Fysisk och mental tillgänglighet

När Naturvårdsverket skriver om sätt att tillgängliggöra naturpräglade områden använder de två typer av begreppet tillgänglighet, den fysiska respektive den mentala tillgängligheten. Där handlar den fysiska tillgängligheten om hur goda kommunikationerna, både i anslutning och fram till området, är genom till exempel parkeringar eller kollektivtrafik. Men det handlar även hur området är utformat med avseende på gång- och cykelvägar, bänkar, spänger, friluftsanordningar, toaletter och andra faciliteter. Även skyltning som visar var folk kan röra sig och på vilket sätt samt vad det är för typ av områden som finns att tillgå, är saker som kan påverka tillgängligheten. (Naturvårdsverket 1, 2008).

Den mentala tillgängligheten och dess hinder kan vara psykologiska eller bero på faktorer som bland annat trötthet, familjesituation, kostnader, brist på anläggningar, handikapp eller ålder. Om det är svårt att ta sig till en plats, till exempel på grund av långa avstånd eller restider, ökar det inre motståndet mot att ens försöka (Naturvårdsverket, 2005b). Mental tillgänglighet kan även handla om hur individer uppfattar olika områden, om de känns osäkra eller är dåligt skötta. Vana friluftsmänniskor med erfarenhet kanske inte upplever samma mentala hinder medan de med mindre vana som kan känna sig hindrade om förutsättningarna för dem inte är de rätta. Dessa aspekter har sällan enskild effekt utan uppträder när flera av dessa sammanfaller och kan då påverka tillgängligheten (Naturvårdsverket 1, 2008). I den nationella enkätundersökning som

forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" presenterade 2008 framgick det till exempel att brist på tid var ett stort hinder för friluftaktiviteter. Även familjesituation framstår som en viktig orsak. Brist på kunskap, utbildning, mod eller att aktiviteterna är alltför fysiskt krävande ansågs inte vara av så stor betydelse som hinder för att utöva friluftsliv (Fredman *et al*, 2008b).

Vägarnas påverkan på den fysiska tillgängligheten

För att nå ut till olika områden i kommunen kan man behöva använda sig av vägnätet. Detta består av två kategorier av vägar, allmänna och enskilda. De allmänna ägs och sköts av staten, medan enskilda vägar kan ägas av fastighetsägare, andra markägare eller föreningar av olika slag (Vägverket, 2009 ; Nationalencyklopedin 3, 2010). Eftersom enskilda vägar inte ägs av staten kan det förekomma vissa regleringar på denna typ av väg. Till exempel motortrafik (såsom bil, motorcykel, traktor och terrängskoter) kan innebära stort slitage på vägen och det är upp till markägaren om denne vill förbjuda motortrafik på sin väg om slitaget blir för stort (ägaren skall inte behöva bekosta underhållet för utomstående trafik). Ägaren kan dock inte hindra folk som färdas med cykel, häst eller till fots att utnyttja vägen. Ofta använder markägaren sig av skyltar för att upplysa om ett motorförbud eller ibland en vägbom för att stänga tillgången till vägen. Skyltar eller bommar får dock inte sättas upp utan ett godkännande från kommunen. Om ägaren till vägen dessutom får stats- eller kommunalbidrag skall vägen normalt hållas öppen och får endast stängas under särskilda förhållanden som till exempel tjällossning. Gällande parkering vid vägen så gäller samma regler som vid parkering vid andra vägar. Vissa regleringar och restriktioner kan sättas upp av markägaren till exempel var de vill tillåta eller förbjuda parkering. Detta skall dock ske genom lokala trafikföreskrifter och förbud mot parkering är endast tillåtet att påvisa under vissa villkor som anges i lagföreskrift (Naturvårdsverket 1, 2009).

3.3.3 Rörlighet

Begreppet rörlighet, eller mobilitet, som är direkt kopplat till tillgänglighet syftar på förmågan att ta sig mellan olika aktiviteter eller platser (Hanson, 2004). Det finns även här olika användningsområden av begreppet och det används ofta inom transportstudier, men även inom andra typer av kommunikation som till exempel virtuell kommunikation (Gil Solá, 2009). Fysisk rörlighet är nödvändigt för vår existens då vi behöver röra oss för att finna de resurser vi kräver för att kunna överleva, men även för social interaktion. Rörlighet hjälper oss att närvara vid platser långt bort på kort tid (Hägerstrand, 1992). Den individuella rörligheten har med bilen växt explosionsartat och är idag en vanlig ägodel i den industrialiserade världen. Rörlighet med bil har nästan blivit en mänsklig rättighet. Många menar att bilen och flyget har ökat den personliga friheten och vidgat den mentala horisonten (Hägerstrand, 1992).

Olika fritidsaktiviteter, som i detta fall är kopplade till friluftsliv, kräver att individer rör sig i olika utsträckning. Utifrån detta går det att dela in människor i tre grupper utifrån den rörlighet deras aktiviteter kräver. Den första gruppen är de hemaktiva som utför alla sina fritidsaktiviteter i bostaden och har en låg rörlighet. Den andra gruppen är de näraktiva som är aktiva i närområdet runt bostaden, och består av dem som förflyttar sig 0-5 km från hemmet när de utför fritidsaktiviteter. Denna grupp förflyttar sig ofta till fots eller med cykel. Den tredje och sista gruppen är de individer som kallas fjärraktiva, vilka är aktiva i fjärrområden och gör förflyttningar längre än 5 km från hemmet vid fritidsaktiviteter. Denna grupp är oftast resursstark och är till stor del beroende av bil under fritiden (Sandell & Sörlin, 2008). I denna studie kommer inte personer i den grupp som klassas

som hemaktiva ingå, då aktiviteter i hemmet inte klassas som friluftsliv. Begreppet friluftsliv diskuteras ytterligare i teoriavsnittet om friluftsliv.

Rörligheten hos olika befolkningsgrupper varierar. SIKAs (2007) undersökning av resvanorna mellan 2005-2006 visar att män rör sig ca 45 km och 72 min per dag och kvinnor rör sig 39 km och 69 min per dag. Detta innebär att män och kvinnor rör sig ungefär under lika lång tid men männen avverkar en längre sträcka (SIKA, 2007). Vilket kan indikera att män har större rörlighet än vad kvinnor har.

Tillgängligheten påverkas mycket av rörligheten, vilket innebär att om avståndet mellan olika aktiviteter ökar så påverkas tillgängligheten alltmer av vilken rörlighet som finns. Detta då rörlighet kan ses som en konsekvens av att individer tvingas att röra på sig för att nå vissa aktiviteter som till exempel om en närbelägen motionsanläggning ersätts med en som ligger längre bort. Samtidigt kan ökad rörlighet för vissa, till exempel de som har tillgång till bil, minska tillgängligheten för de som saknar tillgång till bil, då aktiviteter kan läggas längre bort eftersom det finns en högre rörlighet hos vissa delar av befolkningen (Hanson, 2004).

3.3.4 Tidsgeografi, hinder och restriktioner

Det enklaste sättet att placera fysisk rörlighet i sitt sammanhang är att prata om det i termer om tid (Hägerstrand, 1992). Det är viktigt att förstå att platser inte bara har ett rumsligt läge, utan även ett i tiden, och dessa två är svåra att separera.

Inom tidsgeografien¹⁰ antas det att människors aktiviteter är begränsade av olika hinder och restriktioner. Att det kan finnas personliga faktorer som påverkar möjligheterna att delta i olika aktiviteter. Dessa hinder går att dela upp i tre grupper; kapacitets-, kopplings- och styrningsrestriktioner (Miller, 2007).

Kapacitetsrestriktioner handlar om mänsklig kapacitet och hur olika transporter, andra hjälpmedel eller anläggningar kan påverka människors möjligheter att delta i olika aktiviteter. Till denna typ av restriktion hör våra grundläggande behov såsom att äta och sova men även vår personliga kapacitet som kan handla om vilka olika förmågor vi har samt vilket typ av utrustning vi har att tillgå (Miller, 2007).

Vissa aktiviteter kan kräva att en person behöver träffa en eller flera andra personer för att kunna utföra denna. Att fysiskt behöva sammanföra resurser, material eller individer på en och samma plats vid en och samma tidpunkt ses som en *kopplingsrestriktion*. För att till exempel åka vattenskidor behöver man vara två personer på samma plats vid samma tidpunkt, eller för att paddla kanot kan det vara enklare om man är två. Här kan också de personliga kapacitetsrestriktionerna spela in om personen ifråga till exempel saknar vänner att paddla kanot med. Att vara flera personer på samma plats men vid olika tidpunkter kan också vara en kopplingsrestriktion, det vill säga att aktiviteten kan genomföras på en bestämd plats men deltagarna behöver inte vara där vid samma tidpunkt (Miller, 2007).

Restriktioner som berör regler och lagar kallas för *styrningsrestriktioner*. Det kan handla om att personer vid vissa tidpunkter och tillfällen inte har tillgång till vissa områden eller aktiviteter, att det

¹⁰ Tidsgeografien som kunskapsområde och synsätt utvecklades av professor Torsten Hägerstrand vid Lunds Universitet.

Tidsgeografien beskriver hur parallella processer påverkar varandra och en grundläggande utgångspunkt är att tid och rum är två oskiljaktiga dimensioner (Nationalencyklopedin 8, 2010 ; Lunds Universitet, 2010).

krävs speciella tillstånd eller att olika aktiviteter bara är tillåtna under vissa förhållanden. Det kan vara hinder i form av olika öppettider vilket kan hindra folk att utöva aktiviteter vid vissa tidpunkter. De måste istället anpassa sig till dessa tider, vilket kan påverka hur vissa aktiviteter utförs och i vilken omfattning (Miller, 2007). Ett exempel kan vara att det enbart är tillåtet att jaga och fiska vid vissa tider eller platser under året och att detta kräver tillstånd. Att besöka allemansrättsliga marker kräver också att man följer vissa riktlinjer eller bestämmelser om hur man får vistas och nyttja dessa områden.

Forskning kring hinder inom friluftslivet har varit bristfällig (Naturvårdsverket, 2005b). I Sverige har forskningen kring hinder inom friluftslivet till stor del hämtats från fritidsforskningen som är ett mycket bredare fält. Under framför allt 1980-talet producerades flera studier vid Göteborgs universitet med fokus på förutsättningar och hinder inom fritiden, bland annat hos befolkningen i Göteborgs och Karlskogas kommuner. Vid detta tillfälle konstaterades det bland annat att det saknas bra material som handlar om hinder i såväl den svenska som utländska litteraturen (Naturvårdsverket, 2005b).

3.4 Åtgärder för att öka tillgängligheten

3.4.1 Naturförvaltning för friluftsliv

Förvaltning av naturpräglade områden för friluftsliv kan främst sägas vara en fråga om att styra områdets utveckling mot vissa mål eller att hantera målkonflikter. Detta sker främst genom indirekt styrning eller påverkan på olika aktörer i området, snarare än genom direkta åtgärder (Naturvårdsverket, 2005b). Dock är de åtgärder vi lägger fokus på den mer direkta delen av förvaltningen. Dessa handlar om konkreta åtgärder och ingrepp både i anslutning till och utanför särskilda områden, åtgärder som i sin tur kan förbättra tillgängligheten till naturpräglade områden i Dals-Ed.

Tillrättsläggande av naturpräglade områden för friluftsliv kan ses som service för de som använder den eller som åtgärder för att skydda områdena mot effekterna av ett för intensivt användande. Båda motiven går dock givetvis att sammanföra. Servicemotiven handlar bland annat om att göra områden tillgängliga för fler grupper, att undanröja olika fysiska hinder och att förbättra för dem som redan använder ett område (Emmelin, 1997). Med dessa servicemotiv som bakgrund är det lätt att betona de fysiska sidorna av tillrättsläggandet, då de har en mer handfast karaktär. Men en del hinder är också mentala i form av kunskap, information och attityder vilket måste tas med i förvaltningssammanhang (Emmelin, 1997). Det är viktigt att så tidigt som möjligt veta något om i hur stor omfattning olika aktiviteter utövas, och vilka aktiviteter som kan tänkas öka eller minska i omfattning. Detta kan ge viktig kunskap för att planera samhällets insatser för att stödja olika typer av utomhusaktiviteter, undanröja hinder (till exempel brist på information och tillgänglighet) eller för att anpassa infrastruktur och utbudet av olika tjänster och produkter (Fredman *et al*, 2008b).

3.4.2 Informationsspridning

Förr i tiden var samhörigheten mellan människor och naturpräglade områden tydligare genom att vi direkt levde av vad dessa gav oss. I dagens samhälle lever de flesta av oss i tätorter och den nära naturkontakten har därför minskat. Därför blir det extra viktigt att marknadsföra och informera om

värdet och betydelsen av naturbesök (Svenskt friluftsliv, 2008). Så ett viktigt alternativ till det fysiska tillrättaläggandet, är information om naturpräglade områden i form av naturvägledning eller naturtolkning där man ger den breda allmänheten en beskrivning av olika områdens värden (Emmelin, 1997). Information ska också på olika sätt vara till för att väcka intresse för natur- och kulturlandskapen samt ge en bild av möjligheterna till friluftsliv (Svenskt friluftsliv, 2008).

Att sprida information via Internet blir för länsstyrelser, kommuner, intresseorganisationer och kommersiella företag en alltmer vanlig metod och det finns många goda exempel på portaler för friluftsliv och naturpräglade områden. Genom dessa kan intresserade hämta information om natur- och kulturlandskapet och om de aktiviteter och arrangemang som finns att ta del av (Svenskt friluftsliv, 2008). Ett bra exempel är Länsstyrelsen i Skåne Län som på sin portal "Naturen i Skåne" gjort det samlade naturvårdsprogrammet för länet tillgängligt för alla. Där presenteras beskrivningar över alla områden som klassificerats som särskilt värdefulla ur natur- och kulturmiljösynpunkt, inte bara på länsnivå utan även på kommunnivå, med exempelvis fotografier och vägbeskrivningar. Här kan man också navigera sig fram och leta efter aktiviteter, naturguidningar, lättillgängliga områden (Länsstyrelsen Skåne Län, 2009).

Ytterligare sätt att tillgängliggöra friluftslivet och de naturpräglade områdena kan vara att på en webbsida lägga ut platsrelaterade guidningar/berättelser som går att hämta till sin mobiltelefon (där intresserade kan ringa ett speciellt nummer och få guidningen berättad) eller mp3-spelare. Dessa går sedan att lyssna på när man vill, men kanske ännu viktigare är att de går att lyssna på när man är ute på platsen. Det finns till exempel ett projekt som kallas för "Tillgänglig Väst kust" som är till för de med funktionshinder, barnvagn eller för alla som vill ta del av unika naturpräglade områden på ett lättframkomligt sätt. Projektet omfattar 30 stycken platser utmed västkusten, som alla har platsspecifika guidningar att tillgå på en webbsida (OnSpotStory).

3.4.3 Friluftsanordningar

Naturvårdsverket har i en publikation tagit fram en vägledning kring för vad de kallar friluftsanordningar med syfte att tillgängliggöra naturpräglade områden, berika besökarnas naturupplevelser samt att minimera slitaget i känsliga miljöer. Anordningarna är till för att sporra och underlätta för människor att besöka friluftsanläggningar, reservat och andra områden som är avgörande för friluftslivet (Naturvårdsverket, 2007a).

Självklart är det av stor vikt att det finns en genomtänkt planering innan ett eventuellt arbete med friluftsanordningar börjar. Åtgärderna måste också avgränsas till områden som det väljs att satsa på eller att de rangordnas, för det går inte att utföra åtgärder överallt på samma gång. För att styra åtgärderna kan en så kallad zoneringsplan vara effektivt. Detta innebär att man gör en medveten uppdelning av ett område i delområden med olika syften, som till exempel kan uttryckas i olika grad av tillgänglighet och orördhet. Friluftsanordningar kan lokaliseras, utformas och förändras med hjälp av zoneringsplaneringen och den har en potential att skapa en mångfald av upplevelser, från det tillrättalagda till det helt opåverkade (Naturvårdsverket, 2007a).

Enligt Naturvårdsverket kan man dela upp ett område i en inre zon, en mellanzon och en entrézon. Den viktigaste anses vara entrézonen och anordningarna vid dessa bör vara av högsta prioritet för den som har hand om förvaltningen. För om dessa inte fungerar som de ska så drar det ner intrycket av hela området och minskar användandet (Naturvårdsverket, 2007a).

Entrézonan till skyddade naturområden

Entrézonan bör kännetecknas av en hög grad av tillgänglighet och anordningarna ska vara anpassade efter att så många som möjligt ska kunna ta del av det som finns i närheten. Det är viktigt att områdets huvudkvaliteter framhålls och kan upplevas här, tillrättaläggandet bör göras med detta i åtanke. En grundläggande princip för iordningsställandet av anordningar är att alla ska kunna ta del av områdets kvaliteter oavsett nationalitet, ålder eller funktionshinder. Det är främst parkering, information, toaletter och sittmöjligheter som är viktiga i denna zon. Besökaren ska få en bekräftelse på att den kommit fram, hur den kan ställa ifrån sig sitt fordon och vart den ska ta sig för att komma in i området (Naturvårdsverket, 2007a).

Friluftsanordningarna vid entrézonan

Parkeringen blir vanligtvis det första mötet med besöksområdet och är en betydande del av entrézonan. Parkeringsbehovet i anslutning till många friluftsområden kan vara starkt säsongbundet, vissa områden besöks kanske bara intensivt under en kort period under året om det exempelvis är kopplat till vintersport eller fågelskådning. Det allra vanligaste är oftast en sommartopp där parkeringsbehovet ibland kan bli omöjligt att tillfredsställa. Därför är det viktigt att vara flexibel när man planerar för parkeringar så att andra ytor, som en väggren eller en äng, kan fungera som extra parkeringsyta (Naturvårdsverket, 2007a). En annan viktig anordning vid entrézonan är en allmän toalett med hög kvalitet, som ska vara tillgänglig oberoende av öppettider hos eventuella naturrum eller serveringar. Toalettlösning bör anpassas till lokala förhållanden och utformas samordnat med övriga anläggningar på platsen (Naturvårdsverket, 2007b).

Sophantering är också en viktig fråga gällande anordningar i friluftsområden. Dock är den dominerande inställningen idag att inte sätta upp sopkärl vid friluftsområden, det besökaren tar med sig dit kan den också ta med sig hem. Detta påstående fungerar ofta bra för de besökare som har erfarenhet av friluftsliv och som lärt sig att hålla rent efter sig. Men, vid områden som har en hög besöksfrekvens med alla typer av besökare, måste förvaltaren ändå räkna med sopanordningar. Vanligast då är en soptunna vid entrén till området (Naturvårdsverket, 2007a). Vid den nationella enkätundersökning som forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" har gjort svarade 98 % att de påverkas negativt eller mycket negativt av att det finns "skräp i naturen" (Fredman *et al*, 2008b).

Enligt riksdagens handlingsplan för handikappolitiken skall det för alla vara möjligt att nå rekreationsområden med allmänna kommunikationer senast år 2010. Därför bör det i anslutning till entrén finnas en busshållplats som helst skall vara utrustad med vind- och regnskydd (Skogsstyrelsen, 2005).

Information i anknytning till entrézonan

Denna information består främst av orienterande information för att ledsaga besökaren till och inom området, samt ingående information om området i sig och dess natur- och kulturvärden (Naturvårdsverket, 2007b). En annan företeelse som blir alltmer populär är naturum. Det är en informationsplats som vanligtvis består av en byggnad med information inom- och utomhus. Informationen beskriver, förklarar och ger förståelse för områdets värden samt inspirerar till vistelse och naturnyfikenhet. Enligt Naturvårdsverket bör naturum främst ligga i anslutning till attraktiva naturpräglade områden av högt värde för naturvård och friluftsliv, till exempel vid nationalparker (Naturvårdsverket, 2007b).

4 Artikelöversikt

Artikel 1 – Enkätundersökning om friluftslivet i Dals-Ed

Syftet med denna artikel är att belysa friluftslivet i Dals-Eds kommun, med särskilt avseende på kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgängligheten till naturpräglade områden för friluftsliv. Syftet är även att undersöka vad som kan förbättra den mentala och fysiska tillgängligheten till dessa områden.

För att undersöka friluftslivet i Dals-Ed har en enkätundersökning gjorts bland kommunens invånare, vilken skickades ut till 500 personer mellan 18-85 år som var mantalsskrivna i kommunen. Urvalet för enkätundersökningen var slumpmässigt för att kunna representera hela populationen och ge en generell bild av kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgängligheten till naturpräglade områden för friluftsliv.

De viktigaste resultaten av studien var bland annat att friluftslivet i Dals-Ed har en karaktär av enkelhet och vardagsliv. De aktiviteter som vanligen utövas är: att ströva i skog och mark, ta promenader av olika slag samt att cykla. Det finns en rad faktorer som påverkar tillgängligheten till naturpräglade områden i kommunen. Det fysiska hinder som främst begränsar tillgängligheten till dessa områden är vägbommar. Det finns även en del mentala hinder som påverkar tillgängligheten, dock inget som utmärker sig tydligare än något annat. För att undanröja de fysiska och mentala hindren och öka tillgängligheten till naturpräglade områden i kommunen så kan en rad åtgärder tas vid. Vad gäller vägbommar så skulle en inventering och kontroll av dessa kunna innebära att många avlägsnas då vissa kanske inte är lagligt uppsatta. Den mentala tillgängligheten skulle kunna öka genom mer information och organiserade aktiviteter då många anger att de behöver något som hjälper dem på traven. Vidare så är det många som upplever att de naturpräglade områdena i kommunen är skrämmande, och att det i sin tur begränsar deras utövande av friluftsliv. Att se över och utöka antalet sopanordningar skulle därför kunna vara ett sätt att öka den mentala tillgängligheten.

Artikel 2 - Analys av tillgängligheten till områden lämpade för friluftsliv

Denna artikel undersöker hur den fysiska tillgängligheten ser ut till skyddade naturområden, kommunala badplatser och motionsgården Tavlan. För att kunna göra möjliga rumsliga analyser utifrån olika områdets lokalisering samt kopplingar mellan statistik och geografiska platser användes Geografiska Informationssystem (GIS).

Genom ett flertal olika analyser, baserade på restid (med bil) och avstånd, kom det fram att alla badplatser i kommunen är fysisk tillgängliga då de kan nås med bil inom kort tid för en stor del av befolkningen. Dessutom kan motionsgården Tavlan nås inom kort tid från Ed centrum. Däremot är tillgängligheten till skyddade naturområden mer begränsad på grund av längre restider om man bor i Ed. Dock har hela befolkningen alltid nära till något av de skyddade naturområdena.

Det finns även en hel del vägbommar uppsatta på de enskilda vägarna i kommunen. Dessa påverkar tillgängligheten till några av de skyddade naturområdena och kan dessutom göra övriga naturpräglade områden i kommunen otillgängliga. Dessa påverkar dock inte tillgängligheten till de kommunala badplatserna eller motionsgården.

5 *Slutsatser och diskussion*

Friluftslivet i en glesbygdskommun som Dals-Ed verkar stämma överens relativt bra med vad tidigare forskning har sagt om utövandet. Denna forskning har främst varit på nationell nivå eller haft fokus på storstäder. Friluftslivet i kommunen karaktäriseras främst av att det är enkelt och brett, alltså något som de flesta kan ta del av och att det samtidigt inte kräver några särskilda förutsättningar gällande naturpräglade områden. Vanliga aktiviteter är att ströva i skog och mark och ta nöjes- och motionspromenader av olika slag. Några andra av de aktiviteter som utförs ofta, till exempel bad och aktiviteter kopplade till motionsgården Tavlan, är de som det även finns en hög fysisk tillgänglighet till. Diskuteras det vidare går det att fråga sig om det är tillgängligheten till olika typer av aktiviteter som styr, eller om det är intresset för aktiviteten i sig som styr vad folk utövar för typ av friluftsliv.

Skyddade naturområden verkar idag inte ha någon större betydelse för utövandet av friluftsliv i kommunen. Det är dock viktigt att ha i åtanke att Dals-Ed är en kommun med en stor mängd övriga naturpräglade områden. Hur nyttjandet av de skyddade naturområdena påverkas av tillgängligheten till dem är svårt att säga i denna studie. Men klart är att dessa inte besöks ofta och att tillgängligheten till dem är relativt låg jämfört med andra naturpräglade områden som är viktiga för friluftsliv.

Den fysiska tillgängligheten går även att koppla till den mentala tillgängligheten. Till exempel kan även vägbommar som är ett fysiskt hinder i kommunen utgöra ett mentalt hinder. Vetskapen om att det finns vägbommar i kommunen som kan hindra invånarna att nå vissa naturpräglade områden kan göra att de drar sig från att ge sig ut till dessa områden. När kommuninvånarna väljer att ge sig ut i naturpräglade områden så undviker de kanske de områden som de tror kan vara hindrade av vägbommar.

Det verkar finnas många olika typer av mentala hinder för människor att utöva friluftsliv i kommunen. Hindrena är vitt spridda och inget kan sägas sticka ut från mängden. Dock har många angett att ett av de största mentala hindrena är funktionshinder eller sjukdom. Många tycker dessutom att friluftsliv kan vara för fysiskt krävande. Detta kan delvis förklaras med att Dals-Ed är en kommun med åldrande befolkning. Intressant är även att detta gäller för den yngre delen av befolkningen. Här ligger förklaringen troligtvis i att de är ointresserade och anger därför att det är för fysiskt krävande. Många har även sagt att de saknar tid för att utöva friluftsliv. Vi anser att det handlar mer om en tidsprioritering, finns intresset så tar man sig tiden.

Åtgärder som kommunen kan utföra för att öka både den fysiska och mentala tillgängligheten till naturpräglade områden är att arbeta mer med att informera. Informera om vad som finns att göra i kommunen i form av aktiviteter och organisationer, samt vilka områden som lämpar sig för friluftsliv. En anledning till att markägare sätter upp vägbommar kan ha att göra med hur besökare betar sig på deras marker. Till exempel visar vår undersökning att de naturpräglade områdena ofta är skräpiga vilket kanske gör att markägare blir negativt inställda till att folk vistas på deras marker. Här skulle kommunen kunna informera kommuninvånare, markägare men även turister om allemansrättens innebörd.

Den här studien har gett en övergripande bild av hur friluftslivet, samt hur efterfrågan på och tillgängligheten till naturpräglade områden, ser ut i Dals-Eds kommun. Vidare hade det varit intressant att få en mer kvalitativ bild av friluftslivet i kommunen. Med denna studie som grund skulle man kunna gå mer på djupet och verifiera, och även komplettera, de resultat vi fått. Till exempel skulle det kunna undersökas varför ett område besöks och ett annat inte. Det hade även varit intressant med ytterligare koppling mellan friluftslivet och den fysiska tillgängligheten och se mer specifikt vilka områden som exempelvis är otillgängliga.

Artikel 1 –

Enkätundersökning om friluftslivet i Dals-Ed

Denna artikel kommer att undersöka hur friluftslivet ser ut i kommunen med särskilt avseende på kommuninvånarnas efterfrågan på och tillgänglighet till naturpräglade områden för friluftslivsutövande.

Författare: Jessica Lindqvist & Martin Madar Johanson

6 *Metod*

6.1 *Val av metod*

För att undersöka friluftslivet hos kommuninvånarna i Dals-Ed, vilka platser i naturen som besöks samt hur tillgängligheten ser ut till dessa, valde vi att göra en enkätundersökning (se Bilaga 1). Fördelarna med att använda en enkät som metod är att respondenterna får tid på sig att svara och att den inte ger någon intervju-effekt, alltså en snedvridning av svaren som till exempel beror på att intervjuaren visar vad den själv tycker i någon fråga (Andersen, 1998). Genom denna typ av undersökning är det också möjligt att få en mer detaljerad kunskap om besökare i ett visst område. En annan viktig aspekt av denna typ av undersökning (som skickats ut med post till skillnad mot exempelvis enkäter som delas ut på plats i ett område) är att man även har en chans att få med icke-besökarna eller de som inte utövar friluftsliv i särskilt stor utsträckning, en grupp som annars lätt glöms bort. Kunskap om dessa grupper kan ge insikter om vilka hinder som föreligger samt bidra till större förståelse av friluftsutövarna (Naturvårdsverket, 2005b).

En del av vårt syfte är att diskutera vad kommunen kan utföra för att förbättra tillgängligheten till marker för friluftsutövande, och för detta krävs en hel del fundamental data. Var någonstans utövar olika människor aktiviteter kopplade till friluftsliv, hur väljer de område/plats för sina aktiviteter och hur orienterar de sig i den natur som finns att tillgå (Emmelin, 1997). Att samla in dessa data genom en enkätundersökning är lämpligt då en sådan kan behandla ett relativt stort urval i relation till tiden, samtidigt som den kan göras inom ett stort geografiskt område (Ejlertsson, 2005).

I enkäten är metoden kvantitativ med slutna frågor bortsett från några få som är av en mer öppen karaktär där respondenterna har möjlighet att skriva fritt. Att kombinera dessa frågetyper kan vara bra då man får en mer mångsidig bild av studieområdet (Nationalencyklopedin 9, 2010). Enkäten och dess kvantitativa metod är ett arbetssätt där vi systematiskt samlar in empiriska och kvantifierbara data för att sedan sammanfatta dessa i statistisk form. Utifrån dessa bearbetade data fortsätter vi med analyser. Då vi själva inte deltar i det som studeras, blir det lättare att få studien objektiv (Nationalencyklopedin 9, 2010).

6.2 *Urval av respondenter för enkätundersökningen*

Urvalet är tänkt att representera hela kommunen för att kunna få en allmän uppfattning om tillgängligheten och intresset till naturen. För att gardera oss emot ett relativt högt externt bortfall och ha möjlighet till en bra analys valde vi att skicka ut enkäten till 500 personer som är mantalsskrivna i Dals-Ed.

Vi bestämde oss för att ett obundet slumpmässigt urval (OBU) skulle bli det enklaste att använda. Detta urval är det vanligaste när ett stickprov från en population ska göras, där varje individ har samma sannolikhet att komma med i urvalet (Ejlertsson, 2005). Vi började med att utesluta personer under 18 år då man inte får skicka enkäter till dem utan målsmans tillstånd. Sedan sattes en övre åldersgräns på 85 år. Vanligtvis används åldersspannet 18-75 år i enkätundersökningar, men då befolkningen i kommunen har en relativt hög medelålder kändes det mer relevant att använda ett

utökat åldersspann för att få en mer rättvis bild av undersökningsområdet. Därför benämns populationen för denna undersökning som "personer i åldern 18-85 som är mantalsskrivna i Dals-Eds kommun".

6.3 Tillvägagångssätt

6.3.1 Utformning av enkäten

Det finns många föreskrifter om hur en enkät bör utformas. Några av de viktigaste för oss var bland annat att använda ett enkelt språk, att inte ha ledande frågor samt att de ska vara lättolkade (Ejlertsson, 2005). För att skapa en uppfattning om hur en enkät tas fram på bästa sätt har vi undersökt hur tidigare har utformats. Som underlag använde vi framförallt den nationella enkät som forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" presenterade 2008, samt en enkät som vi själva fick hemskickad tidigare detta år från Familjebostäder (angående hyresgästernas synpunkter på deras boende).

Enkätens innehåll utformades efter uppsatsens syfte och frågeställningar, som rubriker i enkäten kopplades till. Dels med förhoppningen att kunna svara på frågeställningarna men även för att en sådan uppdelning av enkätfrågorna ökar läsbarheten för respondenterna (Ejlertsson, 2005). De olika rubrikerna är:

- **"Bakgrund"**, med frågor som svarar på frågeställningen "Hur ser friluftslivsutövandet ut hos invånarna i kommunen och hur skiljer det sig mellan olika befolkningsgrupper?" (frågorna svarar egentligen inte på frågeställningen utan fungerar som bakgrundsvariabler för att kunna göra korstabuleringar, som i sin tur svarar på frågeställningen)
- **"Frågor om vilka platser i naturen som du besöker"**, med frågor som svarar på frågeställningen "Hur ser friluftslivsutövandet ut hos invånarna i kommunen och hur skiljer det sig mellan olika befolkningsgrupper?"
- **"Frågor om vad som kan påverka tillgängligheten till olika platser i naturen"**, med frågor som svarar på frågeställningarna "Hur ser den fysiska tillgängligheten ut till naturpräglade områden i kommunen?" och "Vilka mentala hinder för friluftslivsutövandet finns bland kommuninvånarna?"
- **"Frågor om vad som kan öka tillgängligheten till platser i naturen inom kommunen"**, med frågor som svarar på frågeställningen "Vad kan kommunen göra för att öka den fysiska och mentala tillgängligheten till naturpräglade områden?"

När rubrikerna var fastställda skapades 17 frågor som var kvantitativa och slutna utom två som var öppna (under rubriken om vad som kan öka tillgängligheten till platser i naturen inom kommunen). I anknytning till dessa gavs respondenten även plats att lämna övriga synpunkter. En annan fråga, vilken låg under rubriken som handlade om vilka platser i naturen som respondenten besöker, var inte av den traditionella sorten även om den var kvantitativ. Frågan innehöll en karta som respondenterna skulle markera med kryss max tre platser i naturen som de ofta besöker. Denna togs med även om det fanns en risk att de inte skulle kunna kryssa in exakt på kartan, samt att resultatet eventuellt skulle bli svårt att analysera. Motivet till att vi ändå valde att använda denna fråga, var att vi hade förhoppningar om att kunna få tydliga geografiska mönster över respondenternas

naturbesök, och sedan koppla till de bakgrundsvariabler vi frågat om. Vidare, sett till enkäten i stort, fanns möjlighet att på alla slutna frågor svara "vet ej" alternativt "annat".

Som förstasida på enkäten lade vi information för respondenten att tänka på, vilket vi kallade "Tänk på att". Där förklarades bland annat vad som menas med olika begrepp som används i enkäten, att det är viktigt att enkäten besvaras av personen den är adresserad till samt att de skickar in svaren så snart som möjligt. Där försökte vi även att motivera respondenterna att svara på de frågor som de tyckte var mindre intressanta, med att deras svar ändå var viktiga för oss. Sedan utformades även ett följebrev och ett påminnelsebrev där vi presenterade oss själva och undersökningens syfte. I brevet tydliggjordes även att enkäten är anonym, att uppgifterna vi har (till exempel numret på enkäten och adressen) är till för att vi inte ska skicka ut en påminnelse i onödan. Vidare såg vi till att få ett medgivande från Lantmäteriet där vi hämtade underlag för kartan i enkäten.

Enkäten testades på 13 personer vilka främst var personer i vår närhet och några i anknytning till Miljökontoret i Dals-Ed. Det handlade inte så mycket om vad de svarade utan hur de uppfattat frågorna och svarsalternativen. Detta gav en bra bild av vad som kunde förbättras och tydliggöras i enkäten. För att undersöka om svaren skulle bli lätta att bearbeta provade vi hur det skulle fungera att föra in svaren i Excel. Detta tog vi även tid på så vi skulle få en uppfattning om hur lång tid som skulle gå åt till detta, så vi kunde planera vårt arbete.

Vi kontaktade även två lokala tidningar, Dalslänningen och Bohuslänningen, med förhoppningen att det skulle ge uppmärksamhet till undersökningen och det skulle skapa en positiv inställning till den om respondenten läste i tidningen om undersökningen (Ejlertsson, 2005). Tyvärr svarade ingen av dem men undersökningen fick ändå lite uppmärksamhet när Dals-Eds kommun publicerade information om den på deras hemsida.

6.3.2 Distribution av enkäten

Det finns flera sätt att distribuera en enkät, exempelvis via Internet eller att den delas ut personligen. Den vanligaste formen av distribution är dock via post och det är den formen vi valde för denna undersökning. Adresser beställdes genom Posten och Statens personadressregister (SPAR), där alla som är folkbokförda i Sverige finns med. Både enkäterna och adressetiketterna beställdes numrerade för att underlätta hanteringen och för att kunna hålla koll på vilka som fått enkäten.

Enkäten skickades strategiskt ut efter påsken och när alla ledigheter var över vilket kan öka svarsfrekvensen (Ejlertsson, 2005). Påminnelsen skickades också ut innan en helg så att respondenterna fick den på en fredag. Tanken med detta var att vi hoppades på att de hade mer tid över helgen för att fylla i enkäten.

Dock stötte vi på flera problem med adressetiketterna som både försenade utskicket av enkäten samt försvårade hanteringen av svaren, då Posten skickade 1000 adresser till oss istället för 500 som det var tänkt. Detta gjorde att vårt urval blev felaktigt och vi själva fick göra ett slumpmässigt urval bland adresserna och enkäten skickade ut till 500 respondenter som det var tänkt. Problemet blev att detta gjorde att vi inte längre kunde hålla ordning på vilken enkät som hörde till respektive adress. Vilket resulterade i att vi fick skicka ut påminnelser till nästan alla i urvalet.

6.4 Bearbetning av enkätsvaren

När enkätsvaren kom in lades de löpande in i Excel. Kartfrågan¹¹ och de kryss som respondenterna satt ut lades in i ArcGIS där vi manuellt digitaliserade in kryssen på en likadan karta som fanns i enkäten (se karta i Bilaga 1). Detta gick mycket smidigt då vi redan förberett för inmatning i respektive program. När all data var inlagd i programmen började materialet att bearbetas och analyseras.

För att kunna göra korstabuleringar sett till de olika bakgrundsvariablerna (ålder, kön, och om de är tätortsbo eller inte) delades alla enkätsvaren även upp mellan dessa. Gällande åldersgrupper delades respondenterna in i fyra åldersgrupper; 18-30, 31-47, 48-64 och 65-85 år. Ett motiv till att dessa fyra relativt stora åldersgrupper valdes var att minska risken att få för få respondenter i respektive åldergrupp när resultatet skulle analyseras. Indelningen baserades också på att de skulle omfatta människor som är i ungefär samma stadium i livet. Den första åldersgruppen (18-30 år) var mindre än de andra och anledningen till detta var en generalisering av att det ofta är i 30-års ålder man skaffar barn¹², och därför blev nästa grupp från 31-. Den sista gruppen (65-85 år) blev något större än de andra då vi ville att den enbart skulle innefatta respondenter i pensionsålder. De två grupperna i mitten (31-47 år och 48-64 år) gjordes jämnstora.

När vi bearbetade de öppna frågorna i enkäten (fråga 15-17) delades svaren först upp under olika teman, som till exempel friluftsanordningar eller framkomlighet. I resultatredovisningen la vi fokus på de svar som nämnts mest och visade på tydliga trender. Svar och synpunkter som inte hade med friluftsliv och vår undersökning att göra sållades bort. Resultatet har inte bearbetats på samma sätt som de slutna frågorna med korstabulering på grund av att det var för få, utan de skrevs bara ihop till en löpande text, som sedan sattes ihop med det andra resultatet.

6.4.1 Svarsfrekvens

Enkäten skickades ut till 500 personer i Dals-Eds kommun och 243 svar kom in, vilket är en svarsfrekvens på 49 % (tabell med svarsfrekvens för samtliga frågor, se bilaga 2). Det externa bortfallet för undersökningen blev därmed 51 %. Att vi skickade ut en påminnelse gav stor effekt, av de 243 som svarade var 51 (21 %) påminnelser. Den relativt höga svarsfrekvensen kan även bero på att ämnet är aktuellt och väcker intresse hos kommuninvånarna. Vi har i jämförelse med andra liknande enkätundersökningar en relativt god svarsfrekvens. Exempelvis hade forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" i sin nationella enkätundersökning en svarsfrekvens på 40 % (Fredman *et al*, 2008a). Olika undersökningar går givetvis inte att jämföra rakt av, men det ger oss ändå en uppfattning om hur väl vårt datainsamlade har fallit ut.

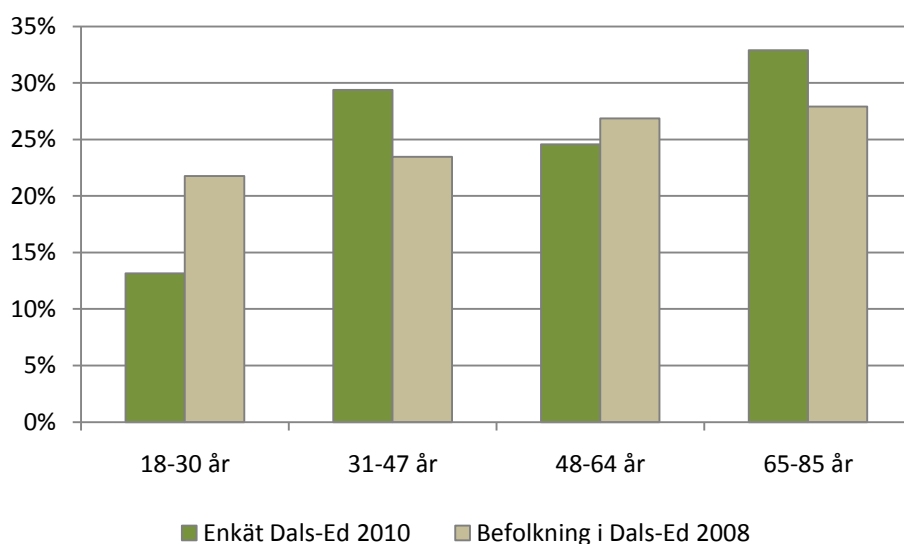
När det gäller könsfördelningen utgör kvinnor 51 % och män 49 % av det totala antalet respondenter. Kvinnorna är något överrepresenterade i undersökningen för sett till Dals-Eds befolkning totalt så är fördelningen den omvända, 49 % kvinnor och 51 % män (Statistiska Centralbyrån, 2009).

¹¹ Fråga 9: "Titta på föregående fråga, välj ut max tre (3) av de aktiviteter du oftast utför. Markera sedan på kartan (med ett kryss per aktivitet) ungefär var i kommunen du utför dessa aktiviteter."

¹² Gränsen sattes vid 30 år efter den svenska medelåldern för förstabarnsfödelse, där mammornas medelålder var 28,9 år under 2009 och pappornas medelålder var på 31,4 år (Statistiska Centralbyrån, 2010).

Representativiteten är följaktligen god, dock bör det poängteras att fördelningen i kommunen är sett till hela befolkningen till skillnad mot enkätundersökningen som bara innefattar de mellan 18-85 år.

Åldersfördelningen av respondenterna visas i diagrammet nedan (Figur 3). För att kunna analysera svarsfrekvensen sett till de olika åldergrupperna (18-30, 31-47, 48-64 och 65-85 år) jämfördes fördelningen av respondenter i respektive grupp med hur fördelningen ser ut över kommunens befolkning i stort. Den totala kommunbefolkningen delades således upp i samma åldergrupper. För att kunna göra denna jämförelse användes statistik från SCB från år 2008 som hittades på Dals-Eds hemsida (Dals-Eds kommun, 2009). Som diagrammet visar så är respondenterna överrepresenterade i åldersgrupperna 31-47 år och 65-85 år, samt underrepresenterade i åldersgrupperna 18-30 år och 48-64 år. Att respondenter i åldergruppen 18-30 år är tydligt underrepresenterade stämmer överens med trenden att det på senare tid har blivit allt svårare att få in enkätsvar från den yngre delen av befolkningen (Fredman et al, 2008a). Att vissa åldergrupper är överrepresenterade och andra är underrepresenterade är viktigt att tänka på när generella slutsatser dras utifrån resultatet.

Figur 3 Olika åldergruppers svarsfrekvens i enkätundersökningen i förhållande till Dals-Eds befolkning (källa: Dals-Ed, 2009)

Av respondenterna i enkätundersökningen så bor 155 stycken, 64 %, i Eds tätort, och 86 stycken, 36 % bor utanför tätorten. Fördelningen sett över hela kommunens befolkning är ungefär den samma som mellan de som har svarat på enkäten, då kommunens översiktplan säger att mer än 60 % av befolkningen bor i centralorten Ed (Dals-Eds kommun 2, 2003). Representativiteten tycks vara god även gällande detta. Men precis som med könsfördelningen bör man ha i åtanke att fördelningen i kommunen avser hela befolkningen till skillnad mot enkätundersökningen som bara innefattar de mellan 18-85 år. Vidare handlade en bakgrundsfråga om respondenten äger fritidshus vilket det visade sig att 11 % (27 stycken) av respondenterna gjorde. Då den här bakgrundsvariabeln bara har använts vid en korstabulering som var av mindre betydelse, så diskuteras inte representativiteten för hela kommunen här.

6.4.2 Bortfallsanalys

Vid en enkätundersökning finns alltid flertalet personer som inte väljer att medverka av olika anledningar, och det insamlade materialet blir genom bortfallet mindre än avsett vilket kan få allvarliga konsekvenser på slutresultatet. Ju större externt bortfall desto sämre blir undersökningens tillförlitlighet (Nationalencyklopedin 10, 2010). Om de i bortfallet skiljer sig mycket från de som medverkar i undersökningen riskerar man att få avvikelser i datamaterialet i förhållande till den befolkningsgrupp som undersökningen har för avsikt att studera. Även om vi fick en relativt god svarsfrekvens på 49 % är det fortfarande bara hälften av de som fick enkäten, vilket gör att det är svårt att göra generaliseringar om hela kommunens invånare. Vi måste även vara medvetna om att vissa åldergrupper är överrepresenterade respektive underrepresenterade kan medföra en viss snedvridenhet i svaren vid frågor där svaren skiljer sig åt mellan dessa. Särskilt om vi ser på ett resultat som ska representera hela kommunens befolkning, vilket i detta fall grundar sig mer eller mindre på de olika åldergrupperna. På grund av detta blir de överrepresenterade gruppernas resultat antagligen mer tillförlitliga då de baseras på ett högre antal svar än de som underrepresenterats. Resultaten från enkätundersökningen bör således bara ses som ungefärliga beskrivningar av friluftslivet i Dals-Ed. Detta då det bara är en stickprovsundersökning och det finns vissa olikheter i sammansättningen mellan dem som har svarat och Dals-Eds befolkning.

Det finns flertalet faktorer som antas ha bidragit till både det externa och interna bortfallet i vår undersökning. Vad gäller det externa bortfallet så kunde det exempelvis ha minskat om vi haft ut enkäten under en längre tidsperiod, skickat fler påminnelser än en eller utformat enkätformuläret på ett kortare och konsisare vis. Något som bidragit till det interna bortfallet är felkonstruerade frågor. En fråga som inte kommer redovisas i resultatet är fråga 12¹³ som handlar om hur respondenterna vanligtvis tar sig ut i naturen. Detta då det var så många som inte förstod hur de skulle svara på frågan (med en rangordning av sex alternativ) vilket har resulterat i ett stort internt bortfall eftersom de flesta av respondenternas svar inte gick att behandla. I efterhand skulle vi kunnat konstruera frågan annorlunda då erfarenheter visar att det är svårt för respondenter att förstå rangordningar och göra dem på det sätt som frågekonstruktören tänkt (Ejlertsson, 2005). Att detta skedde är olyckligt då det var en mycket intressant fråga för vår studie.

Vidare gav även fråga 10¹⁴, som handlade om vilka mentala faktorer som kan tänkas påverka respondentens tillgänglighet, var det relativt många som inte svarade på (se bilaga 2, tabell med svarsfrekvens för samtliga frågor). Detta kan ha berott på att den var svår att förstå eller att respondenterna trodde att man skulle låta bli att svara om de inte kände att alternativen passade in på dem, eller att det inte fanns något som hindrar dem. Dock har vi valt att redovisa dessa svar.

6.4.3 Metoddiskussion

Enkäten har kostat en hel del att konstruera och distribuera, sett till tryck av enkäten och följebrev samt för porto, kuvert och beställningen av adresser. Alla kostnader har Dals-Eds kommun stått för och skulle det inte varit fallet hade vi antagligen gjort en helt annan studie med en annan metod.

¹³ "Hur tar du dig vanligtvis till olika platser i naturen på fritiden inom kommunen? Rangordna alternativen med ett till sex (1-6) där ett (1) är det mest förekommande och sex (6) är det minst förekommande."

¹⁴ "Det kan finnas många olika orsaker till varför man inte har möjlighet att ta sig ut i naturen i den utsträckning man önskar. Markera med kryss max tre (3) orsaker som kan hindra dig att ta dig ut i naturen på fritiden in kommunen."

Tidpunkt för enkätutskicket kan spela stor roll för svarsfrekvensen. Då utskicket av enkäten inte konkurrerade särskilt med andra aktiviteter, såsom jul eller semestertider, anser vi att det skedde vid en fördelaktig tidpunkt (Ejlertsson, 2005). Vi bör ha i åtanke att resultaten från enkäten kan påverkas av vilken tid på året frågorna ställs (april-maj). Svaren gällande aktiviteter och besök respondenterna nyligen ägnat sig åt blir mer tillförlitliga än för de aktiviteter eller besök som de ägnat sig åt längre tillbaka i tiden. Några av frågorna i enkäten omfattar en tidsperiod om 12 månader. Detta ger fördelen att aktiviteter som är säsongsbetonade och bara utövas vissa delar av året omfattas av frågan. Det kan dock också vara en nackdel, då det kan vara svårt för respondenterna att säkert minnas i vilken utsträckning de utövat olika aktiviteter och besökt olika områden/platser så långt som ett år tillbaka i tiden. (Fredman et al, 2008a).

Det finns ytterligare aspekter som vi bör ta hänsyn till när en enkätundersökning som denna utförs. Bland annat har människors preferenser och attityder ibland en begränsad förmåga att förutse deras faktiska beteenden, att man säger en sak men gör en annan. Därför bör vi inte förlita oss helt på dessa och om de till exempel ska användas som beslutsunderlag bör detta finnas i åtanke (Naturvårdsverket, 2005b).

Vidare används själva begreppet friluftsliv mer självklart inom vissa grupper än inom andra (Fredman et al, 2008a). Då det inte är säkert hur begreppet tolkas och används av olika personer har vi valt att inte använda ordet friluftsliv i enkäten, utan kallade det istället för utomhusaktiviteter på fritiden i naturen. Detta för att frånkomma att vissa respondenter undviker att svara på frågorna, för att de inte känner igen sig.

Validitet och reliabilitet är viktiga aspekter gällande undersökningens säkerhet. Validiteten handlar om frågans förmåga att mäta det den avser att mäta och reliabiliteten om hur upprepade mätningar ger samma resultat (Ejlertsson, 2005). Eftersom vi varit noggranna att formulera våra frågor efter studiens syfte och frågeställningar, så har enkäten som metod på ett bra sätt kunnat ge svar på det vi ville. Enkätfrågorna har således mätt det som de var avsedda att mäta. De flesta frågor är enkla att förstå med tydliga svarsalternativ, vilket troligtvis gör att resultaten skulle bli liknande om undersökningen gjordes igen. Ytterligare kvalitetsaspekter på vårt resultat och vår undersökningsmetod, har att göra med bortfall och urval, som nämnts tidigare. Det spelar egentligen ingen roll hur väl ställda frågorna är om det är många som inte svarat på dem överhuvudtaget. Den goda svarsfrekvensen för enkäten gör att generaliseringsmöjligheterna utifrån resultatet blir bättre. Vad gäller urvalet utfördes det på ett genomtänkt sätt utifrån den population som skulle studeras. Även detta spelade stor roll för att kunna göra generaliseringar. Det hade till exempel gett ett helt snedvridet resultat sett till hela populationen om vi istället delat ut enkäten vid ett friluftslivsområde eller annan bestämd plats, och gjort urvalet på det sättet.

7 Resultat

7.1 Introduktion

I detta avsnitt presenteras de viktigaste resultaten för studies syfte, vilka alla bygger på det material som insamlats genom enkätundersökningen till invånarna i Dals-Eds kommun. Enkätundersökningen bestod främst av slutna frågor med fasta svarsalternativ, vilket gjort det möjligt att redovisa resultatet i olika typer av tabeller och diagram. Några av enkätfrågorna var av en öppen karaktär där respondenterna fick svara fritt. Dessa har gett oss resultat som inte är lika enkla att presentera i statistisk form som det andra materialet, men de blev ett gott komplement till de resultat vi fick från de slutna frågorna. Det sammantagna resultatet har delats upp under en rad rubriker som representerar våra respektive frågeställningar i uppsatsen.

Det viktigt att återigen påpeka att åldergrupperna 31-47 år och 65-85 år är överrepresenterade i enkätundersökningen. Detta medför att dessa gruppers resultat antagligen är mer tillförlitliga då de baseras på ett högre antal svar än åldersgrupperna 18-30 år och 48-64 år. Att grupperna har olika många svar kan även medföra en viss snedvridenhet när resultaten ska representera hela kommunens befolkning, då det i själva verket baseras mer eller mindre på de olika åldergrupperna.

7.2 Friluftslivsutövandet i kommunen

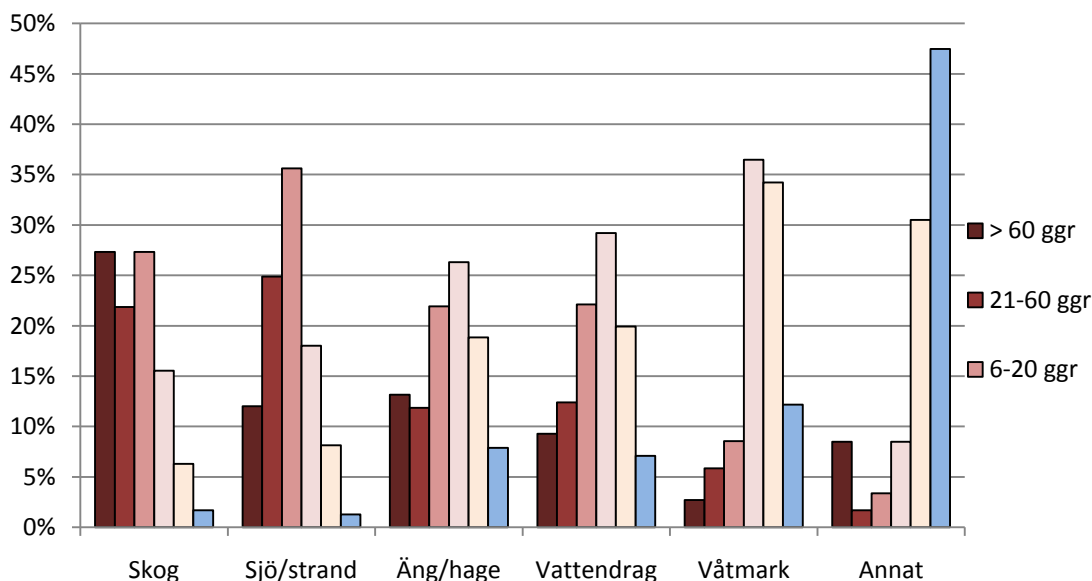
Besöksfrekvens i olika typer av naturpräglade områden

För att se mönster i friluftslivsutövandet, har vi tittat närmare på i vilken utsträckning kommuninvånarna besöker olika typer av naturpräglade områden¹⁵. I diagrammet nedan (Figur 4) går det att se hur många besök respondenterna har gjort vid respektive område och frekvens under de senaste 12 månaderna.

Det finns två områden som verkar mest populära att besöka, där enkätsvaren visar att en låg andel har kryssat i ingen gång och 1-5 gånger samt många kryss på 21-60 gånger och mer än 60 gånger. Det är främst skogsområden som utmärker sig följt av sjö- och strandområden. Den typ av område som respondenterna besöker minst är våtmark. Ängs- och hagmark samt vattendrag besöks också ganska många gånger per år men det är fler som aldrig eller sällan besöker den typen av område jämfört med de andra.

13 respondenter markerade att de besökt något annat område än de som fanns att kryssa i. Dock var det bara fem respondenter som beskrev vad dessa andra områden betydde. Två respondenter nämnde berg och två andra skrev en båthamn samt ett område med ett fågeltorn. Den femte respondenten skrev att området var en sjö och denna hade antagligen missat att det redan fanns som ett alternativ i listan.

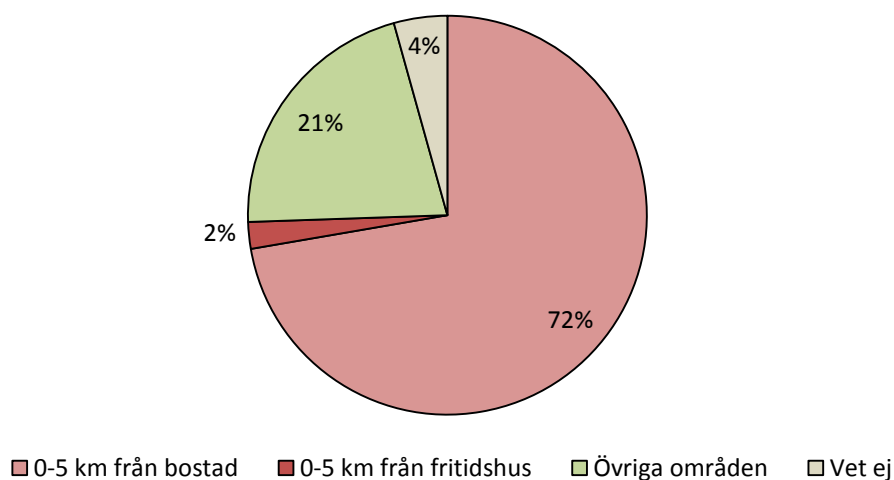
¹⁵ Fråga 7 i enkäten, se bilaga 1.

Figur 4. Respondenternas besöksfrekvens i olika typer av naturpräglade områden de senaste 12 månaderna.

Områden som kommuninvånarna främst använder för friluftsliv

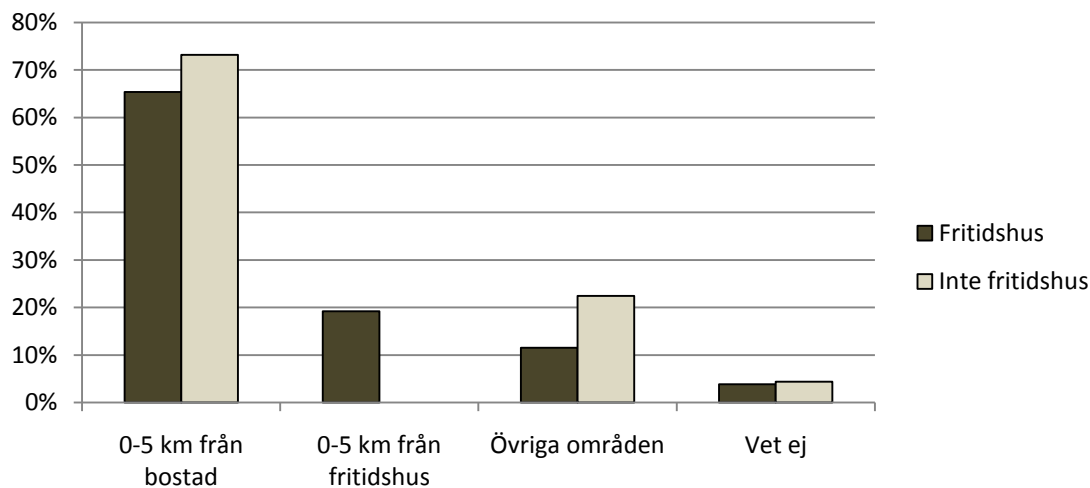
För att få en övergripande bild av kommuninvånarnas friluftslivsutövande har det undersökts i vilka områden de främst utövar friluftsliv, då områdena är kopplade till olika avstånd från bostad och fritidshus visar det i sin tur på deras rörlighet¹⁶. Diagrammet nedan (Figur 5) visar att de flesta av respondenterna (72 %) i huvudsak utövar sitt friluftsliv 0-5 km från sin bostad. Dock har en femtedel (21 %) angett övriga områden utanför bebyggelse för utövandet (mer än 5 km från bostaden). Områden i anknypning till respondenternas fritidshus är mindre viktiga för respondenternas friluftsliv (2 %) sett till det totala resultatet. Det bör dock poängteras att det endast var 11 % (27) av respondenterna som angett att de äger fritidshus. Därför är det naturligt att de flesta markerat att de utövar sitt friluftsliv i huvudsak i anknypning till bostaden om de inte ens äger någon fritidsbostad.

Figur 5. Områden som respondenterna främst använder för friluftsliv.

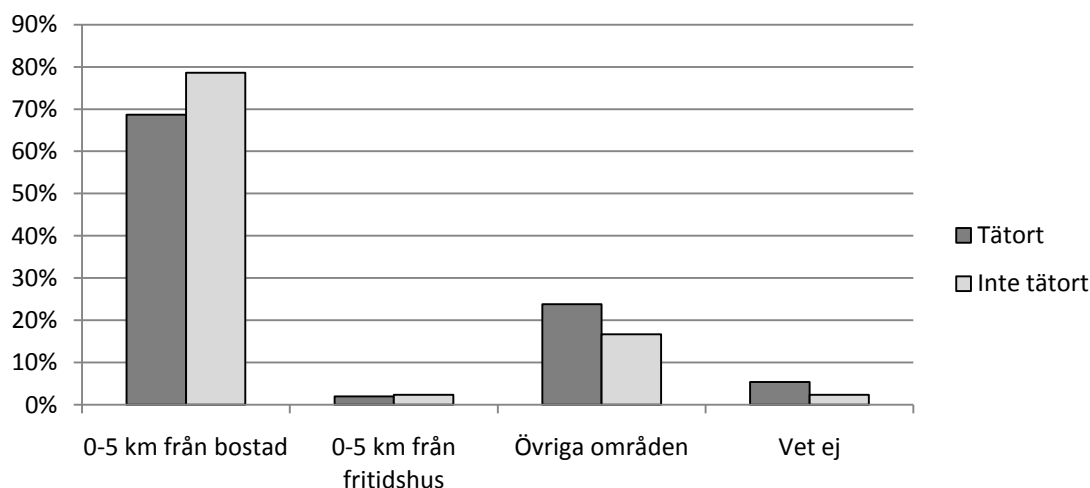
¹⁶ Fråga 6 i enkäten, se bilaga 1.

Delas respondenterna upp mellan fritidshusägare och icke fritidshusägare (se Figur 6) så syns tydliga skillnader i vilka områden som främst används. Det går då att se att det är 20 % av de som har fritidshus som utövar sitt friluftsliv i anknnytning till detta.

Figur 6. Områden som respondenterna främst använder för friluftsliv beroende på om de har ett fritidshus i kommunen eller inte.

Vidare kan det vara intressant att se om det finns skillnader i vart respondenterna utövar friluftsliv beroende på om de bor i Eds tätort eller inte, det vill säga om friluftslivet skiljer sig mellan tätortsbor och landsbygdsbor. Detta tydliggörs i diagrammet i Figur 7. Som det går att se i diagrammet besöks områden 0-5 km från bostaden i något större utsträckning av de som bor utanför Ed. Men det är fortfarande en hög andel av de som bor i Ed som utövar friluftsliv i närheten av bostaden. Respondenter som bor i Ed besöker övriga områden, mer än 5 km från bostaden, något mer än de som bor utanför tätorten.

Figur 7. Områden som respondenterna främst använder för friluftsliv beroende på om de bor i tätorten Ed eller inte.

Platser som kommuninvånarna oftast använder för friluftsliv

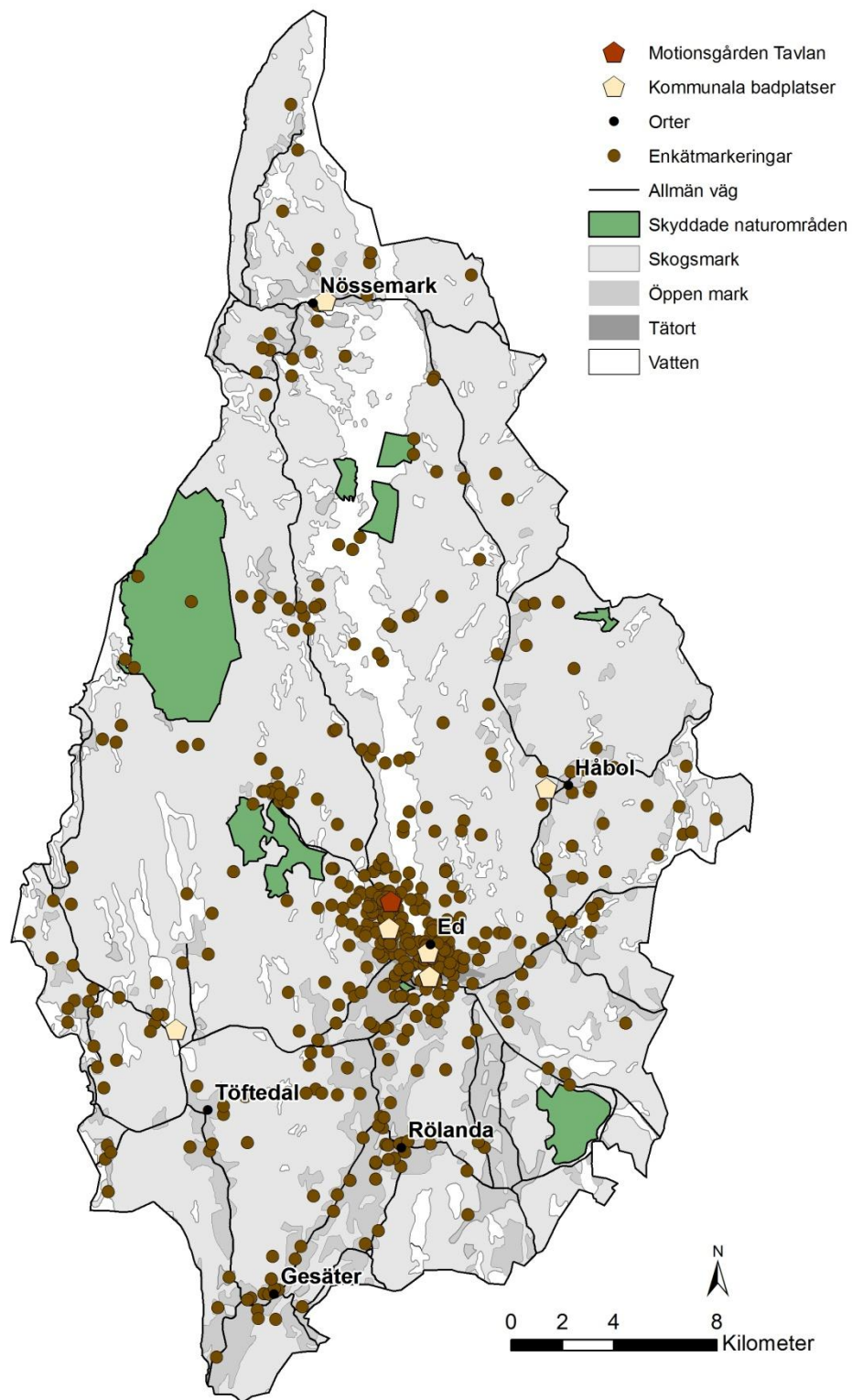
Här var syftet att skapa en geografisk överblick av de platser som kommuninvånarna främst besöker när de utövar friluftsliv¹⁷. Respondenterna fick markera på en karta var i kommunen de oftast utövar friluftsliv. På kommande kartor nedan visas förutom respondenternas aktivitetsplatser, även de kommunala badplatserna, motionsgården Tavlan samt naturreservaten och nationalparken som finns i kommunen.

På den första kartan i Figur 8 som visar alla respondenters markeringar syns en tydlig koncentration av aktiviteter kring tätorten Ed. Vid motionsgården Tavlan är det också väldigt många som har markerat att de utför aktiviteter. Sedan kan det även urskiljas en viss koncentration kring orterna Nössemark, Högen, Gesäter, Rävmarken, Rölända, Håbol och Klevmarken. Intressant är att det bara är enstaka som har markerat i de skyddade naturområdena, om man bortser från de tätortsnära naturreservaten.

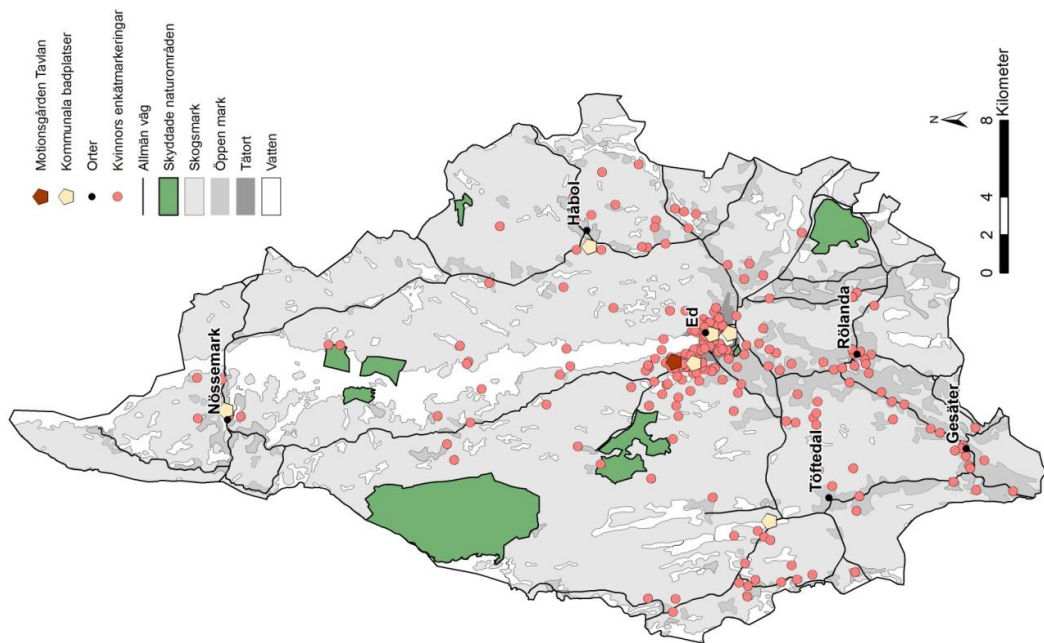
Vidare blir det intressant att se på hur friluftslivet, geografiskt sett, skiljer sig mellan män och kvinnor. I kartorna på sidan 40 (Figur 9) går det att se var kvinnorna främst utövat friluftsliv och under den syns männens markeringar (Figur 10). Kvinnornas friluftsliv tycks vara relativt koncentrerat kring orterna och längs vägarna. Männens friluftsliv verkar ha en större spridning och inte lika bundet längs vägarna. Männen har också fler markeringar i sjöarna.

Det kan också vara intressant att se om det är några skillnader mellan var respondenterna utövar friluftsliv beroende på om de bor i tätorten Ed eller inte. Kartan på sidan 41 (Figur 11) visar att de som bor i Ed har markerat att de i huvudsak utövar friluftsliv nära Ed och motionsgården Tavlan. Buffertzonen på 5 km runt Eds centrum gör att man lättare kan se att de som bor i Ed till stor del utför sitt friluftsliv 0-5 km från bostaden och därmed är näraktiva. Dock finns en viss spridning åt alla väderstreck, men inte alls en lika jämn och stor spridning som går att se i kartan under på samma sida (se Figur 12) som visar var respondenterna som bor utanför Ed utövar sitt friluftsliv. Den större spridningen beror antagligen på att de markerat platser i anslutning till deras bostad. Intressant är att de som inte bor i Ed ändå tenderar att vistas i områdena kring Ed.

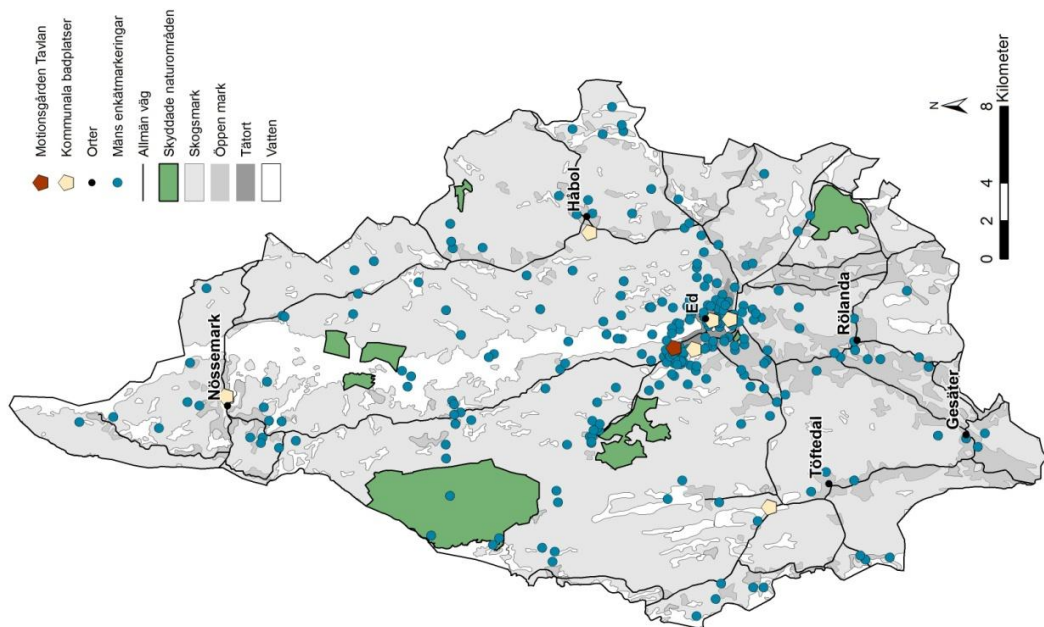
¹⁷ Fråga 9 i enkäten, se bilaga 1.

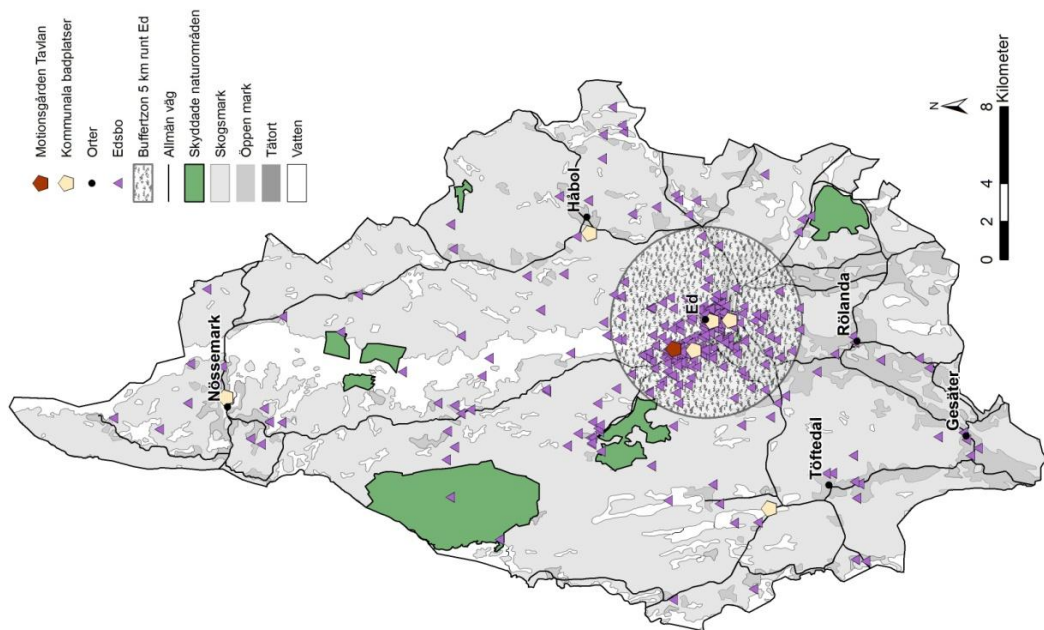
Figur 8. Platser som kommuninvånarna oftast använder för friluftsliv (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

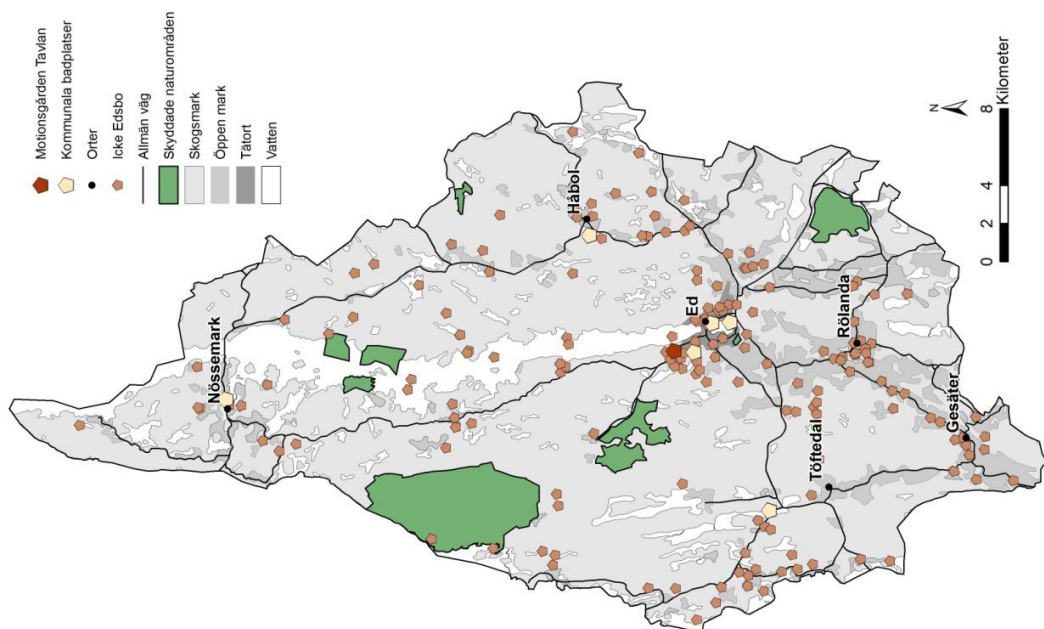
Figur 9. Platser som kvinnorna oftast använder för friluftsliv (källa Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Figur 10. Platser som männen oftast använder för friluftsliv (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Figur 11. Platser som respondenter boende i Ed oftast använder för friluftsliv (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Figur 12. Platser som respondenter boende utanför tätorten Ed oftast använder för friluftsliv (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Utövandefrekvens av olika typer av friluftaktiviteter

Här är tanken att skapa en uppfattning om vilka aktiviteter som är vanliga respektive ovanliga att utföra bland kommuninvånarna för att kunna avgöra vilken karaktär friluftslivet har i Dals-Ed. I tabellen nedan (Tabell 1) går det att se hur ofta respondenterna utfört olika friluftaktiviteter de senaste 12 månaderna¹⁸.

Det är ett antal (6st) utomhusaktiviteter som relativt tydligt utmärker sig som de som utövas oftast om vi ser till de aktiviteterna med minst andel kryss för i ingen gång och 1-5 gånger samt högst för 21-60 gånger och mer än 60 gånger totalt. Dessa är nöjes- och motionspromenader av annat slag, strövande i skog och mark, cykling på vägar, bad i sjö/vattendrag, fiske och picknick eller grillning i naturen. Det är ett antal (7st) aktiviteter som utövas minst gånger om vi går efter de aktiviteterna med högst andel kryss för ingen gång och 1-5 gånger samt minst för 21-60 gånger och mer än 60 gånger totalt. Dessa är rullskridsko-/rullskidåkning, segling, vattenskid-/wakeboardåkning, snöskoterkörning, orientering, bergsklättring och ridning. De som kryssat i alternativet för "annat" och skrivit vad för aktiviteter de syftar till, har främst nämnt aktiviteter som faller utanför vår studie och vad vi räknar som friluftsliv, exempelvis trädgårdsarbete och skogsarbete. Andra alternativ som de nämnt har fallit under några av våra fasta svarsalternativ utan att respondenterna har uppfattat det.

¹⁸ Fråga 8 i enkäten, se bilaga 1.

Tabell 1. Respondenternas utövandefrekvens av olika friluftaktiviteter de senaste 12 månaderna.

	Ingen gång	1-5 ggr	6-20 ggr	21-60 ggr	Mer än 60 ggr	Vet ej
Strövat i skog och mark	10%	21%	35%	19%	14%	1%
Nöjes-/motionspromenader av annat slag	10%	14%	24%	23%	29%	1%
Vandrat på vandringsled	56%	26%	9%	4%	2%	2%
Joggat/terrängsprungit	72%	13%	7%	5%	3%	0%
Gått stavgång	79%	8%	8%	2%	3%	0%
Cyklat i terräng	79%	10%	8%	0%	1%	0%
Cyklat på väg	34%	22%	25%	11%	7%	0%
Rullskridskor/rullskidor	95%	2%	1%	0%	1%	1%
Badat i sjö/vattendrag	32%	26%	32%	9%	2%	0%
Kanot/kajak	84%	13%	2%	0%	1%	0%
Seglat	98%	1%	1%	0%	0%	0%
Vattenskidor/wakeboard	92%	7%	0%	0%	0%	0%
Fiskat	45%	31%	15%	7%	2%	0%
Längdskidor	69%	20%	8%	3%	1%	0%
Skridskor/långfärdsskridskor	86%	11%	2%	0%	0%	0%
Motorbåt/vattenskoter	65%	17%	10%	6%	1%	0%
Snöskoter	95%	3%	1%	0%	0%	0%
Jagat	82%	6%	9%	4%	0%	0%
Orienterat	97%	2%	0%	0%	0%	0%
Klättrat i berg	96%	3%	1%	0%	0%	0%
Åkt pulka/kälke	72%	17%	9%	1%	2%	0%
Ridit	94%	3%	1%	0%	2%	0%
Tältat/övernattat	88%	11%	1%	0%	0%	0%
Haft picknick eller grillat i naturen	26%	45%	24%	3%	1%	0%
Studerat växter/djur/fågelskådat	59%	25%	10%	3%	3%	1%
Annat	56%	0%	9%	4%	5%	25%

Det kan även vara intressant att se om utövandet av aktiviteterna skiljer sig något mellan åldrarna. I tabellen nedan (Tabell 2) är de vanligaste aktiviteterna uppdelade efter de olika åldersgrupperna vid den högsta frekvensen (mer än 60 gånger per år). De aktiviteter som ingen har markerat vid denna frekvens ligger längst ner i tabellen (seglat, kört/åkt snöskoter, orienterat, klättrat i berg, åkt vattenskidor/wakeboard, tältat/övernattat i naturen).

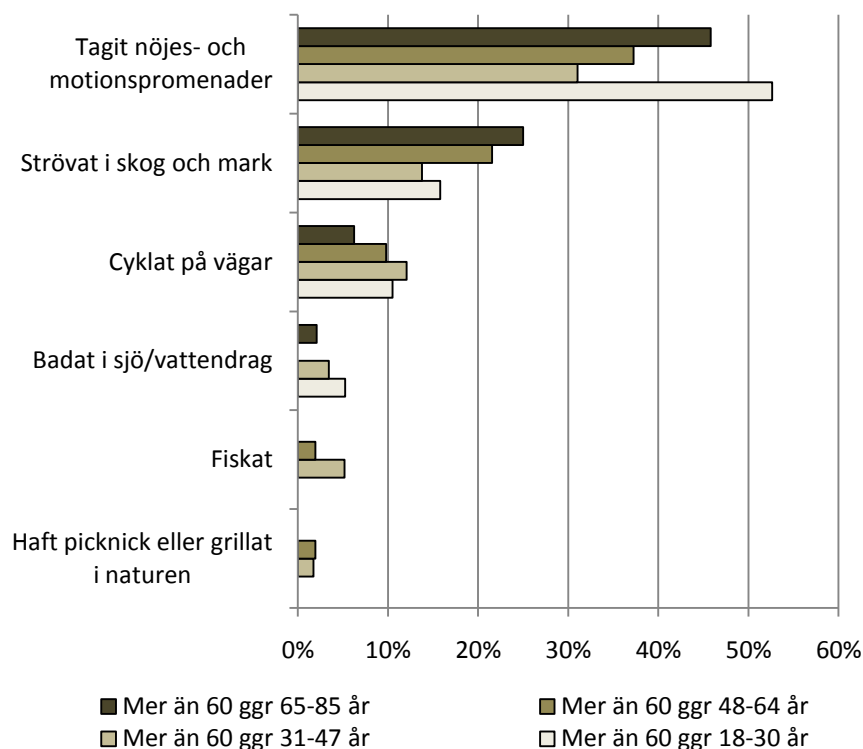
Tabell 2. Respondenternas utövande av olika friluftaktiviteter vid den högsta frekvensen, de senaste 12 månaderna.

	18-30 år	31-47 år	48-64 år	65-85 år
Strövat i skog och mark	16%	14%	22%	25%
Nöjes/motionspromenader	53%	31%	37%	46%
Vandrat på vandringsleder	0%	3%	4%	2%
Joggat/terrängsprungit	5%	5%	2%	2%
Gått stavgång	0%	2%	4%	10%
Cyklat i terrängen	0%	3%	2%	0%
Cyklat på vägar	11%	12%	10%	6%
Rullskridskor/rullskidor	0%	2%	2%	0%
Badat i sjö/vattendrag	5%	3%	0%	2%
Kanot/kajak	0%	0%	4%	0%
Fiskat	0%	5%	2%	0%
Längdskidor	0%	2%	0%	2%
Skridskor/långfärdsskridskor	0%	2%	0%	0%
Motorbåt/vattenskoter	0%	2%	2%	0%
Jagat	5%	0%	0%	0%
Åkt pulka/kälke	0%	7%	0%	0%
Ridit	5%	2%	4%	0%
Picknick/grillat i naturen	0%	2%	2%	0%
Stud. växter/djur	0%	3%	4%	4%
Seglat	0%	0%	0%	0%
Snöskoter	0%	0%	0%	0%
Orienterat	0%	0%	0%	0%
Klättrat i berg	0%	0%	0%	0%
Vattenskidor/wakeboard	0%	0%	0%	0%
Tältat/övernattat i naturen	0%	0%	0%	0%

De tre vanligaste aktiviteterna sett till frekvensen mer än 60 gånger per år är i alla åldergrupper utan 65-85 år är strövat i skog och mark, nöjes/motionspromenader och cyklat på vägar. Bland 65-85 åringar stämmer de två första aktiviteterna överens med de andra åldersgrupperna, medan cyklat på vägar är utbytt mot gått stavgång. Det går också att se att andelen av respektive åldersgrupper som studerat växter/djur/fågelskådat och vandrat på vandringsleder är relativt jämn, förutom i åldergruppen 18-30 år där ingen angett att de utfört dessa två aktiviteter vid den här frekvensen. Aktiviteten åkt pulka/kälke sticker ut då det bara är 31-47 åringar (7 % av dem) som angett att de

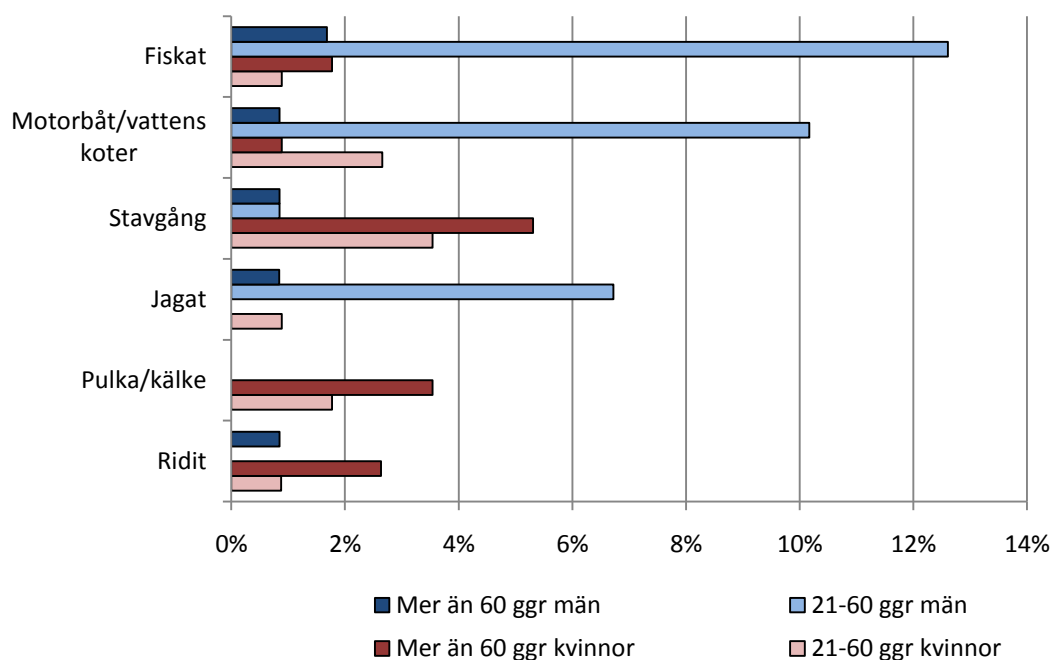
gjort det här mer än 60 gånger de senaste 12 månaderna. Att paddla kanot/kajak är vanligast i åldersgruppen 48-64 år, då ingen av de i de andra åldersgrupperna har angett detta. Samma sak gäller för aktiviteten jagat där det bara är åldersgruppen 18-30 år som säger sig göra detta vid denna frekvens.

I diagrammet nedan (Figur 13) tydliggörs skillnaderna mellan åldersgrupperna för utövande av de sex vanligaste aktiviteterna för alla respondenter, vid den högsta frekvensen (mer än 60 gånger). Här går det bland annat att utläsa att inga respondenter i den äldsta och den yngsta åldersgruppen har haft picknick eller grillat i naturen, även om det är en vanlig aktivitet sett till alla frekvenser och åldersgrupper. Fiskat har inte heller dessa två åldersgrupper markerat att de utför ofta. Respondenterna i åldersgruppen 48-64 år har inga markeringar på aktiviteten badat i sjö/vattendrag. Cyklat på vägar är ungefär lika vanligt hos respektive åldersgrupp, 65-85 åringar utmärker sig dock lite genom att vara de som gör detta minst vid denna frekvens. Den aktivitet som var den mest populära i enkätundersökningen är som vi skrev ovan att de tagit nöjes- och motionspromenader av annat slag. Denna aktivitet är det en stor andel av varje åldersgrupp som utför vid den högsta frekvensen, men åldersgruppen 18-30 år har gjort det allra mest följt av åldersgruppen 65-85 år. Det går att se att andelen av respektive åldersgrupper som strövat i skog och mark är relativt jämn överlag. Det är alltså en ungefär lika vanlig aktivitet i samtliga åldersgrupper vid den här frekvensen.

Figur 13. De sex vanligaste aktiviteterna de senaste 12 månaderna vid den högsta frekvensen fördelat över åldersgrupperna.

Det finns några aktiviteter som tycks skilja sig mer än andra mellan kvinnor och män. Sett till de två högsta utövandefrekvenserna de senaste 12 månaderna är dessa aktiviteter fiskat, jagat, kört/åkt motorbåt/vattenskoter, ridit på ridväg eller i terräng, åkt pulka/kälke och gått stavgång. I diagrammet nedan (Figur 14) tydliggörs dessa skillnader.

Figur 14. Mäns respektive kvinnors utövandefrekvens av de aktiviteter som skiljer sig mest mellan könen, vid de två högsta frekvenserna, det senaste 12 månaderna.

Här går det bland annat att se att männen dominerar starkt vad det gäller att fiska, jaga och köra/åka motorbåt/vattenskoter. Detta syns särskilt tydligt genom att titta på hur stor andel män respektive kvinnor som utfört aktiviteten 21-60 gånger. Det omvända gäller för aktiviteterna ridning, pulka-/kalkåkning och stavgång där kvinnorna dominerar. Det blir främst tydligt vid den högsta frekvensen. Gällande aktiviteten pulka/kälke är det inga män som utfört denna vid den högsta frekvensen.

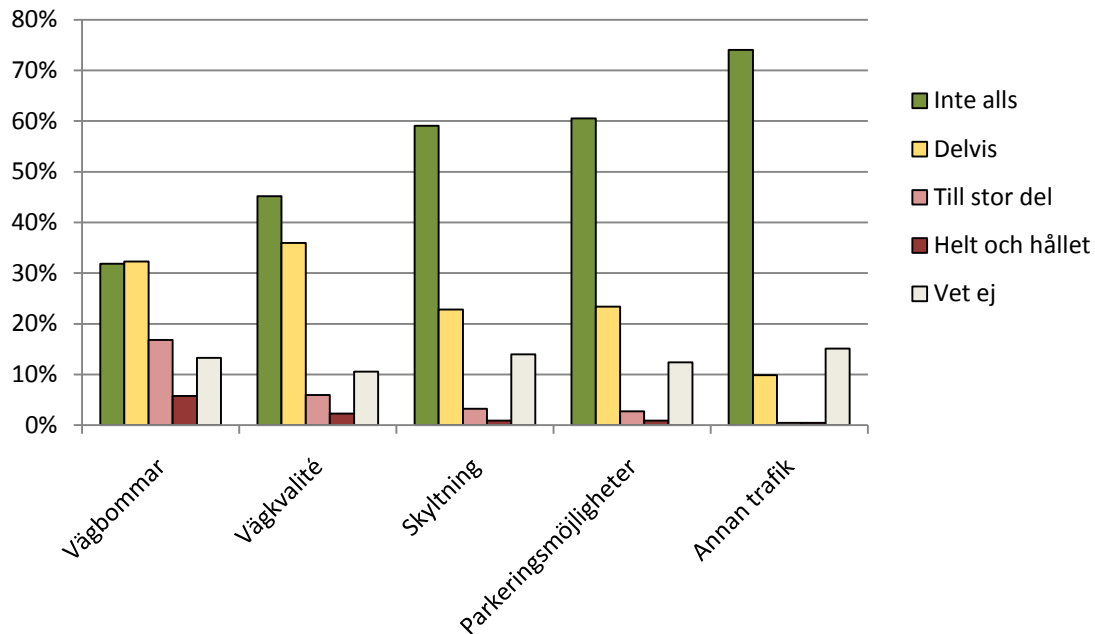
7.3 Den fysiska tillgängligheten till naturpräglade områden

Faktorer som begränsar möjligheten att nå olika naturpräglade områden med bil

Ibland kan olika faktorer begränsa framkomligheten med bil till naturpräglade områden. Det är därför intressant att veta hur detta upplevs vara fallet i Dals-Ed¹⁹. I diagrammet nedan (Figur 15) går det att se att respondenterna överlag inte verkar tycka att så mycket hindrar framkomligheten, då många av respondenterna har svarat att de flesta av alternativen inte hindrar dem alls. Det är dock färre som svarat att vägbommar inte hindrar dem alls, samt att det också är ett större antal som

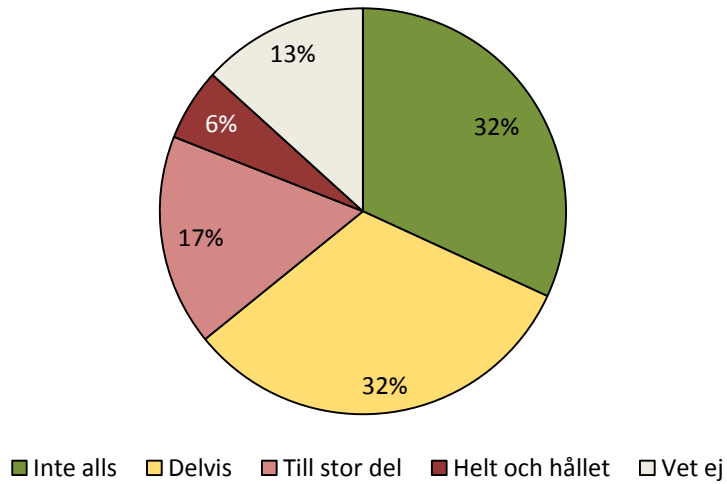
¹⁹ Fråga 11, se bilaga 1

menar att det hindrar både till stor del samt helt och hållet, än hos något av de andra alternativen. Vägkvalité är det alternativ näst efter vägbommar som hindrar respondenternas framkomlighet mest. Detta går också att koppla till att ett antal respondenter, i de öppna frågorna, angav att de är missnöjda med vägarnas kvalité och underhållet av dem.

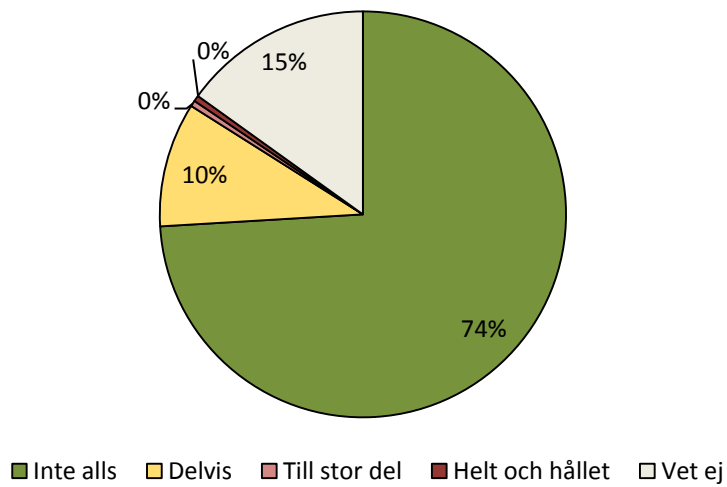
Figur 15. Hur olika fysiska faktorer begränsar framkomligheten med bil.

Resultatet visar följaktligen att det som hindrar respondenternas framkomlighet mest är vägbommar. Utifrån cirkeldiagrammet nedan (Figur 16) går det att se att en tredjedel (32 %) av respondenterna anser att vägbommarna inte alls hindrar framkomligheten. Men över hälften (55 %) anser att det påverkar på något sätt. En tredjedel (32 %) svarar att vägbommarna delvis begränsar framkomligheten, (17 %) svarar att de begränsar till stor del och (6 %) svarar helt och hållet. Vidare är också vägkvalitén något som enligt respondenterna kan begränsa framkomligheten, men inte till lika stor del som vägbommar. Att vägbommarna kan vara en faktor som begränsar framkomligheten framkom även från några respondenter i de öppna frågorna i slutet av enkäten.

Figur 16. Hur vägbommar begränsar framkomligheten med bil.

Ett annat mönster som framgår av resultatet är att annan trafik inte påverkar framkomligheten nämnvärt (Figur 17). Det är inga respondenter som har angett denna faktor som begränsande varken till stor del eller helt och hållet.

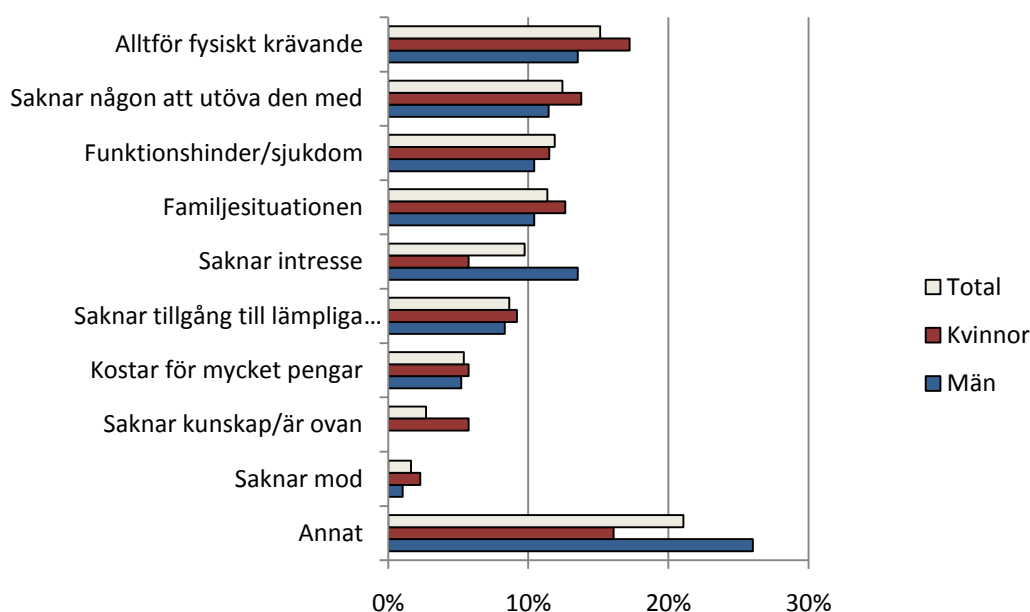

Figur 17. Hur annan trafik begränsar framkomligheten med bil.

7.4 Mentala hinder kopplade till friluftslivet

Orsaker som kan hindra möjligheterna att ta sig ut i naturpräglade områden

Det kan finnas många olika orsaker till varför personer inte kan ta sig ut i naturpräglade områden i den utsträckning de önskar²⁰. Hur detta ser ut i Dals-Ed går att se i diagrammet nedan (Figur 18). Där syns även hur fördelningen ser ut mellan kvinnor och män. Dessa orsaker har främst med den mentala tillgängligheten att göra.

Figur 18. Orsaker som hindrar möjligheterna att ta sig ut i naturen, totalt och fördelat över kvinnor och män.

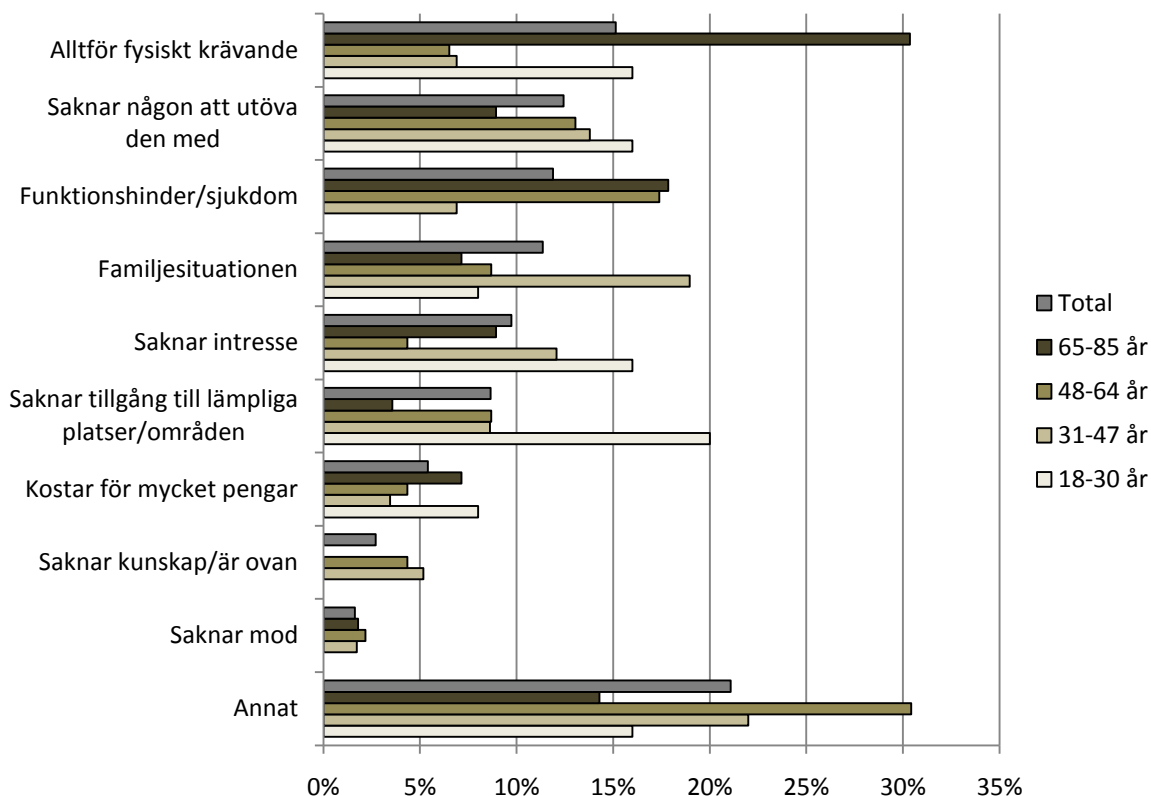
Det vanligaste alternativet som hindrar respondenterna att ta sig ut är att det är alltför fysiskt krävande (15 %) följt av att de saknar någon att utöva den med (12 %) eller att de har funktionshinder/sjukdom (12 %). De andra alternativen som hindrar dem är i fallande ordning: familjesituationen, att de saknar intresse, att de saknar tillgång till lämpliga platser/områden, att det kostar för mycket pengar, att de saknar kunskap/är ovana och att de saknar mod. Det bör även poängteras att 21 % av respondenterna angett att det är något annat än de fasta alternativen som hindrar dem. Det som respondenterna angett att detta betyder är främst tidsbrist och arbete (53 % av de som svarat annat). Ett antal menar också att det inte finns något som hindrar dem (20 %). Ytterligare hinder som nämns under detta svarsalternativ är närvaron av rovdjur och särskilt varg (10 %). Att detta oroar framkom även i de öppna svaren i slutet av enkäten. Annat har även angetts som ålder/sjukdom (7 %) vilket respondenterna egentligen borde ha markerat i de fasta alternativen. Återstående 10 % av svaren var spridda och svåra att gruppera och togs inte med i resultatet.

Något som framkom i de öppna frågorna som skulle kunna relateras till att vissa respondenter anser att de saknar lämpliga områden var att kommunen borde utveckla möjligheterna för fiske. Bland annat framkom att det efterfrågas ett fiskekort som omfattar ett betydande antal sjöar i kommunen samt att fiskevården överhuvudtaget skulle kunna förbättras.

²⁰ Fråga 10, se Bilaga 1

För att titta närmare på dessa hinder så har det korstabulerats med kön, och då är det två alternativ som skiljer sig märkbart mellan män och kvinnor. Dessa två är att de saknar intresse, som dubbelt så stor andel av männen som kvinnorna angett, och att de saknar kunskap/är ovana som det bara är kvinnor som angett som hinder.

Hur hindrena skiljer sig mellan åldersgrupperna (18-30, 31-47, 48-64 och 65-85 år) går att se i diagrammet nedan (Figur 19), här blir det tydligt att flera av alternativen skiljer sig mellan åldrarna.

Figur 19. Orsaker som hindrar respondenterna att ta sig ut i naturen, fördelat över åldersgrupper.

Under alternativet, alltför fysiskt krävande, så är det en stor andel av åldersgruppen 65-85 år som anser att det hindrar dem att ta sig ut i naturen. En annan intressant aspekt går att urskilja gällande hinder i form av familjesituationen som en stor andel av respondenterna i åldersgruppen 31-47 år kryssat i. De yngsta respondenterna (18-30 år) har varken angett att funktionshinder/sjukdom, att de saknar mod eller att de saknar kunskap/är ovana som orsaker till att begränsa deras möjlighet att ta sig ut i naturen. Att funktionshinder/sjukdom är något som hindrar främst den äldre delen av befolkningen är tydligt i diagrammet. Detta relateras givetvis till att människor vanligtvis blir sjukare ju äldre de blir. I de öppna frågorna framkom även från 15 respondenter att tillgängligheten till kommunens natur ofta är bristfällig om man är gammal, sjuk eller har ett handikapp. Flera efterfrågade därför mer handikappanpassade områden, till exempel för fiske, så att alla kan utöva friluftaktiviteter.

En intressant aspekt gällande åldersgruppen 18-30 år är att en relativt stor andel har angett att det är alltför fysiskt krävande som en orsak till utebliven naturvistelse. De utmärker sig också genom att det för dem är ett relativt stort hinder att de saknar tillgång till lämpliga platser/områden. Det är dubbelt så stor andel som svarat detta i denna åldersgrupp jämfört med de andra åldersgrupperna.

7.5 Åtgärder som kan öka tillgängligheten till naturpräglade områden

Tillhandahållandet av olika faciliteter samt diverse service

Många gånger kan olika faciliteter och likande öka tillgängligheten till naturpräglade områden. Tabellen nedan (Tabell 3) visar hur nöjda respondenterna är med dessa i kommunen²¹. Där går det att utläsa att de är mer nöjda än missnöjda på 13 av de 15 alternativen. Respondenterna är mest nöjda med badplatser, där 63 % är nöjda och endast 6 % är missnöjda med tillhandahållandet. Dock framom det av några respondenter att kommunen behöver se över badplatserna och då är det som behövs främst röjning av vass och ny sand på stranden. En respondent skriver:

”Finns mycket vatten i Ed men ej bra badplatser.”

Det som de är minst nöjda med är tillhandahållandet av toaletter där 12 % anger att de är nöjda och 27 % är missnöjda. Att fler toaletter behöver upprättas samt de befintliga behöver ses över var något som även framkom i de öppna frågorna i slutet av enkäten. Respondenterna är ganska nöjda med vandringslederna, elljusspåren och de preparerade skidspåren. I de öppna frågorna är det 10 respondenter som har åsikter om just detta. De menar att lederna och spåren borde bli fler och de befintliga behöver ses över bättre. Elljusspåret och leder vid motionsgården Tavlan uppskattas, men några menar att de ofta är vattensjuka och att elljuset inte är tänt tillräckligt länge. Skyltning i anslutning till olika leder sägs också kunna förbättras. Ett förslag som även det framom i de öppna frågorna var att:

”Skapa naturstigar i några olika biotoper med små informationstavlor och sådant som är typiskt för den biotopen. De olika biotoperna kan till exempel vara: vattendraget (Örekilsälven), jordbrukslandskapet (Rölanda), blandskog, gammal granskog (Bergsslätt) och stranden (efter Stora Le), martallen (Tresticklan) o.s.v.”

Åter till tabellen nedan så går det att se att respondenterna är ganska nöjda med skyltning och utställningar vid naturområden. Dock är det många som svarat att de inte vet, vilket också kan förklaras genom de öppna frågorna där det av vissa respondenter framkom att det ibland saknas skyltning. Ibland är det även felskyltat och då nämns skyltar vid Tresticklan som ett sådant fall. Vidare går det att se att respondenterna även är ganska nöjda med cykelvägarna och parkeringsplatserna. Dock framkom det även här resultat i de öppna frågorna som kunde kopplas till de fasta alternativen. Flertalet efterfrågar bättre cykelvägar samt bättre med parkeringsmöjligheter vid naturområden. En svårighet vid tolkning av svaren är att många svarat att de är nöjda med rastplatser och lägerplatser, men det är också många som svarat att de inte vet vad de tycker om tillhandahållandet, särskilt på lägerplatserna.

²¹ Fråga 13, se Bilaga 1

Tabell 3. Hur nöjda respondenterna är med tillhandahållandet av olika anordningar samt diverse service.

	Missnöjd	Varken eller	Nöjd	Vet ej
Vandringsleder	3%	19%	53%	25%
Elljusspår	1%	17%	55%	27%
Preparerade skidspår	1%	14%	52%	34%
Cykelvägar	8%	25%	44%	23%
Parkering vid naturområden	3%	26%	45%	26%
Skyltning och utställningar vid naturområden	4%	27%	34%	34%
Badplatser	6%	19%	63%	12%
Sjösättningsplatser	11%	24%	21%	45%
Lägerplatser	3%	27%	25%	45%
Rastplatser	9%	32%	38%	21%
Toaletter	27%	32%	12%	28%
Underhåll av de ovanstående alternativen	9%	32%	25%	34%
Renhållning av de ovanstående alternativen	11%	35%	22%	32%
Guidade turer i naturen	7%	26%	5%	62%
Informationsmaterial	6%	25%	31%	38%

Renhållningen är precis som flera andra alternativ svårtolkade då så pass många respondenter angett varken eller samt vet ej som alternativ. Även här framkom det i de öppna frågorna att många faktiskt är missnöjda med just detta. Det var 15 respondenter som påpekade att kommunen är skräpig och några utvecklade även att detta drar ner värdet på den i övrigt vackra kommunen. De menar att det överlag råder det brist på soptunnor i kommunen eller så töms de sällan, och de tror att detta i sin tur bidrar till att det skräpas ner så mycket. Flera tycker också att det är skräpigt längs vägarna och att det därför behövs mer soptunnor där. Även rastplatserna tycks vara mycket skräpiga då de inte underhålls. Flera respondenter anser att det är ett problem med hundägare som inte tar upp efter sina hundar, och de efterlyser både fler papperskorgar men även skyltning som säger att de måste plocka upp efter sig. Någon respondent hävdar också att det även borde städas i och omkring Lilla Le.

Intressant är även att informationsmaterial är något som relativt stor andel respondenter är nöjda med enligt resultatet i tabellen ovan och i de öppna frågorna var det 20 respondenter som uppgav att mer information kopplad till friluftsliv behövs. Att det skulle kunna öka intresset och tillgängligheten till naturpräglade områden. Efter resultaten i de öppna frågorna framkom det att den typ av information som efterfrågas är främst sådan som handlar om platser, områden och utflyktsmål i naturen samt vandringsleder. Några framhåller det faktum att kommuninvånarna behöver informeras om nyttan och nöjet med naturbesök, exempelvis sägs det att det behövs:

”Påvisa hur nära och bra vi har det ute i naturen. Dals-Eds kommun ligger jättebra till för de som vill ut i naturen. Det är bara att visa på olika vandringsleder, deras olika längd, antal backar och olika utsiktsplatser ut efter vägen exempelvis.”

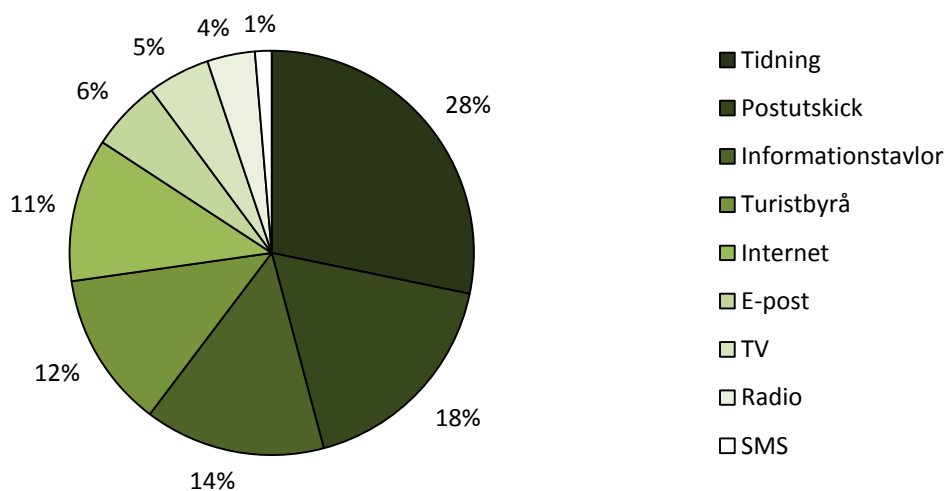
Vidare nämns även allemansrätten flertalet gånger i de öppna frågorna. Det handlar främst om att kommunen borde upplysa mer om vad allemansrätten är, att alla har skyldigheter inte bara rättigheter. Detta då de tror att många exempelvis plockar bär, svamp och liknande i kommersiellt syfte utan markägarens tillstånd, vilket inte är tillåtet. Någon menar också att det vore bra om kommunen kunde upplysa om vilken mark som är kommunal.

Det finns ytterligare svårtolkade resultat i tabellen ovan, till exempel är det hela 62 % som angett att de inte vet vad de tycker om tillhandahållandet av guidade turer in naturen. Just detta exempel skulle kunna tolkas som att det faktiskt är något som borde öka då det även återkom flertalet gånger i de öppna frågorna. Många respondenter angav att just guidade turer eller olika typer av organiserade aktiviteter kopplade till friluftsliv är något som efterfrågas. Vissa säger sig vara ovana eller rädsla för att ta sig ut på egen hand, och efterfrågar därför något som kan hjälpa dem på traven.

Information om olika utomhusaktiviteter som finns att tillgå

I föregående stycke framkom att information kopplad till friluftsliv var något som flera respondenter efterfrågar, åtminstone var det tydligt efter resultaten från de öppna frågorna. För att bygga vidare på det är en viktig fråga hur kommuninvånarna vill ta del av informationen²².

I cirkeldiagrammet nedan (Figur 20) går det att se på vilket sätt som respondenterna helst vill ha information om vilka utomhusaktiviteter som finns att tillgå i naturen.

Figur 20. Hur respondenterna önskar få information om utomhusaktiviteter.

Det alternativ som respondenterna helst vill ha information genom är via tidning (28 %) följt av postutskick (18 %), informationstavlor (14 %), turistbyrå (12 %) och Internet (11 %). Sätt som förre föredrar är e-post (6 %), TV (5 %), radio (4 %) och SMS (1 %). Det var inga respondenter som angett att de ville få information på något annat sätt än de alternativ som fanns. I de öppna frågorna framkom även postutskick och Internet som bra informationskällor.

²² Fråga 14, se Bilaga 1

8 *Analys och diskussion*

8.1 *Introduktion*

Uppsatsens huvudsyfte är att belysa friluftslivet i Dals-Eds kommun, med särskilt avseende på kommuninvånarnas efterfrågan på, och tillgänglighet till, naturpräglade områden för friluftslivsutövande. Syftet är även att undersöka vad som kan förbättra den mentala och fysiska tillgängligheten till dessa områden. Detta gjordes utifrån enkätundersökningen som skickades ut till kommuninvånarna, vars resultat presenterades i föregående resultatavsnitt. I detta avsnitt kommer vissa av dessa resultat fördjupas ytterligare.

Under analysrubriken lyfter och tolkar vi de viktigaste resultaten, samt relaterar dem till varandra. Resultaten kopplas också här till olika teorier och tidigare forskning som beskrivits i teoriavsnittet tidigare i uppsatsen. Vidare fungerar slutsatserna som en sammanfattning av de viktigaste resultaten för studien. Diskussionen i sin tur utgår från slutsatserna och behandlar dem på ett mer övergripande plan sett till problemformulering, vad studien gett oss för svar samt om det dykt upp nya frågeställningar för vidare forskning.

Överlag var det intressant att enkäten resulterade i en så pass hög svarsfrekvens och att respondenterna till stor del kom att kunna representera kommuninvånarna. Detta tyder på att frågan är angelägen för kommuninvånarna. Tyvärr kunde inte frågan om hur de vanligtvis tar sig ut i naturen användas (fråga 12 i Bilaga 1). Det hade varit intressant att se hur mönstren ser ut. Vidare var det även fascinerande att så pass många av respondenterna svarade på de öppna frågorna. I och med detta kom många intressanta synpunkter och förslag oss till handa.

8.2 *Analys*

Friluftutövandet i kommunen

De aktiviteter som utövas mest bland respondenterna kan sägas ha en karaktär av enkelhet och vardagsliv. Promenader av olika slag, cykelturer, bad och picknick är aktiviteter som inte kräver någon direkt utrustning. Det är bara fiske av de vanligaste aktiviteterna som kräver det. De aktiviteter som utövas minst, såsom klättring i berg och segling har tvärtemot en karaktär av att vara tydligt utrustningsbetonade. Sedan går det ju att fråga sig om aktiviteter som just bergsklättring är realistiskt genomförbara i Dals-Ed som inte har några direkta berg. Överlag börjar friluftslivet i Sverige generellt sett bli alltmer utrustningsbetonat. Men samtidigt sägs det breda och enkla friluftslivet fortfarande vara viktigt för stora befolkningsgrupper (Sandell & Sörlin, 2008), vilket även verkar vara fallet i Dals-Ed sett till de aktiviteter som utövas mest av respondenterna.

För att styrka denna analys av friluftslivet i Dals-Ed så kan man jämföra våra resultat med forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring" och deras nationella enkätundersökning, som använt samma friluftslivsaktiviteter och frekvenser som oss. Deras undersökning kan sägas ge en övergripande bild av svenskarnas friluftslivsvanor, och alltså representera det breda friluftslivet (Fredman *et al*, 2008a). Vid en sådan jämförelse så är det inte någon aktivitet som utmärker sig som tydligt vanlig eller ovanlig i Dals-Ed jämfört med det nationella snittet. De aktiviteter som skiljer sig något från den nationella undersökningen är "cyklat på vägar" som Dals-Eds borna gör mindre än snittet, och

”fiskat” som de gör mer. Att det just är fisket som är lite vanligare har antagligen att göra med att Dals-Ed är en kommun rik på vatten. Anledningen till att cykling är mindre vanligt kan bero på att vägarna för detta är bristfälliga samt att bil är det dominerande färdmedlet i en glesbygdskommun som Dals-Ed.

Tillgänglighet till naturpräglade områden

I teoriavsnittet om tillgänglighet berördes skillnader i var olika individer utövar friluftsliv, ifall de är näraktiva (0-5 km från bostad) eller fjärraktiva (mer än 5 km från bostad). De som bor utanför tätorten är procentuellt mer näraktiva än de som bor i Ed som till större del är fjärraktiva. Tätortsborna använder sig alltså till större del av övriga områden mer än 5 km från bostaden. Detta beror antagligen på att de som bor utanför Ed bor mitt i naturpräglade områden och har marker som lämpar sig för friluftsliv kring deras bostad. Därför känner de kanske att de inte behöver förflytta sig till särskilda platser som de som bor i Ed möjligen gör. Dock är det många av de människor som bor i Ed som också är näraktiva men alltså inte en lika stor del som de utanför tätorten.

Om man allmänt ser till den mentala tillgängligheten verkar det vara det man inom tidsgeografin kallar kapacitetsrestriktioner som främst hindrar respondenterna att utöva friluftsliv (Miller, 2007). Dessa är restriktioner som har med den egna mänskliga kapaciteten att göra. Det som utmärker sig i vår studie är att många tycker att friluftsliv är för fysiskt krävande, att de har funktionshinder eller är sjuka. Detta var, som man kunde anta, främst den äldsta gruppen (65-85 år) som ansåg att detta var hinder. Andra restriktioner som kan sägas vara kopplade till den egna kapaciteten är att många säger sig sakna intresse samt att de saknar någon att utöva friluftsliv ihop med. Vissa av hindrena och restriktionerna som främst anges av respondenterna snuddar också vid att klassas som olika typer av kopplingsrestriktioner, som beskrivits tidigare i uppsatsen. Dessa handlar om att olika individer, redskap och material ska sammanföras på samma ställe för att man ska kunna utföra en aktivitet (Miller, 2007). Ett exempel är det faktum, som tidigare nämnts, att många anser att de saknar någon att utöva friluftslivsaktiviteter ihop med. Ett antal respondenter efterfrågar också mer organiserade aktiviteter i kommunen, då de menar att de är beroende av någon annan för att ta sig ut. Deras friluftsutövande är alltså beroende av att någon annan finns på plats.

Skillnader mellan åldrar

Den demografiska strukturen, såsom ålder, kan ha stor påverkan på friluftslivet i en kommun. Tidigare studier har visat att det brukar vara en stor andel äldre som tagit nöjes-/motionspromenader vid en hög frekvens (Henningsson, 2008), vilket även var fallet i Dals-Ed. Dock skilde sig vår studie då att det var en större andel unga som gjort det.

Om man fortsätter titta på den yngsta åldersgruppen är det intressant att se till vad som främst hindrar dessa respondenter att utöva friluftsliv. Hela 20 % av 18-30 åringarna säger att de saknar tillgång till lämpliga platser för friluftsliv, i en kommun som är full av naturpräglade områden. Detta kanske är ett tecken på att utvecklingen i kommunen går mot ett mer och mer materialinriktat friluftsliv som Sandell hävdar (Sandell & Sörilin, 2008) och som beskrevs i avsnittet ”Friluftslivshistoria” på sida 12. Att de unga alltmer efterfrågar en annan typ av friluftsliv än det som är möjligt i Dals-Ed. En stor andel av de unga anger även att de tycker att friluftslivet är alltför fysiskt krävande, att de saknar någon att utföra det med samt att de saknar intresse. Det går att spekulera i vad detta kan bero på. Är 18-30 åringarna så ointresserade av friluftsliv att de försöker hitta anledningar för att inte ta sig ut? Prioriterar de kanske andra typer av fritidsaktiviteter? Eller har de bara missförstått frågan och svarat på vad som kan hindra dem att ta sig ut i naturen på ett

teoretiskt plan, och inte hur det i realiteten egentligen är? För det är samtidigt en så pass stor andel av den yngsta åldersgruppen som faktiskt utfört olika friluftslivsaktiviteter på höga frekvenser det senaste året.

Skillnader mellan kvinnor och män

En annan aspekt gällande skillnader i utövande av friluftsliv är kön. Det var i denna undersökning intressant att friluftslivsaktiviteterna följde vissa klassiska mönster gällande skillnader mellan kvinnor och män. Det man kunde se var att männen i kommunen framförallt utövar vedertaget maskulina aktiviteter såsom fiske, jakt och aktiviteter med motordrivna fordon som motorbåt eller vattenskoter. Även kvinnorna utförde främst aktiviteter som tidigare studier klassats som typiska för könet, såsom stavgång och ridning. Det var särskilt intressant att kvinnorna angett att de åker pulka eller kälke fler gånger än männen. Detta tror vi kan ha att göra med att kvinnor traditionellt är hemma oftare med barnen än männen. Hur många vuxna kvinnor utan barn brukar annars utföra sådana aktiviteter? Detta stärks även av att de som angett just den aktiviteten vid den högsta frekvensen (mer än 60 gånger de senaste 12 månaderna) endast var respondenter i åldern 31-47 år. Som det beskrivits tidigare är det i 30-årsåldern som människor i regel skaffar barn (Statistiska Centralbyrån, 2010). Att det är just familjesituationen som ibland kan hindra främst kvinnor att utöva friluftsliv framkom även det i resultatet, och detta är överlag en klassisk förklaring till skillnader mellan könen då konceptet fritid passar sämre för kvinnor än män på grund av detta (Naturvårdsverket, 2005b).

Vid vidare diskussion av skillnader mellan könen är det också intressant att det inte är några män alls som anser att kunskapsbrist eller ovana är ett hinder för deras friluftsliv medan vissa kvinnor gjort det. Är det ett tecken på att kvinnorna är mer osäkra? Det är även en större andel kvinnor än män som markerat på samtliga alternativ som kan hindra dem att ta sig ut i naturen, förutom på annat (där de flesta angav tidsbrist) samt att de saknar intresse. Betyder detta att männen bara har "externa" orsaker som att arbetet tar för mycket tid medan kvinnorna hittar orsaker hos sig själva?

Som det stod i teoriavsnittet om tillgänglighet är män vanligen rörligare än kvinnor (SIKA, 2007), och det verkar också vara fallet i Dals-Ed. Resultatet visar att männen har en större spridning jämfört med kvinnorna som verkar hålla sig kring orterna, och därmed är männen antagligen mer rörliga. Men vad beror detta på i Dals-Ed? Det är kanske återigen familjesituationen som påverkar kvinnornas friluftsliv. För när paralleller dras med de orsaker som respondenterna angett som hinder för friluftsliv, så är just familjesituationen något som fler kvinnor än män anger som orsak. Ytterligare anledning till att männen är mer rörliga än kvinnor kan ha att gör med de aktiviteter de vanligen utför. Som resultatet visar så jagar och fiskar en betydligt större andel av männen vid en hög frekvens, detta är aktiviteter som kräver att de tar sig till specifika platser. De aktiviteter som kvinnorna till skillnad från männen gör vid en hög frekvens är bland annat stavgång och åka pulka eller kälke, aktiviteter som i de flesta fall inte kräver att de rör sig särskilt långt från hemmet.

Åtgärder som kan öka tillgängligheten till naturpräglade områden

Efter att ha sett att många av de respondenter som bor i Ed är näraktiva, så borde en utveckling av naturområdena i detta område absolut vara något att fokusera på för kommunen. Att många respondenter uttryckte att tidsbrist är en anledning till att de inte tar sig ut i naturen gör att mer tätortsnära satsningar är ännu viktigare, då det är så pass många som bor kring Ed. Men sett till kommunen i stort borde det ställas i ordning fler och bättre kanot- och sjösättningsplatser. Annars är fler vandrings-/motionsleder något det borde satsas på och kanske naturleder med information om

värdefull natur. Att mer information om naturen och friluftslivet kommer invånarna till handa är i alla fall viktigt. Där är en bra början en bättre utbyggd hemsida som handlar just om naturen och friluftslivet i kommunen. Många uttryckte också en efterfrågan på organiserade aktiviteter, vilket skulle kunna utgå från Ed i ett första steg.

Nästa steg skulle kunna vara att upprätta och använda sig av lyssningsbara platsrelaterade guidningar/berättelser som går att hämta till mobiltelefon eller mp3-spelare för att sporra folk att ta sig ut i naturen. Det är ett flexibelt informationssätt, sett till både informatör och användare, då guidningarna finns tillgängliga hela tiden genom att de exempelvis kan läggas upp på en hemsida. Den här åtgärden skulle också kunna kopplas till det faktum att det var många respondenter som var missnöjda med guide turer i naturen, samtidigt skulle det säkert också uppskattas av turister som besöker kommunen. Det bör nämnas att vad gäller många av alternativen där respondenterna fick avgöra om de var nöjda eller missnöjda med tillhandahållandet, så var det en stor andel som svarade vet ej samt varken eller. Det kan ha att göra med att respondenterna aldrig kommit i kontakt med faciliteten för att de inte är beroende av dem när de utövar friluftsliv. De kan därför inte avgöra ifall de är nöjda eller missnöjda.

Att nedskräpning är ett problem i kommunen framkom i frågan om hur nöjda respondenterna är med renhållningen. Missnöjet verkar både gälla det faktum att kommunen är skräpig samt att det råder brist på sopanordningar. Detta syntes även i de öppna frågorna. Men för att kommunen ska få ordning på detta borde de inte bara öka antalet papperskorgar, utan även se över avfallshanteringen överlag. Att kommunen skulle bli mindre skräpig skulle även kunna öka den mentala tillgängligheten. Även om en sopanordning, exempelvis i anslutning till ett område nödvändigtvis inte används, ger det i alla fall en förutsättning till mindre skräp i naturen. Detta kan i sin tur öka den mentala tillgängligheten till ett område, för den som påverkas negativt av skräp i naturen. I övriga fall är de friluftsanordningar som respondenterna främst efterfrågar mer eller mindre kopplade till anordningar som är vanliga i entrézonerna till områden för friluftsliv (Naturvårdsverket, 2007a). Det handlar till exempel om parkering vid områden, rastplatser, informationstavlor och som ovan sopanordningar av olika slag.

Utöver avsaknad av friluftanordningar som är kopplade till entrézonerna så verkar vägbommar vara något som kan hindra människor att utöva friluftsliv. Även om många vägar med bom kan hållas öppna så finns det antagligen en stor osäkerhet att ta dessa vägar. Vem vet om man blir instängd och inte kan ta sig hem? Ett alternativ, då så pass många vägar har bommar, skulle kunna vara att informera alla markägare om vilka regler som gäller för bommar och skyltar. Samt även göra en inventering och se över om reglerna verkligen efterföljs. Dock bör man ha med sig att frågan som ställdes angående bommar kan uppfattas på flera sätt. Vissa kan ha svarat rent kunskapsmässigt på frågan, om en bom kan hindra deras framkomlighet med bil eller inte.

Till sist var det intressant att det var så få respondenter som markerat att de utövar friluftsliv i de skyddade naturområdena. Vad beror detta på? Kanske stämmer teorin om att människor i regel är ointresserade av om områdena är skyddade eller inte (Emmelin, 1997). Eller besöks de inte för att de är alltför svårtillgängliga? Den mest logiska tolkningen är ändå kanske att kommuninvånarna inte bryr sig särskilt om naturreservat eller nationalpark då de har gott om andra områden var de än vänder sig i kommunen.

8.3 *Slutsatser*

Friluftslivet i en glesbygdskommun som Dals-Ed verkar stämma överens relativt bra med tidigare forskning och vad den säger om utövandet. Denna forskning har främst behandlat den nationella nivån eller så har den haft fokus på storstäder. När vi jämför hur friluftslivet ser ut i denna kommun är det inga särskilda aktiviteter eller mönster som utmärker sig. De aktiviteter som särskiljer sig till störst del från det nationella snittet är att kommuninvånarna cyklar mindre samt att de fiskar i en större utsträckning. Friluftslivet i Dals-Ed är främst präglad av enkelhet och vardagsliv.

Teorin om att skyddade naturområden inte har någon speciell betydelse för människors utövande av friluftsliv verkar stämma även i Dals-Ed. Om kommunen ska satsa på några områden för friluftsliv så är det sådana kring tätorten Ed. Många av kommuninvånarna bor där och förutom det så är det många som rör sig i kring tätorten. Dels är det många av de som bor i Ed som använder områdena, men givetvis är det säkert åtskilliga som bor utanför Ed som ändå har nära till dessa områden. Därför borde kommunen satsa mer på dessa tätortsnära naturpräglade områden som verkar vara viktigt för friluftslivet redan idag.

Den fysiska tillgängligheten till naturpräglade områden som lämpar sig för friluftsliv verkar vara relativt god i kommunen. Dock skulle vägbommar som begränsande faktor för friluftsliv kunna utredas ytterligare, då det finns många vägar som kan begränsas av just dessa.

De mentala hindrena för utövande av friluftsliv i kommunen är av olika karaktär och det finns inget hinder som särskilt tydligt utmärker sig som vanligare än något annat. Sett till olika åldergrupper och kön så följer hindrena de klassiska mönster som tidigare forskning nämnt. Kvinnor i Dals-Ed hindras till exempel till större del av sin familjesituation än vad män gör.

Vidare skulle säkert fler kommuninvånare kunna utöva friluftsliv om den mentala tillgängligheten till friluftsliv förbättrades. Detta kan sannolikt göras genom mer information och organiserade aktiviteter. Att uppdatera kommunens hemsida med information om friluftsliv och naturpräglade områden i kommunen är en bra start. Alternativt en egen hemsida om just detta, som många andra kommuner har. I ett nästa steg bör det organiseras diverse aktiviteter relaterade till friluftsliv och de naturpräglade områdena i kommunen. Eventuellt skulle organiserade aktiviteter som promenader eller naturleder med information om vad som finns i områdena upprättas tillsammans med lokala friluftsanslag eller liknade. Slutligen bör sophantering i de naturpräglade områdena i kommunen ses över då dessa upplevs skräpiga av många vilket kan försämra den mentala tillgängligheten.

8.4 *Diskussion*

Att naturreservaten och nationalparken inte verkar besökas särskilt mycket av kommuninvånarna kan verka underligt då många av dessa områden verkar lämpa sig bra för friluftsliv. Dock bör man ha i åtanke att resultatet från denna undersökning inte heller behöver betyda att de skyddade områdena är obesökta. Antagligen besöks dessa, och då främst nationalparken, av andra än kommuninvånarna. De kan vara viktiga för turister, då de kanske fokuserar mer på specifika utflyktsmål än de som bor i kommunen, som kanske främst styrs av vad som är mest lättillgängligt. Det går också att fråga sig om de skyddade områdena överhuvudtaget bör satsas på i friluftssammanhang. För att fortsätta en

diskussion om detta bör kommunen fråga sig för vem och för vad som naturen faktiskt skyddas. Att lyfta fram de skyddade naturområden för friluftslivet har både för och nackdelar beroende på vilket perspektiv man har. Sett utifrån friluftslivets perspektiv kan det absolut finnas en poäng med detta då områdena sägs inneha stora värden från besökarens sida. Dock kan en ökad påfrestning och slitage på den skyddade naturen få negativa konsekvenser för naturen självt.

Vidare går det att diskutera vad tillgänglighet egentligen står för och hur det kan användas i dessa sammanhang. Och vem är det som egentligen ska stå som ansvarig för hur tillgängligheten till naturpräglade områden ser ut i en kommun. Kan kommunen locka ut eller göra det lättare för invånarna att utöva friluftsliv eller är det något som främst ligger hos individen? Kanske håller den svenska mentaliteten, som ofta förknippas med en nära relation till naturen, på att förändras. Det kanske är viktigare att öka människors välfärd på andra sätt. För varför ska vi satsa stora pengar och mycket tid på att tillrättalägga attraktiva områden när man kan jogga inomhus på löpband eller uppleva vackra naturpräglade områden genom tv-rutan. Å andra sidan är just mötet med naturpräglade områden något som gör många människors liv mer meningsfullt. Samt att om människor rör sig mer i naturpräglade områden kan det ha positiva effekter på folkhälsan. Detta skulle även, på lång sikt, kunna resultera i socioekonomiska vinningar för samhället.

Men samtidigt går det att fråga sig varför kommuner överhuvudtaget ska lägga tid och pengar på att tillrättalägga naturpräglade områden när många människor faktiskt förknippar friluftsliv med, och vill vistas i, den mer "vilda naturen"? Här kan det mycket väl vara så att utvecklingen går åt olika håll för stad och landsbygdsområden. Människor i kulturbetonade områden kanske blir allt mer avskärmade från "vildmarken", och därför undviker de att vistas där. Samtidigt kanske betydelsen av tillrättalagda naturområden blir mindre och mindre i landsbygdsområden. Idag eller framtiden går det kanske inte att applicera en generell syn på hur friluftslivet främst gynnas i en kommun. Till exempel skulle en indikation på detta kunna vara att betydelsen av skyddade områden med informationstavlor, rastplatser och gångspänger verkar vara av liten betydelse i en glesbygdskommun som Dals-Ed. Då denna typ av naturområden verkar vara viktigare i stadsnära miljöer tyder det på skillnader mellan urbana och rurala områden.

8.5 Vidare studier

Vår studie har givit oss en kvantitativ och allmän bild av friluftslivet i Dals-Ed, då en av de främst styrkorna med vår undersökningsmetod just är att kunna behandla ett relativt stort urval i ett stort geografiskt område. Därför vore det intressant att komplettera den med en mer kvalitativ undersökning. Detta för att kunna få en ännu bättre uppfattning om var kommuninvånarna specifikt utövar sitt friluftsliv samt undersöka varför just dessa områden besöks. I och med detta skulle undersökningar kunna göras angående vilka områden som inte besöks och vilka skälen är för det. Dessa fördjupningar i hur friluftslivet ser ut skulle ge kommunen ett bättre underlag för att ta fram åtgärder som kan förbättra tillgängligheten till områdena. Vidare steg gällande åtgärder skulle kunna vara att titta närmare på vilken typ av anordningar som skulle göra mest nytta sett till folks behov och karaktären på olika typer av naturpräglade områden. Besöksundersökningar skulle exempelvis kunna göras i nationalparken Tresticklan för att undersöka om det finns ett behov av ett naturum i anslutning till området. En sådan studie skulle kunna fokusera på om ett sådant ingrepp möjligtvis skulle öka den mentala tillgängligheten till nationalparken.

Artikel 2 –

Analys av tillgängligheten till områden lämpade för friluftsliv

Denna artikel kommer att undersöka hur den fysiska tillgängligheten ser ut till skyddade naturområden, kommunala badplatser och motionsgården Tavlan i Dals-Ed. Dessa kommer benämnas som intressepunkter då de diskuteras gemensamt.

Författare: Robert Ekberg

9 *Metod*

9.1 *Val av metod*

För att kunna besvara frågeställningen kring hur den fysiska tillgängligheten ser ut till de utvalda platserna användes Geografiska Informationssystem (GIS), vilket är ett verktyg som möjliggör rumsliga analyser utifrån olika områdens lokalisering samt kopplingar mellan statistik och geografiska platser. Den generella definitionen av GIS kan sägas utgå från system som på olika sätt har kapacitet att hantera geografisk information, alltså någon slags lägesbunden information som på olika sätt hänvisar till var på jordytan denna är lokaliserad. Det är också ett bra verktyg för att visualisera hur tillgänglighet kan se ut avseende till exempel avstånd och tid. Det kan göra det möjligt att visa på vilka eventuella fysiska hinder som kan påverka möjligheterna att utöva sitt friluftsliv. Ytterligare analyser kan vara att se vad olika objekt har för egenskaper inom ett visst område. Kortaste avståndet eller kortaste restiden mellan två punkter är exempel på analyser som kan genomföras med GIS (Harrie, 2008).

Med hjälp av GIS har det varit möjligt att utföra analyser utifrån var platser och områden är lokaliserade och sedan undersöka hur stor del av befolkningen som bor inom detta område.

För att sedan visualisera resultat framställdes kartor, diagram och tabeller. Kartframställning är något som är en stor fördel med GIS. I denna process skall resultatet förmedlas till den tänkta användaren eller målgruppen. Här är det viktigt att det skapas en tydlig visuell hierarki och att data presenteras så ett sådant sätt att det passar syftet och gör det tydligt. Detta innebär att det som är det viktigaste också är det tydligaste och mest påtalande (Harrie, 2008).

9.2 *Urval och avgränsningar*

För att kunna analysera den fysiska tillgängligheten användes mått som restid och avstånd. Samtliga restidsanalyser är baserade på resor med bil. Detta då bil är det vanligaste transportmedlet och stod år 2005-2006 för ca 64 % av de totala transporterna i landet (SIKA, 2007)

För hela arbetet valdes ett urval som omfattade personer mantalsskrivna i Dals-Eds kommun. För att kunna jämföra resultaten från enkätundersökningen (som beskrivs i Artikel 1) så valdes det att endast titta på den del av befolkningen som är från och med 18 år till och med 85 år. Detta intervall var det urval som gjordes för enkätundersökningen och den totala befolkningen mellan 18-85 år blev därmed 3728 personer.

För att kunna göra analyser angående tillgänglighet, och framförallt restid, till skyddade naturområden var dessa tvungna att vara väl definierade områden eller punkter. Därför valdes kommunens naturreservat och badplatser samt dess nationalpark som intressepunkter i analysen. Dessa områden är även de som kommunen själva beskriver som intressanta i Översiktsplanen (Dals-Eds kommun 2, 2003). Bad framkom i enkätundersökningen som en vanlig aktivitet hos kommuninvånarna samt att området kring motionsgården Tavlan var av extra intresse. Därför undersöktes tillgängligheten till kommunens fem badplatser samt motionsgården Tavlan.

Vid analyser av vägnätet med bil gjordes dessa utifrån allmänna, enskilda och enskilda sämre vägar. Allmänna vägar ägs av staten och underhållet sköts av Trafikverket (före detta Vägverket). Enskilda vägar kan ägas av markägare och då är de ansvariga för skötseln. Däremot finns det ingen information angående traktorvägar, vilket gör det osäkert att säga något om hur kvalitén på dessa vägar är, och därför utelämnas dessa vägar i analyserna (Trafikverket, 2010). Restidsberäkningarna utgick från Ed centrum (torget) ut i kommunen samt från alla delar av kommunen till närmaste intressepunkt.

För att kunna beräkna hur stor andel av vägarna som befann sig bakom vägbommar baserades alla beräkningar på längden på vägarna (vägavsnittslängd).

9.3 *Datainsamling*

De data som har insamlats var från enbart sekundära källor. Lantmäteriets Digitala kartbibliotek blev den källa där mest datamaterial insamlades. Ur deras webbportal skaffades datamaterial angående vägar, stigar, elljusspår, kommungränser, riksgräns, marktäckte, skyddade naturområden, sjöar, vattendrag, badplatser bebyggelse och även vägbommar. Alla dessa hämtades ur terrängkartan. Utöver detta hämtades även höjddata för kommunen.

Befolkningsdata om kommuninvånarna skaffades genom individdatabasen GILDA²³ på Kulturgeografiska institutionen vid Handelshögskolan, vilka är geografiska data då varje individ i databasen har en geografisk position. Får att få tillgång till dessa befolkningsdata behövdes det göras en gruppindelning utifrån ålder, med bestämda intervall. Dessa bestämdes till 0-17, 18-30, 31-47, 48-64, 65-85 och 86+. Denna gruppering gjordes för att sedan kunna göra eventuella analyser mot enkätundersökningen där målgruppen var 18-85 år. Dessa data extraherades ur GILDAS databas i 500 meters rutor (rutor med sidor om 500 m). Där det i varje punkt fanns angivet hur många personer det fanns inom varje ruta. Ur denna kunde parametrar som antal individer, åldergrupp samt hur många som var män respektive kvinnor utläsas. Dessa data var från 2006.

Genom Göteborgs Universitet och Centrum för regional analys (CRA) exporterades data ur deras modell som kan beräkna restider med bil i hela Västra Götalandsregionen. Alla beräkningar sker i TransCAD och det beräknar detta genom att hämta information ur en vägdatabas med information om vägsträckningar och länka samman med lager som beskriver väghastigheter. Vägnätet kommer från Nationella Vägdatabasen (NVDB)²⁴. På detta sätt kan den beräkna hur lång restiden blir från olika punkter. Modellen tar inte hänsyn till annat än den skyltade hastigheten och använder sig inte av parametrar som enkelriktning, väjningsplikter eller köbildning. När målpunkter i modellen valts som inte har kontakt med vägnätet görs en uppskattning om hur lång tid det istället tar att till fots gå igenom den typ av terräng/marktyp som finns. Denna modell användes då den gjorde det möjligt att sedan visualisera resultatet i GIS.

För att ta reda på avståndet från centrum till olika intressepunkter användes Eniros webbportal, vilken gav information om både restid och avstånd. Restiden från Eniro jämfördes med restiden från CRA för att säkerställa att avståndet var representativt.

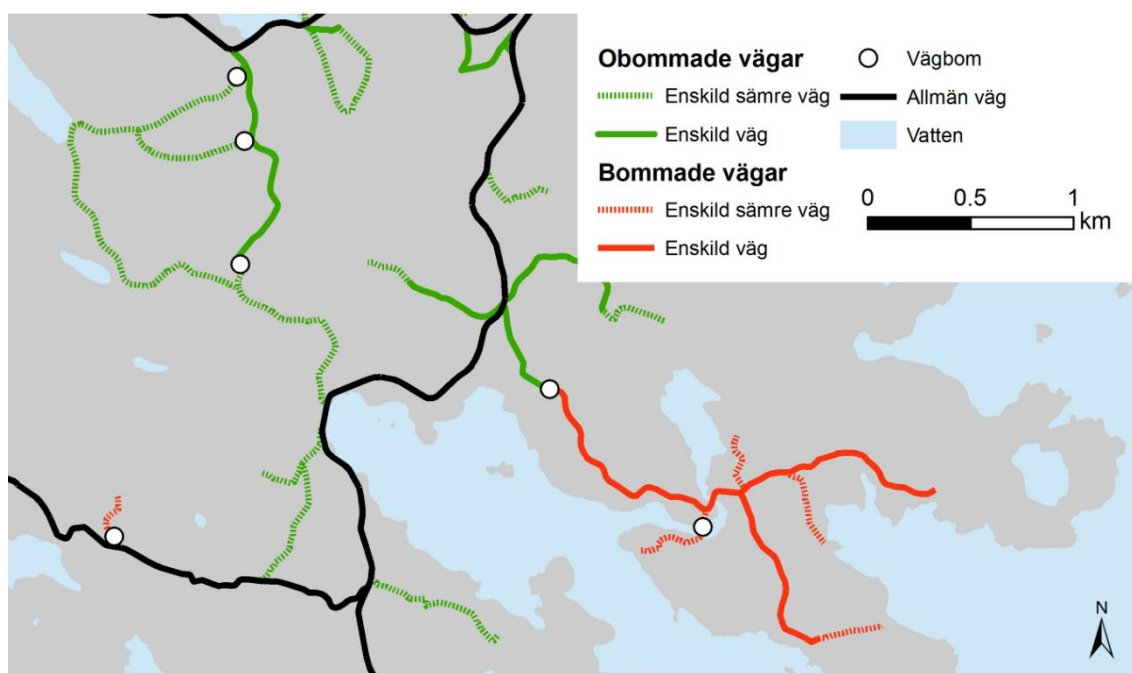
²³ Geografisk Individbaserad Longitudinell Databas för Analys

²⁴ Larsson, A, samtal den 11 maj 2010

9.4 Bearbetning

En del konvertering mellan koordinatsystem var behövlig då dessa skiljer i hur data projekteras. Detta har skett mellan de olika svenska koordinatsystemen RT90 och SWEREF, vilket gjordes med hjälp av konverteringsprogrammet Swetrans. Vissa konverteringar gjordes även mellan filformat som till exempel MapInfo-format till ArcGIS.

Materialet med vägbommarna bearbetades en hel del manuellt. För att kunna bestämma vilka vägvagnsnitt som var lokaliserade efter en uppsatt vägbom var det tvungen att göras en hel del manuellt arbete. Detta gick ut på att skapa kartlager för de vägar där en vägbom, syns som en vit prick i Figur 21, orsakar vägblockering (röd). I vissa fall var dessa vägar fortfarande tillgängliga (grön) från ett annat håll. Detta togs i åtanke och sådana vägar markerades inte som otillgänglig vilket de vägar som befann sig enligt det första exemplet gjorde.

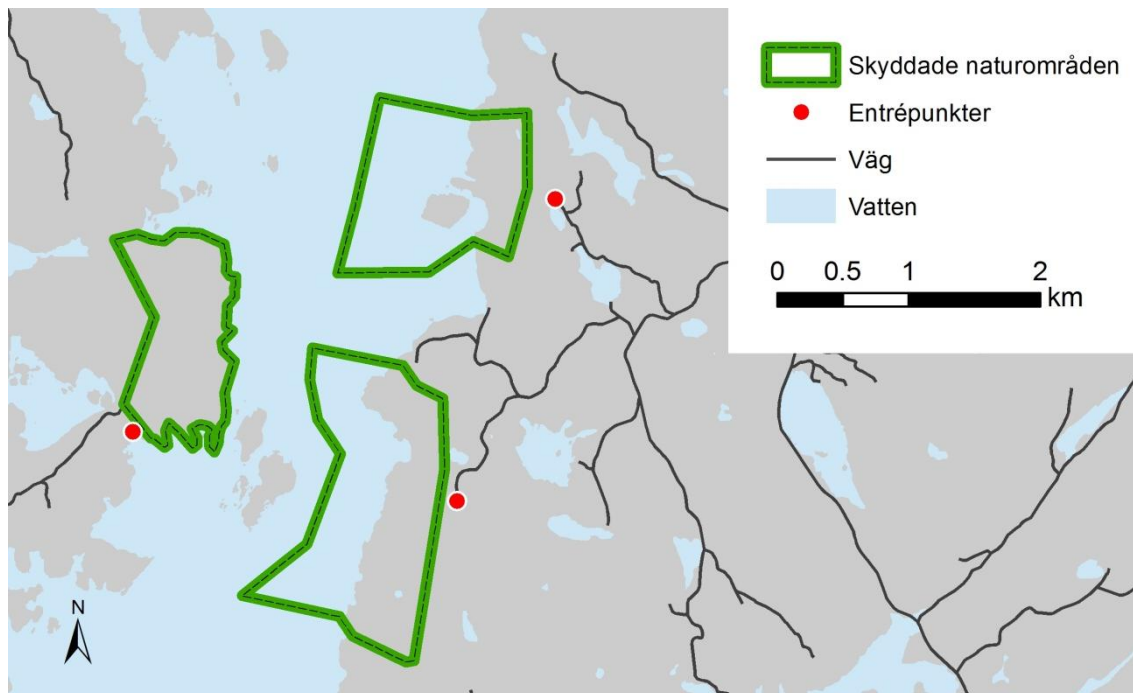

Figur 21. Exempel på vägsträckor med uppsatta vägbommar (vit prick). Vägar som en blir tillgängliga på grund av bom markerade med rött. Vägar som trots bom inte blockeras trots vägbom markeras med grönt (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

En hel del analyser gjordes med hjälp av Excel där data extraherades ur GIS genom att använda olika verktyg för att sedan bearbetas. Med hjälp av detta material kunde sedan diagram och tabeller framställas.

För att kunna göra restidsberäkningar i CRA-databasen behövde det finnas målpunkter. Dessa var tvungna att lokaliserades och digitaliserades in i ett lager. Badplatserna och motionsgården hade redan väl definierade punkter men inte de skyddade naturområdena. Detta innebar att alla dessa blev tvungna att representeras med en punkt istället för en yta, ses i Figur 22. Vilket blev där inträde enklast görs till exempel en entrézon, och i vissa fall fanns dessa. För naturreservat är det inte alltid säkert att det finns en självklar punkt att starta från. Därför fick vissa uppskattningar göras genom att se på kartor över reservatet samt undersöka Väst kuststiftelsens hemsida för beskrivning av

naturreservat (Väst kuststiftelsen 5, 2010). Där fanns i vissa fall utsatt hur besökare enklast tar sig till reservatet. I de fall där detta inte framgick gjordes en uppskattning genom att kolla på terrängkartan över området. Fanns där en stig genom eller in i reservatet valdes denna som startpunkt. I andra fall valdes platser där det såg ut att finnas möjlighet att kunna parkera en bil. Parkeringar fanns ej utsatta på terrängkartan, annars hade dessa valts som målpunkter i anslutning till de skyddade naturområdena.

Figur 22. Exempel på målpunkt (röd) utsatt vid ett skyddat naturområde (grönt) (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

9.5 Metoddiskussion och källkritik

Allt datamaterial har kommit från sekundära källor. Det som kan påverkat resultatet är hur pass uppdaterad dessa data är, då gammal data kan ge felaktiga resultat. Det mesta materialet kommer från Digitala kartbiblioteket vilket är en tjänst som hör till Lantmäteriet och eftersom de är en statlig myndighet anses de ha väldigt trovärdig data. Vad som kan skapa problem vid analys av data från sekundära källor är vilken generaliseringsgrad, upplösning och skala som används. Sekundära data kan även ha påverkan på vilka analyser man kan utföra då dessa inte alltid passar för syftet. Upplösningen var inget problem då terrängkartan gav tillräcklig detaljrikedom för de analyser som utfördes.

De material som är hämtat ur CRAs databas om restid utgår enbart från skyltad hastighet på vägarna. Modellen tar ej hänsyn till acceleration, inbromsning, väjningsregler eller köbildning. Denna analys har därför hög reabilitet, då samma resultat kan fås vid repetition, men lägre validitet, då den inte behöver överensstämja med verkligheten. När vägnätet inte räcker till för att nå målpunkten gör modellen en beräkning för hur lång tid det tar att gå den resterande biten. Denna tid påverkar självklart resultatet, dock är det väldigt få personer som inte bor i anslutning till en väg. Detta fel kan

därför antas vara minimalt och kan bortses från²⁵. Modellen tar dessutom inte hänsyn till den praktiska aspekten som att man är tvungen att kunna ställa bilen någonstans när man tagit sig till den önskvärda platsen. Vilket gör att det kanske inte är möjligt att stanna vid den platsen som angavs som målpunkt. Utgångspunkter för restidsanalyser valdes till Ed centrum, då en stor del av befolkningen är lokaliserad kring tätorten. Det gjordes även analyser där restiden beräknades till närmaste intressepunkt från alla delar av kommunen. Detta för att visa hur den fysiska tillgängligheten till närmaste område ser ut, oavsett var befolkningen bor.

Något som kan ha spelat stor roll för analysen av restid är hur väl valda målpunkterna har varit. Eftersom det var tvunget att göras grova uppskattningar kring vad som kan anses vara en entrépunkt till ett skyddat naturområde, kan de punkter valdes vara felaktiga och borde egentligen representerats av en punkt på andra sidan reservatet. Eller att det inte finns någon plats som är väl lämpad överhuvudtaget. Endast i ett fåtal fall var valet självklart och detta kan ha påverkat restiden.

GILDA innehåller data från olika register bland annat Skatteverket. Detta är en databas som används på forskarnivå och därför anses dess tillförlitlighet vara väldigt hög. Befolkningsdatat var från 2006 och var indelat efter ålder och kön. Upplösningen kan vara så hög som på 100 meters-nivå (information om hur många och vilka individer som finns inom en ruta med sidor om 100 m). Befolkningsdatat var från 2006 då kommuninvånarna var 4900 (GILDA, 2006). År 2008 var denna siffra 4729. Detta gör att invånarantalet är något högre än vad den var två år tidigare. Detta kan ha påverkat resultatet då nyare data hade visat ett längre antal individer vid beräkningar.

Alla bommar i analysen antogs vara stängda. Detta då vissa bommar kan växlar mellan att vara stängda och öppna. Vissa kan vara öppna eller stängda året runt medan vissa kan vara låsta under långa perioder som 5-15 år för att sedan vara öppna ett par år. Bertil Lundahl vid Skogsstyrelsen menar dock att det vanligare att en vägbom går från öppen till stängd än tvärt om och de som är stängda har ofta lås. Oavsett om dessa är stängda eller öppna så kan allmänheten hindras att med bil ta sig in på de vägar som har vägbom, eftersom de kan riskera att bli inlåsta. Även de utan lås kan riskera att låsas av markägare eller av personer som arbetar i området²⁶. Eftersom det är svårt att veta huruvida en bom är öppen eller stängd gjordes antagandet att alla bommar är stängda. Detta ger såklart en påverkan på resultatet, vilket kan ses som att vägarna är mindre tillgängliga än vad de i praktiken är. Men eftersom en bom kan anses som ett hinder oavsett om den är stängd eller ej så kan det ändå ge ett rimligt svar.

²⁵ Larsson, A, samtal 11 maj 2010

²⁶ Lundahl, B, mailkontakt 25 mars 2010

10 Resultat och analys

10.1 Introduktion

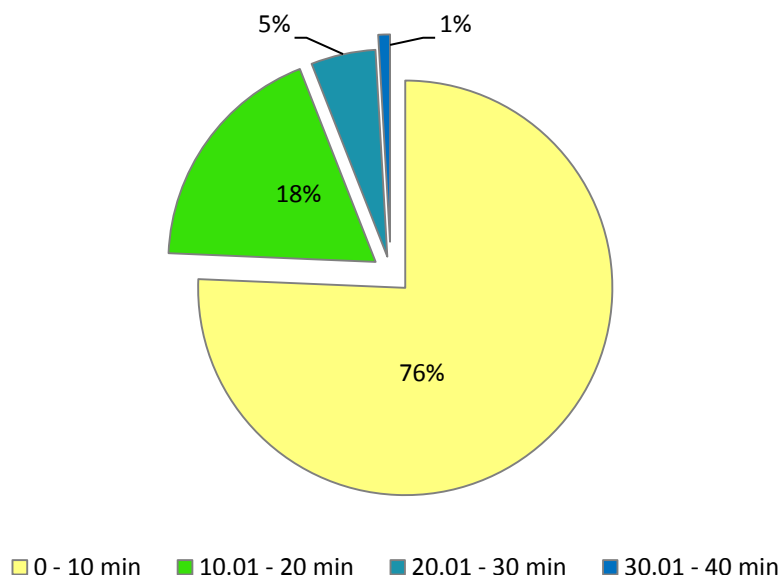
Frågeställningen som detta kapitel hade som uppgift att besvara var hur den fysiska tillgängligheten ser ut till naturpräglade områden i kommunen, även kallade intressepunkter. Dessa platser är skyddade naturområden, badplatser och motionsgården Tavlan.

Dessa beräkningar är utförda så att de visar på restiden från centrum (torget i tätorten Ed) till olika intressepunkter, men även från alla delar av kommunen till närmaste intressepunkt.

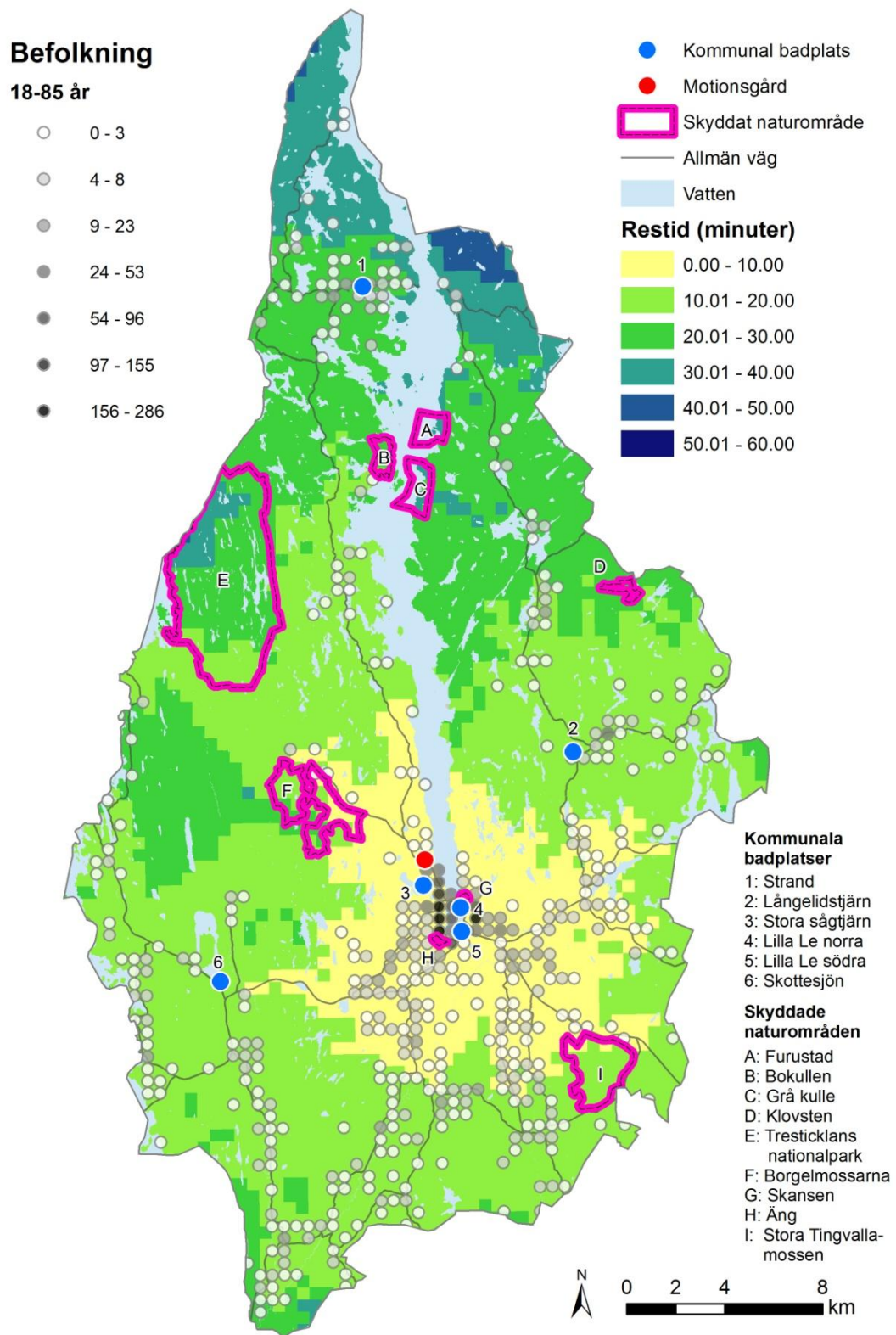
De beräkningar som gjorts med avseende på befolkning tog endast med personer i åldern mellan 18-85 år. Den totala befolkningssiffran på alla invånare i detta åldersspann är 3728 personer (GILDA, 2006).

10.2 Restid med bil från Eds tätort

Dessa restider är beräknade från centrum till de valda intressepunkterna. Restiderna delades upp i intervall om tio minuter. Figur 23 kan fördelningen av kommuninvånarna inom varje intervall ses. Där syns att större delen av kommuninvånarna bor inom ett tio minuters intervall från Ed centrum. Intervallen som syns på kartan i Figur 24 är färgade från blått till gult genom grönt. Där mörkblått är det restidsintervall som ligger längst bort från centrum och gult är det som ligger närmast. Det syns även att många av kommuninvånarna är lokaliserade kring centralorten Ed. Cirka en fjärdedel av kommuninvånarna bor utanför denna gräns och befinner sig i intervallet 10.01-30 min, ingen bor i intervallen högre än 40 min.

Figur 23. Andel av kommuninvånare mellan 18-85 år inom respektive restidsintervall från Ed centrum ut i kommunen (källa: Befolkningsdata individdatabasen GILDA 2006).

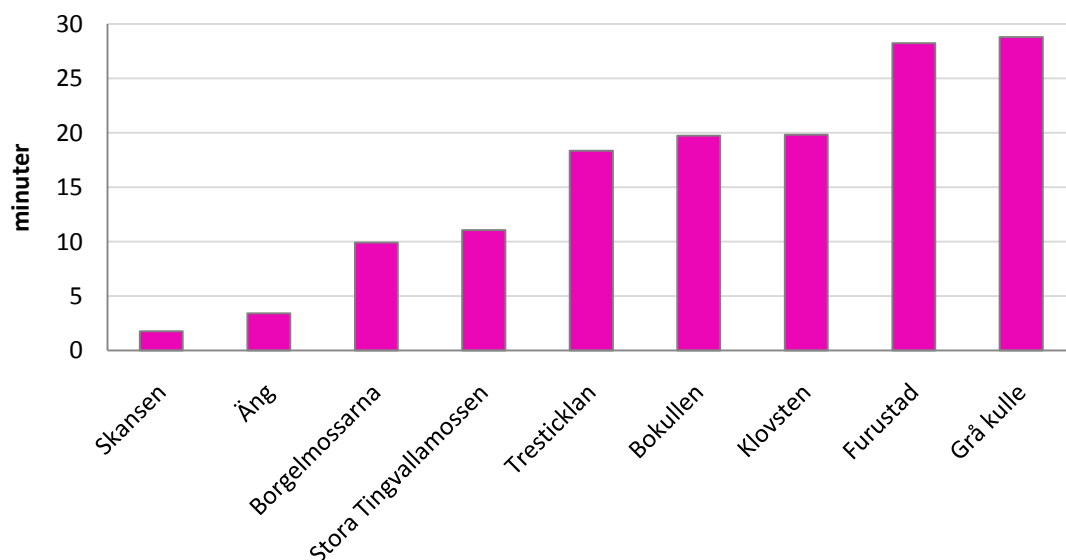

Figur 24. Restidsintervall från Ed centrum ut i kommunen och befolkningsspridningen i kommunen (18-85 år) (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet, GILDA och CRA)

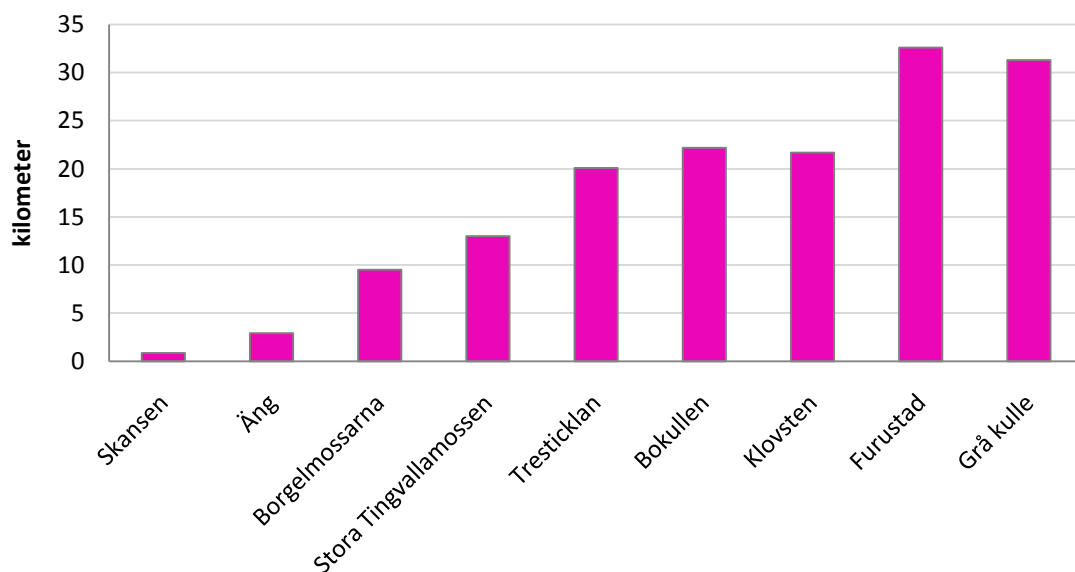
Vid analys av restid från Eds centrum så framkom det att det tar max 30 min att nå alla skyddade naturområden i kommunen med bil, vilket framgår av Figur 25. Skansen och Äng som är lokaliserade precis i utkanten av tätorten tar endast cirka två till tre minuter att nå med bil. Därefter följer de två områden som ligger kring tio minuters resväg från Ed: Borgelemossarna och Stora Tingvallamossen. Därefter följer Bokullen, Klovsten, Furustad, Grå kulle och Tresticklans nationalpark, vilka kan nå på ca 20 min. Dessa områden ligger inte i anslutning till allmän väg och även om enskild väg leder fram till dessa områden kan besökare tvingas att gå en bit till fots för att nå området. Som kan ses i Figur 24 är det de områden som ligger i anslutning till eller i närheten av allmän väg (Skansen, Äng, Borgelemossarna och Stora Tingvallamossen) som nås snabbast.

Vi ser dessutom att inte bara restiden till reservaten Äng och Skansen som är kort utan många människor bor också väldigt nära dessa områden. Förutom Stora Tingvallamossen så bor det inte speciellt många människor i närheten till de andra reservaten, och inte heller nationalparken Tresticklan.

Diagrammet i Figur 25 visar en trend på linjär stigning i restid från de från Ed närliggande områdena till de mer avlägsna. I Figur 26 syns också att de områden som tar längst tid att åka till är också i de flesta fall de som ligger längst bort, bortsett från Grå kulle som ligger aningen längre bort än Furustad men går snabbare att ta sig till enligt modellen. Klovsten ligger avståndsmässigt lite närmare i avstånd men tar ändå ungefär lika lång tid att resa till som Bokullen. Detta kan tyda på bättre vägar och därmed högre skyltad hastighet till de områden som nås snabbare. I de traditionella sätten att se på tillgänglighet antas det att det är det fysiska avståndet (och tätt kopplat till det är även restid) som styr de rumsliga valen och därmed styr även tillgängligheten (Muhammad, 2006).

Figur 25. Restid med bil från Ed centrum till kommunens skyddade naturområden. (källa: CRA)

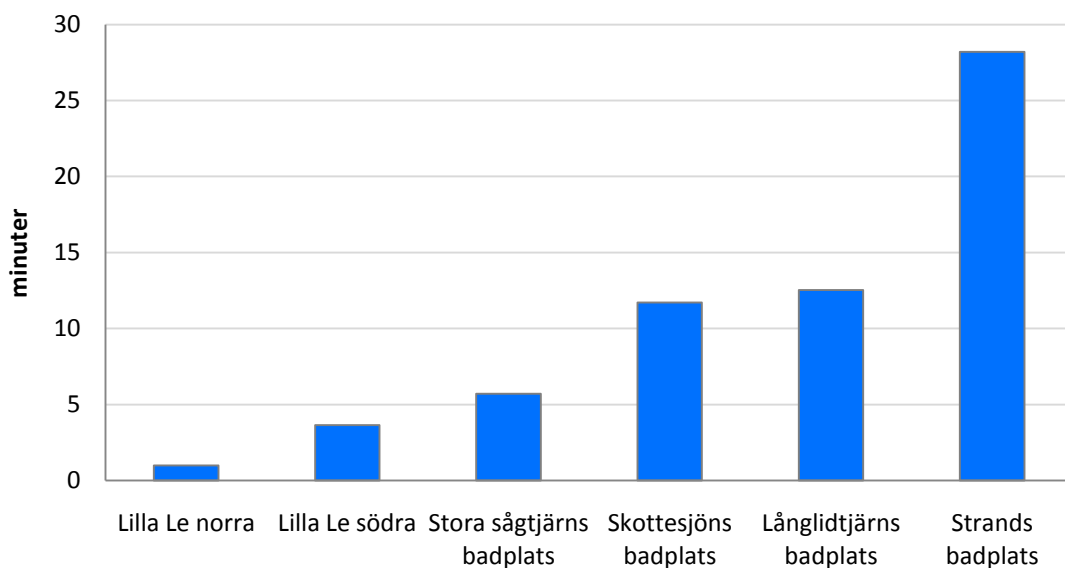

Figur 26. Avstånd från Ed centrum till kommunens skyddade naturområden (källa: Eniro).

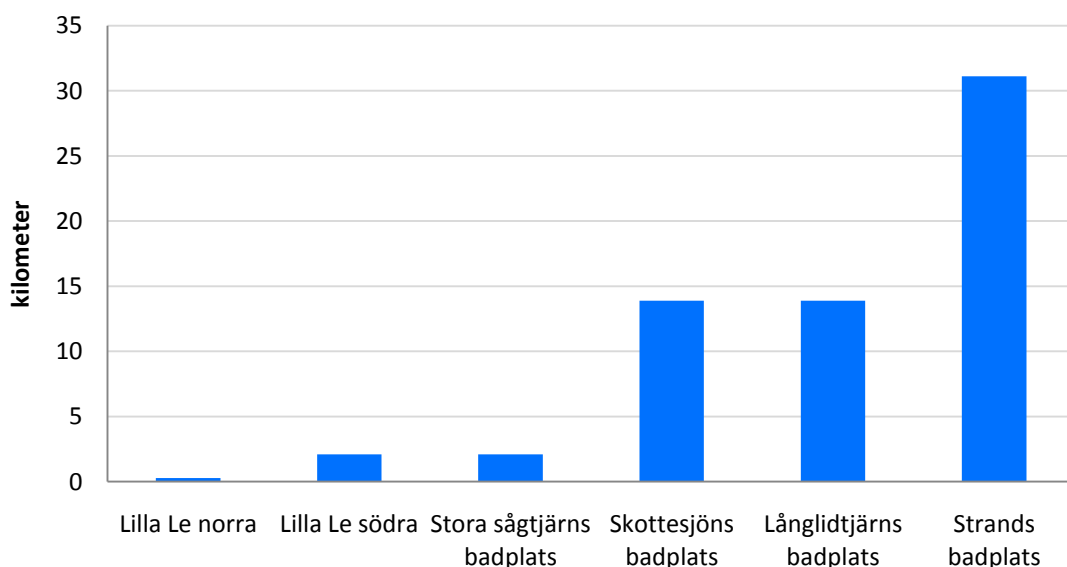
Som kan ses i Figur 24 är Stora sågtjärn, Lilla Le norra- och södra de badplatser som ligger i anslutning till eller i tätorten. Dessa kan nås på ca 4-6 min med bil från centrum. Skottesjön och Långlidtjärn ligger båda ungefär lika långt från centrum och kan nås på ca 15 min. Badplatserna är som mest belägna ca 200 m från allmän väg, förutom Långlidtjärn och Stora Sågtjärn där avståndet är ca 500 m. Här leder dock enskild väg fram till platsen.

Figur 27 visar de beräkningar som gjorts på hur lång restiden är från Ed centrum till de kommunala badplatserna. Dessa visar sig alla vara nåbara inom ca 15 min med bil förutom Strands badplats som är belägen norrut i kommunen sticker ut och tar ca 28 min att resa till. Eftersom den tar lång tid att åka till denna badplats är den fysiska tillgängligheten till denna plats låg för de som bor i Ed. Dessutom tar det mer än hälften så lång tid att nå övriga badplatser.

Om man jämför Figur 27 och Figur 28 syns att de badplatser som ligger långt bort är också de som tar längst till att köra till. En badplats som sticker ut är Stora Sågtjärns badplats som tar lite längre tid att åka till än Lilla Le södra trots att de ligger ungefär lika långt bort. Detta kan tyda på lägre tillgänglighet till denna plats och bero på att man till exempel måste ställa bilen lite längre från badplatsen och sedan gå till fots den sista biten.

Figur 27. Restid med bil från Ed centrum till kommunens badplatser (källa: CRA).

Figur 28. Avstånd från Ed centrum till kommunens badplatser (källa: Eniro).

Restiden till motionsgården Tavlan är något kortare än till Stora sågtjärns badplats trots att den ligger längre från Ed (se Figur 24). Motionsgården ligger lokaliserad precis intill allmän väg och sträckan man är tvungen att gå innan man når platsen är nästintill obefintlig. Restiden med bil från centrum till motionsgården är cirka 3,5 min och sträckan är 2,6 km. Detta visar på hög tillgänglighet för de innevånare som bor i närheten av Eds centrum.

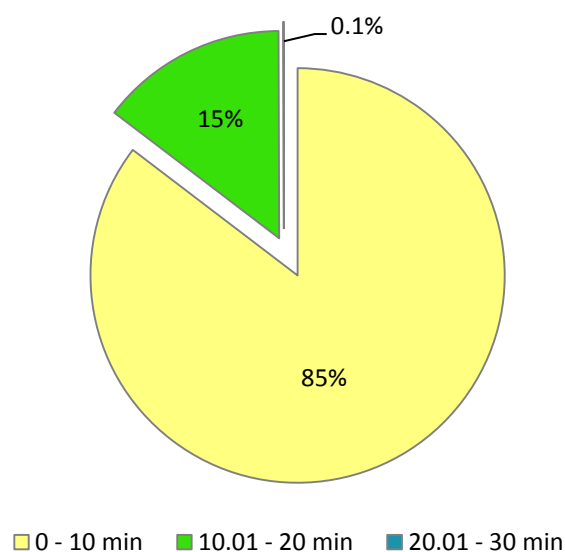
Eftersom en stor del av befolkningen är koncentrerad kring centralorten Ed gör detta att tillgängligheten är bra till de badplatser och skyddade naturområden som ligger i anslutning till orten. Stor del behöver därför inte nödvändigtvis ta bilen utan har gångavstånd till dessa. Även värt att påpeka är att Dals-Ed är en kommun som är rik på sjöar och vattendrag. Kommuninvånarna behöver inte nödvändigtvis ha långt till andra badplatser än de som kommunen tillhandahåller.

10.3 Restid med bil från alla delar av kommunen

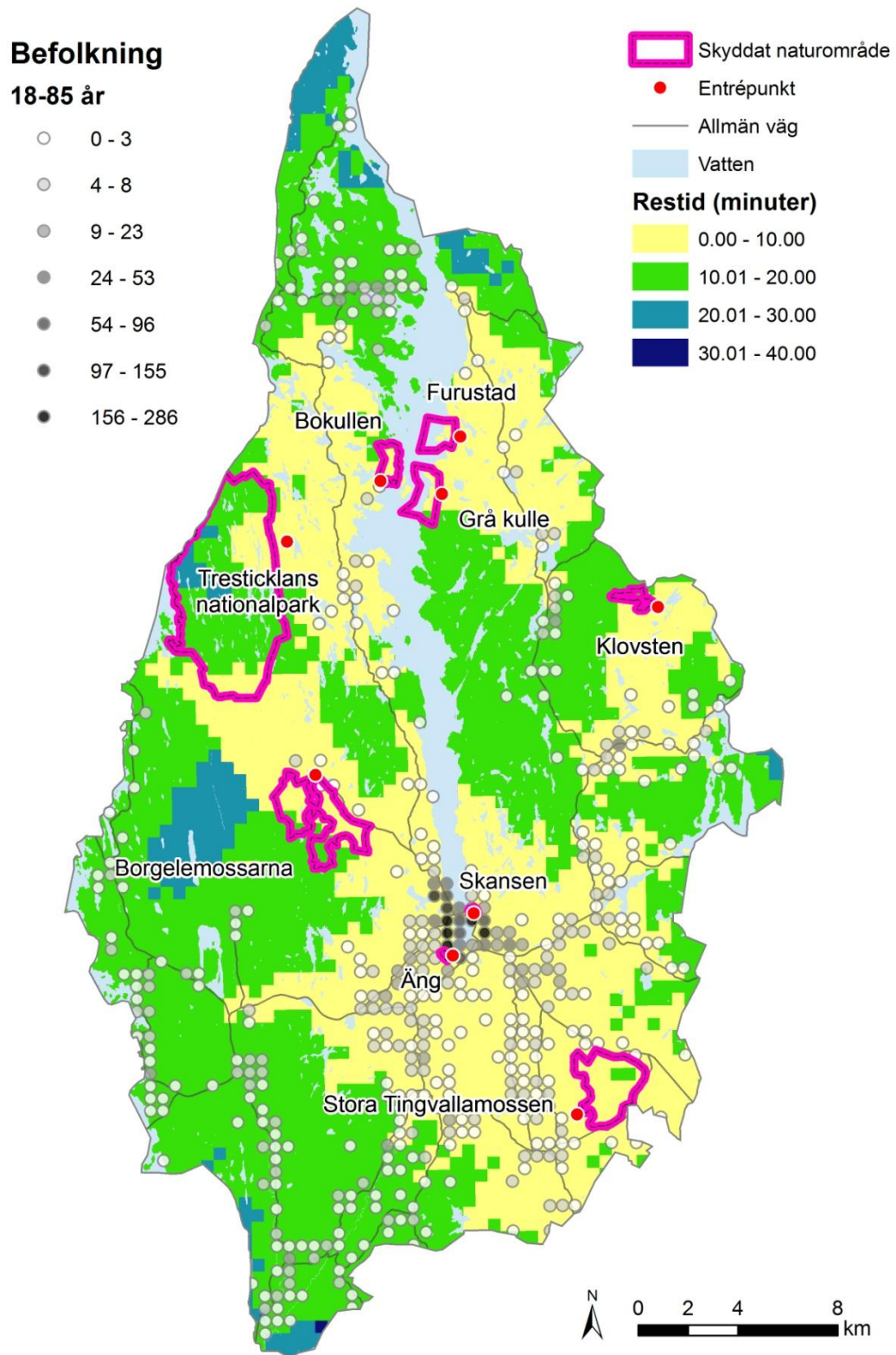
Dessa beräkningar är visar på hur lång restiden är till valda intressepunkter från alla områden i kommunen. Diagrammen är kopplade till restiden och visar hur många som bor inom de olika restidsintervallen. Restiderna är även här beräknade med bil.

Till skyddade naturområden

En stor del av befolkningen bor inom 10 min med bil till ett skyddat naturområde, vilket framgår i Figur 29. Ungefär 86 % av alla kommuninvånare har bara tio minuters bilfärd för att nå ett sådant område. I Figur 30 kan man se att största delen av denna befolkning är de som bor i Ed, vilka har väldigt nära till naturreservaten Skansen eller Äng. Största delen av de som har längre än 10 min till ett skyddat naturområde bor i den sydvästra eller norra delen av kommunen. De som bor utanför 20 min intervallet är endast två personer. Intervallen som syns på kartan i är färgade från blått till gult genom grönt. Där mörkblått är det restidsintervall som ligger längst bort från centrum och gult är det som ligger närmast.

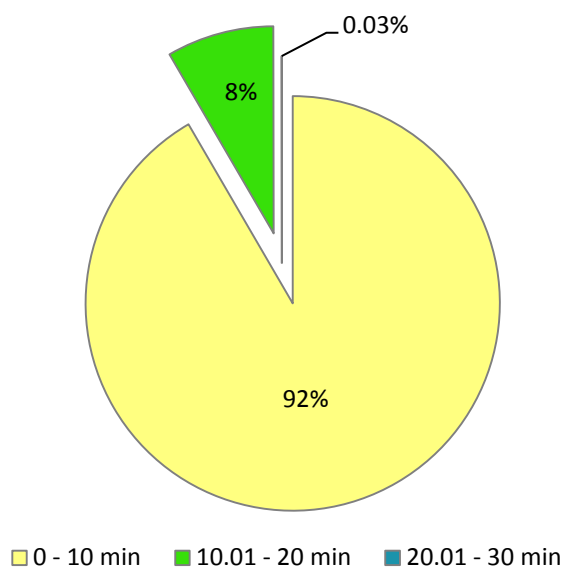
Figur 29. Andel av kommuninvånare mellan 18-85 år inom olika restidsintervall från skyddade naturområden (källa: GILDA och CRA).

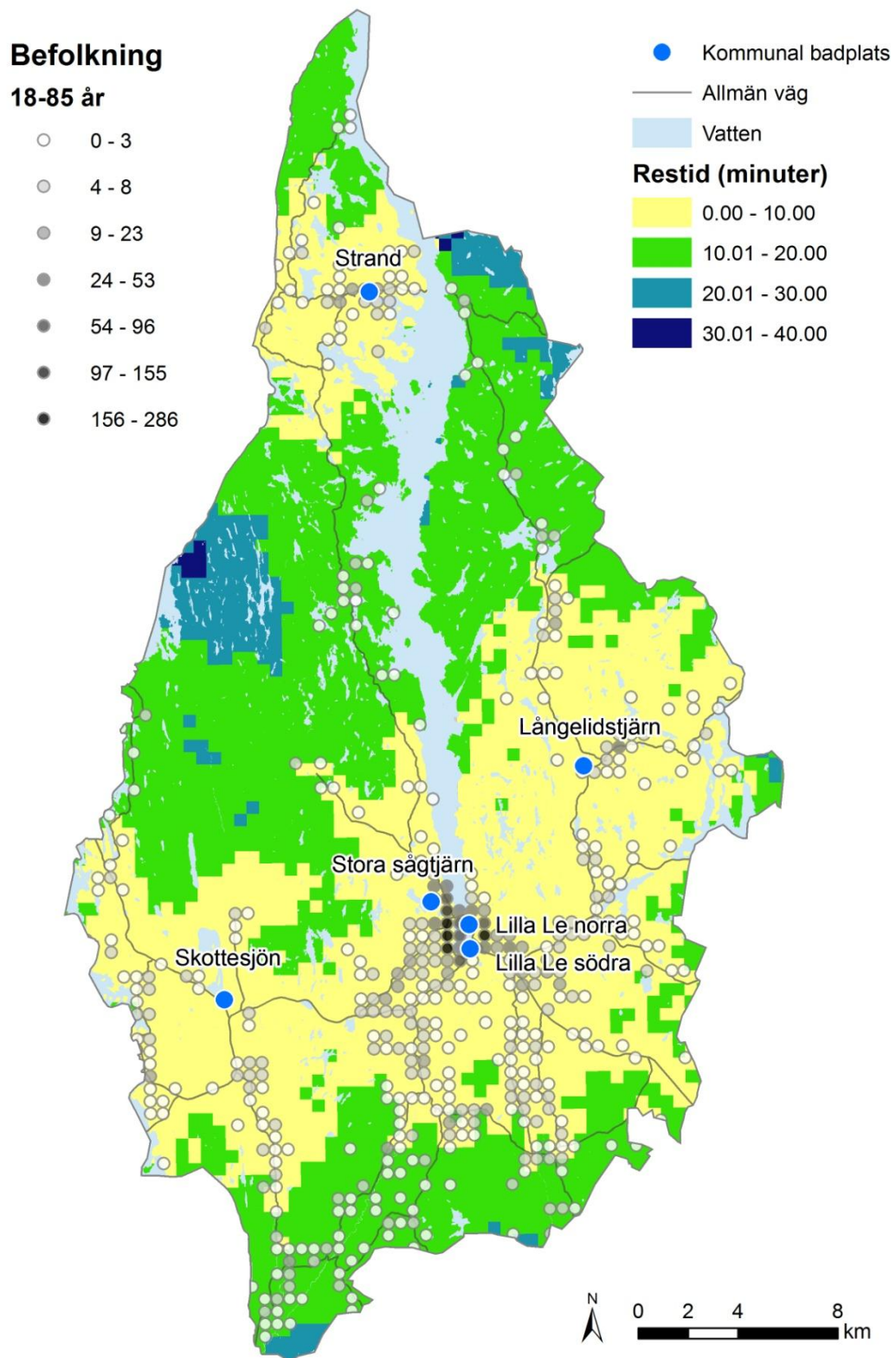
Figur 30. Restid till närmaste skyddade naturområden från alla delar av kommunen (källa: GILDA & CRA).

Till kommunala badplatser

Inom Dals-Eds kommun så har 92 % av invånarna max tio minuters resväg med bil för att komma till någon av kommunens badplatser, vilket kan ses i Figur 31. Endast en person bor i intervallet högre än 20 min. I Figur 32 syns att de badplatser som finns i anslutning till tätorten Ed, Stora Sågtjärn, Lilla Lenorra och södra också är omgivet av en stor del av befolkningen. Endast 8 % av befolkningen befinner sig i intervallet 10-20 min. Den största delen av dessa är de som bor i de sydligaste och mellersta delarna av kommunen. Det går också att se att väldigt många personer bor i närhet till badplatserna som ligger i trakten kring Ed.

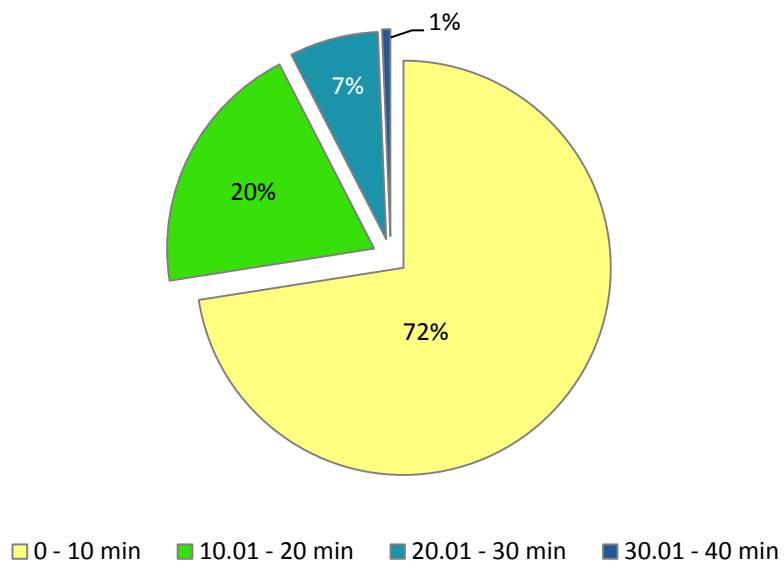
Figur 31. Andel av kommuninvånare mellan 18-85 år inom olika restidsintervall från kommunala badplatser (källa: GILDA & CRA).

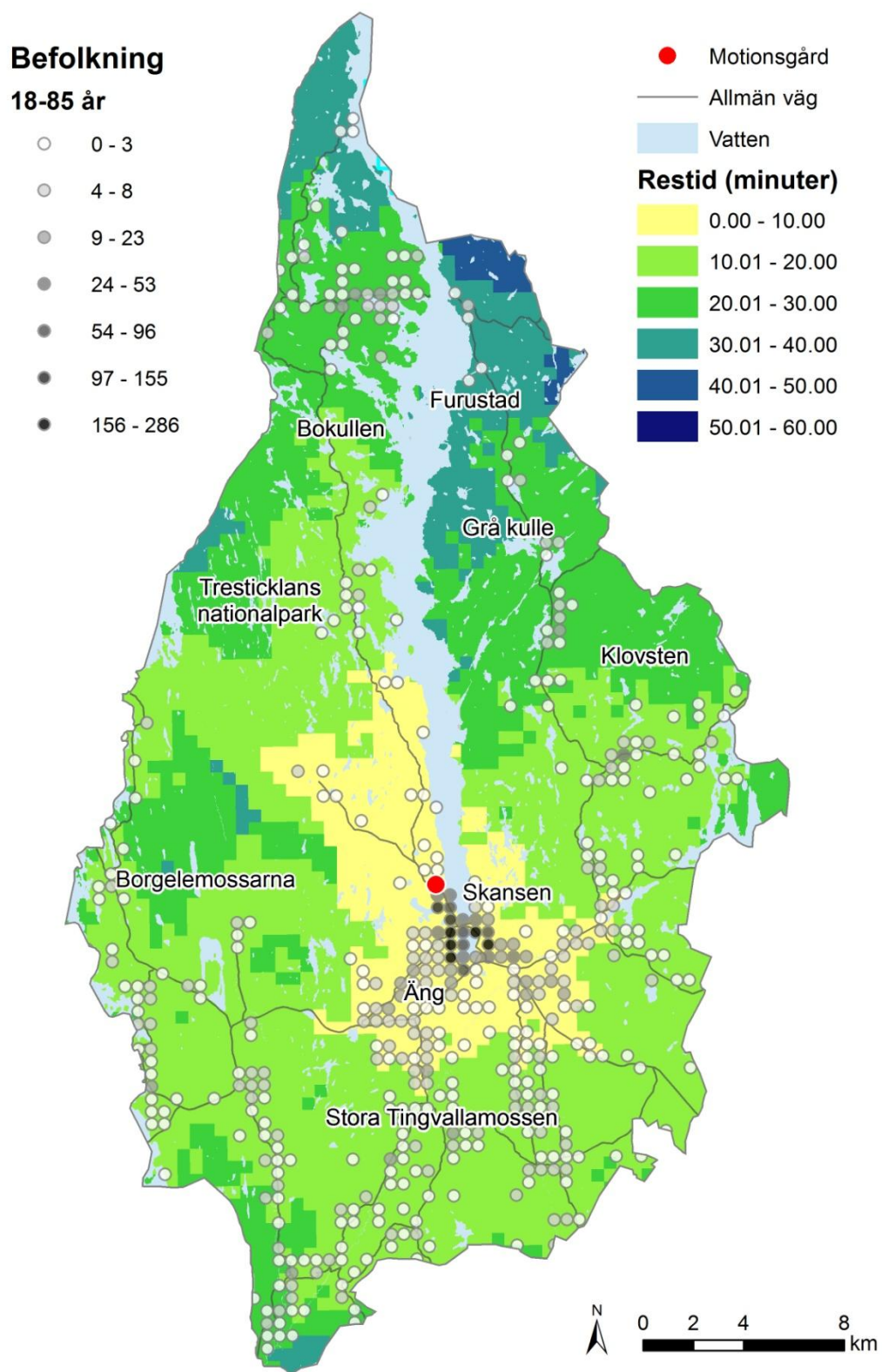
Figur 32. Restid till närmaste kommunala badplats från alla delar av kommunen (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet, GILDA & CRA).

Till motionsgården

Motionsgården Tavlan som ligger beläget nordväst om Ed är en plats som över 70 % av befolkningen har mindre än tio minuters resväg till med bil. Ungefär en fjärdedel av kommuninvånarna har längre än tio minuter bilfärd för att ta sig till motionsgården. Varav 8 % av dem har mer än 20 min resväg. Detta tyder på att en stor del av befolkningen har hög tillgänglighet till motionsgården då en stor del av befolkningen kan nå denna på ganska kort tid. Som syns i Figur 34 så är det de som har långt till motionsgården som bor på andra sidan Stora Le i nordöstra delarna av kommunen.

Figur 33. Andel av kommuninvånare mellan 18-85 år inom olika restidsintervall från motionsgården. (källa: GILDA).

Figur 34. Restid till motionsgården Tavlan från alla delar av kommunen (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet, GILDA & CRA).

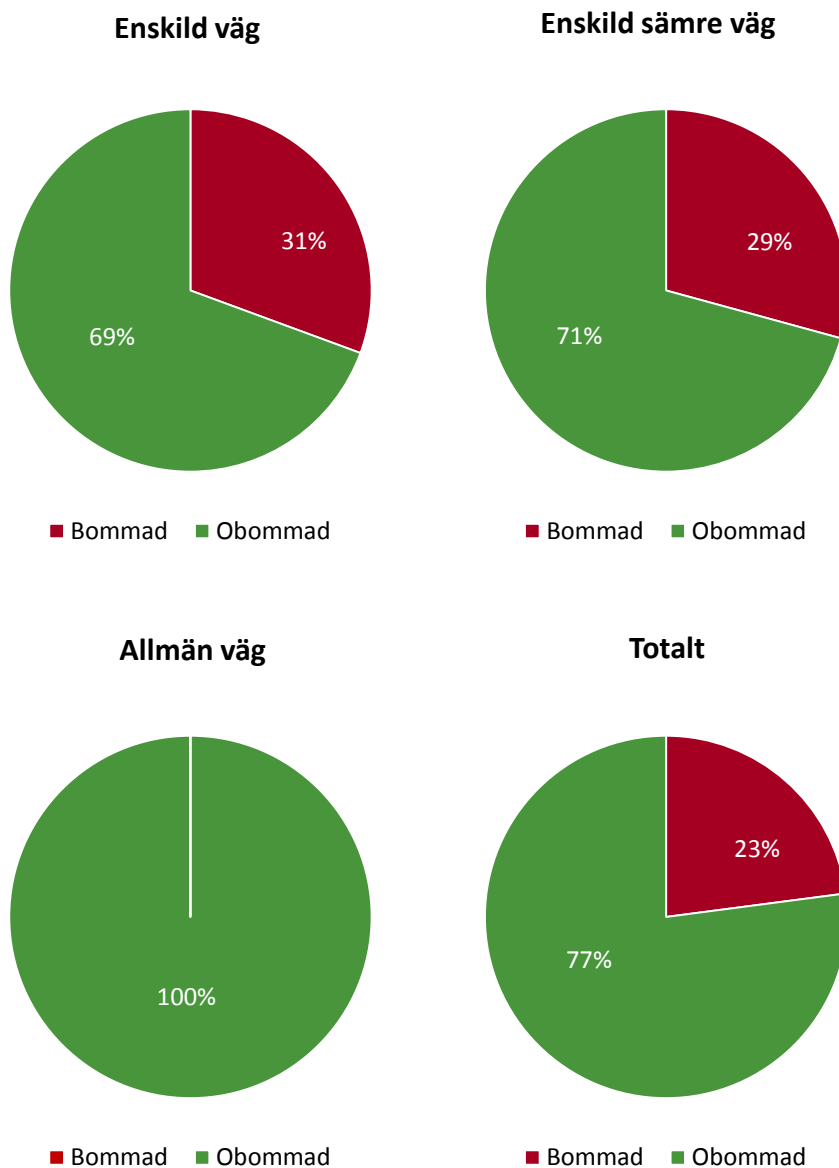
10.4 Väg bommar i kommunen

Beräkningarna på bommarna är baserade på väglängder och utgår från att de bommar som finns i kommunen hindrar folk att med bil köra längre på vägen. En mer noggrann beskrivning angående hur väg bommarna hanteras om huruvida de är stängda eller öppna finns i "Metoddiskussion och källkritik" på sidan 66.

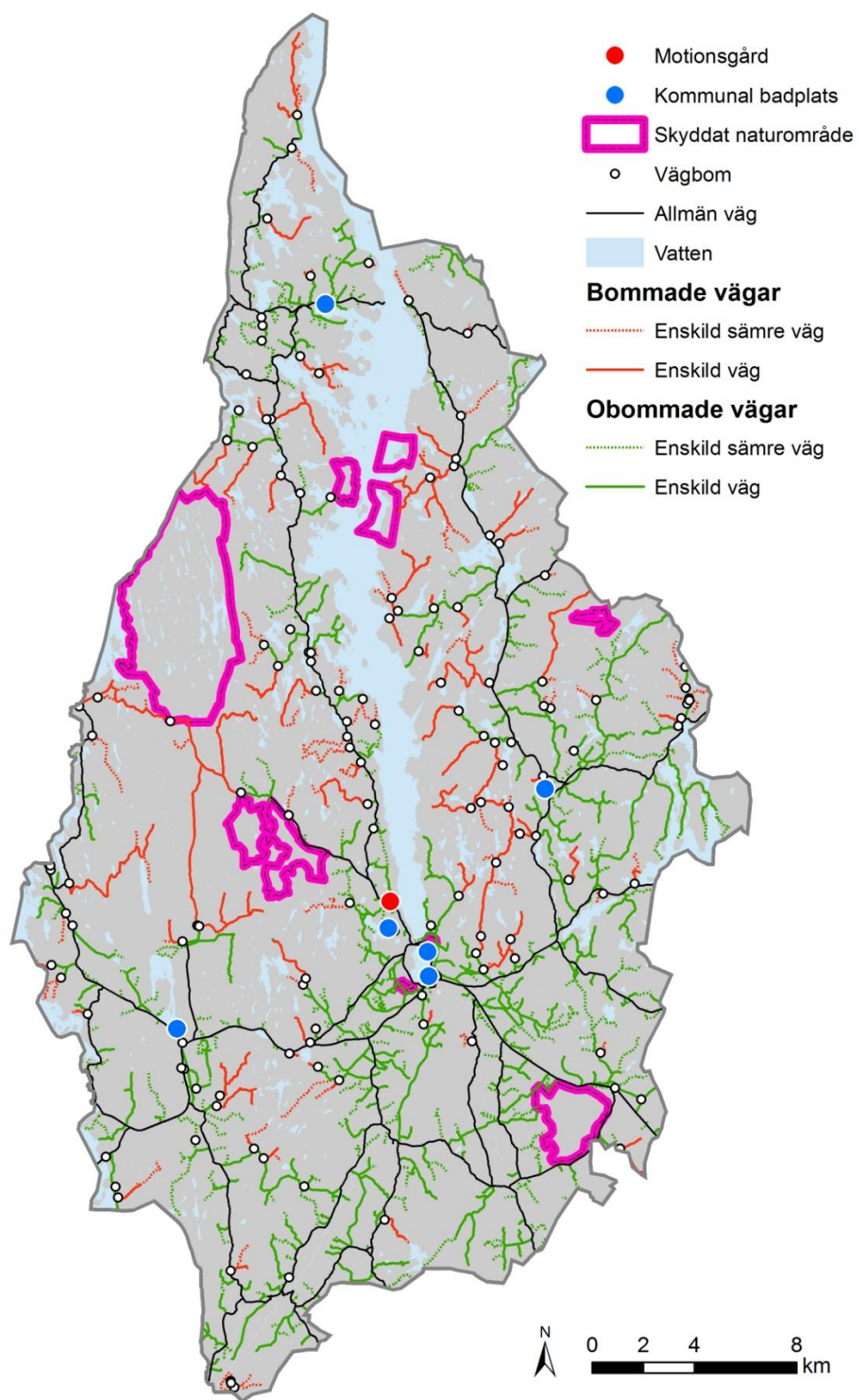
Resultatet från denna analys visar vilka delar och hur stor andel av vägnätet som blir otillgänglig genom väg bommar. I kommunen finns 140 väg bommar utsatta på terrängkartan från Lantmäteriet. I Figur 35 syns hur stor andel av den totala väg sträckningen som finns bakom en väg bom. De allmänna vägarna saknar helt väg bommar medan enskilda och enskilda sämre väg ar har ett gemensamt snitt på ca 30 %, vilket betyder att cirka en tredjedel av alla enskilda väg ar i kommunen finns bakom en väg bom. Totalt visar det sig att över en femtedel av vägnätet i kommunen kan vara hindrade av väg bommar.

På kartan i Figur 36 kan det urskiljas stora områden i väster och även områden kring östra sidan av sjön Stora Le som blir otillgängliga på grund av väg bommar. Det syns även att de flesta väg bommarna finns i de mellersta och norra delarna av kommunen. Där är dessutom de väg sträckor som finns bakom bom oftast längre än de i söder, där det endast finns ett fåtal korta väg sträckor som befinner sig bakom en väg bom. Intressant här är att det kan finnas väg bommar efter varandra, men det räcker med att en bom i början på ett vägnätverk för att skärma av en stor del, något som är tydligt i vissa fall i området öster om Stora Le.

Det syns även att det endast ett av de tre naturreservat i norr går att nå med bil på grund av väg bommar. Två av dessa var de som angavs enklare att nå sjövägen (Väst kust stiftelsen 3, 2010 ; Läns styrelsen Västra Götalands Län 2, 2009), vilket gör områden om än mer otillgängligt. Det största skyddade naturområdet i väst är Tresticklans nationalpark vilket endast är åtkomligt via en enskild väg ifrån öster, då vägarna från söder och norr är bommade. Den först nämnda är dock den väg som leder fram till entré zonen för parken. De resterande områdena ligger i anslutning till allmän väg. Alla kommunala badplatser ligger också i anslutning till allmän väg och blir därför inte hindrade av väg bommar. Detta gäller även för motionsgården Tavlan, till vilken tillgängligheten inte påverkas av bommar.

Figur 35. Andel av vägsträcka under respektive vägtyp som finns bakom en vägbom (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

Figur 36. Vägar i kommunen som är tillgänglig och blir otillgängliga till följd av vägbommar (källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet).

11 Slutsatser och diskussion

Ur ett tillgänglighetsperspektiv så har de som bor i Eds tätort hög tillgänglighet till badplatser då hälften av dessa ligger inom kort avstånd från centrum. Motionsgården Tavlan är även den tillgänglig inom kort tid för en stor del av befolkningen. För att nå dessa områden krävs därför inte hög rörlighet av tätortsborna, då det kan vara möjligt att nå dessa områden på andra sätt än med bil, till exempel till fots eller med cykel. Som nämnt tidigare är Dals-Ed dessutom en kommun med mycket naturpräglade områden och invånarna behöver inte nödvändigtvis röra sig långt för att nå ett sådant område.

Gällande de skyddade naturområdena är den generella tillgängligheten, ur ett restidsperspektiv, hög för större delen av kommuninvånarna då många bor nära ett skyddat naturområde. En stor del av dessa bor nära de två tätortsnära reservaten Äng och Skansen. För nationalparken och de större reservaten är tillgängligheten sämre för de som bor i Ed, då det tar längre tid att nå dessa. Dessutom kan vägbommar hindra folk att komma nära några av de skyddade naturområdena med bil. Det är dock osagt hur tillgängligheten till dessa områden är när de väl har kommit fram. De praktiska aspekterna så som var det finns möjlighet att parkera spelar självklart också en roll på tillgängligheten.

Vägbommar är något som inte påverkar tillgängligheten till de naturpräglade områden som beskrivs i analysen i stor utsträckning. Endast tillgängligheten till några av de skyddade naturområdena kan enligt tillgänglighetsanalysen påverkas av vägbommar. Dock kan det tänkas att dessa vägbommar får andra konsekvenser. Till exempel om man vill besöka andra naturpräglade områden än de som är beskrivna i analysen. För att till kunna sjösätta en kanot kan det vara tvunget att komma nära vattnet med bil. Då kan vägbommar hindra folk att komma tillräckligt nära och kan på så vis området otillgängligt.

12 Referenser

- Andersen, I (1998). *Den uppenbara verkligheten - val av samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Dals-Eds kommun 1 (2003). *Översiktsplan ÖP 03 - Huvudrapport : Användning av mark- och vattenområden*. Tillgänglig: <<http://www.dalsed.se/download/1109/huvudrapportantagenavkf20031217113.pdf>> (2010-05-03).
- Dals-Eds kommun 2 (2003). *Översiktsplan ÖP 03 - Planeringsförutsättningar*. Tillgänglig: <<http://www.dalsed.se/download/1110/op03planforutsattningarantagande031119.pdf>> (2010-04-22)
- Dals-Eds kommun (2005). *Sköna bad i rena vatten*. Tillgänglig: <<http://www.sbp.dalsed.se/broschyr/default.asp?lang=s&art=1007&kat=Aktiviteter>> (2010-05-03)
- Dals-Eds kommun (2009). *Folkmängd efter ålder, kön och civilstånd*. Tillgänglig: <<http://www.dalsed.se/download/45381/aldersgrupperdalsedskommun.pdf>> (2010-05-13).
- Dals-Eds kommun 1 (2010). *Om Dals-Ed*. Tillgänglig: <<http://www.dalsed.se/page/483/omdalsed.htm>> (2010-04-20).
- Dals-Eds kommun 2 (2010). *Resa till och från Ed*. Tillgänglig: <<http://www.dalsed.se/page/3927/kommunikationer.htm>> (2010-05-06)
- Dals-Eds Näringsliv (2010). *Näringslivet i Dals-Ed*. Tillgänglig: <<http://www.naringsliv-dalsed.se/>> (2010-04-23)
- Ejlertsson, G (2005). *Enkäten i praktiken : En handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Emmelin, L (1997). *Turism - Friluftsliv - Naturvård: Ett triangeldrama*. Östersund: Mitthögskolan
- Fredman, P, Karlsson, S-E, Romild, U & Sandell, K. (2008a). *Vilka är ute i naturen? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Östersund: Friluftsliv i förändring. Rapport 1
- Fredman, P, Karlsson, S-E, Romild, U & Sandell, K. (2008b). *Vara i naturen - varför eller varför inte? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Östersund: Friluftsliv i förändring. Rapport 2
- Fredman, P, Karlsson, S-E, Romild, U & Sandell, K. (2008c). *Besöka naturen - hemma eller borta? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Östersund: Friluftsliv i förändring. Rapport 3
- Fredman, P, Karlsson, S-E, Romild, U & Sandell, K. (2008d). *Vad är friluftsliv? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Östersund: Friluftsliv i förändring. Rapport 4
- Gil Solá, A (2009). *Vägen till jobbet : Om kvinnors och mäns arbetsresor i förändring*. Lic.-avh. Göteborgs universitet. Göteborg: Univ.
- Hanson, S (2004). *The Geography of Urban Transportation*. New York: Guilford Press
- Harrie, L (2008). *Geografisk informationsbehandling : Teori, metoder och tillämpningar*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.
- Henningson, S (2008). *Hagen i staden : Betydelsen av den "vilda" naturen runt knuten*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Hägerstrand, T (1992). *Mobility and transportations : Are economics and technology the only limits?* Facta & Futura. vol 2, nr 2.

Lunds Universitet (2010). *Tidsgeografi*. Tillgänglig: <<http://www.keg.lu.se/html/tid.aspx>> (2010-05-06).

Länsstyrelsen Skåne Län (2009). *Naturvårdsprogram för Skåne län*. Tillgänglig: <http://www.lst.se/skane/naturen_i_skane/Natur_och_vattenvard/Planeringsunderlag/Naturvardsprogram/> (2010-04-21)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län (2005). *Statligt bidrag till det lokala naturvårdsprojektet*. Tillgängligt: <<http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/044228CC-EE7D-4BBC-8FB5-2994F5039D1D/16489/DalsEd2005.pdf>> (2010-05-03)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län 1 (2009). *Ed*. Tillgänglig: <<http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Naturvard/Naturreservat/Dalsed/Ed/>> (2010-04-30)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län 2 (senast uppdaterad 2009-12-04). *Grå kulle*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Naturvard/Naturreservat/Dalsed/Gra_kulle/> (2010-04-30)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län 3 (senast uppdaterad 2009-12-04). *Äng*. Tillgänglig: <<http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Naturvard/Naturreservat/Dalsed/Ang/>> (2010-04-30)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län 1 (senast uppdaterad 2010-02-24). *Klovsten*. Tillgänglig: <<http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Naturvard/Naturreservat/Dalsed/Klovsten/>> (2010-04-30)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län 2 (senast uppdaterad 2010-03-01). *Tresticklans nationalpark*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Naturvard/Naturreservat/Dalsed/Tresticklans_nationalpark/> (2010-04-30)

Miljömålsportalen (senast uppdaterad 2009-11-20). *Om miljömålen*. Tillgänglig: <<http://www.miljomal.se/Om-miljomalen/>> (2010-05-18)

Miller, H (2007). *Societies and Cities in the Age of Instant Access*. Dordrecht: Springer Netherlands

Muhammad, S (2006). *New meanings and Measures of Accessibility in the Age of Information and Communication Technologies*. Tillgänglig: <http://www.uic.edu/cuppa/cityfutures/papers/webpapers/cityfuturespapers/session2_5/2_5urbanization.pdf> (2010-05-25)

Nationalencyklopedin 1 (2010). *Dals-Ed*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/dals-ed/150067>> (2010-04-22).

Nationalencyklopedin 2 (2010). *Ekosystemtjänster*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/ekosystemtjanster>> (2004-02-28).

Nationalencyklopedin 3 (2010). *Enskilda vägar*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/enskild-vag>> (2004-05-11).

Nationalencyklopedin 4 (2010). *Friluftsliv*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/sve/friluftsliv>> (2004-05-11).

Nationalencyklopedin 5 (2010). *Myr*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/myr/261241>> (2010-04-30)

Nationalencyklopedin 6 (2010). *Natur*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/natur>> (2004-04-27).

Nationalencyklopedin 7 (2010). *Naturreservat*. Tillgänglig: <<http://ne.se/lang/naturreservat>> (2010-04-23)

Nationalencyklopedin 8 (2010). *Tidsgeografi*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/tidsgeografi>> (2004-05-05).

Nationalencyklopedin 9 (2010). *Kvalitativ metod*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/kvalitativ-metod>> (2010-05-04).

Nationalencyklopedin 10 (2010). *Bortfall*. Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/bortfall>> (2010-04-14)

Naturvårdsverket (2005a). *Friluftsliv och turism i Fulufjället : Före – efter nationalparksbildningen*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5467.

Naturvårdsverket (2005b). *Planering och förvaltning för friluftsliv : En forskningsöversikt*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5468.

Naturvårdsverket (2006). *Regionala och kommunala friluftsplaner : Inledande metodstudie i Uppsala län*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5612.

Naturvårdsverket 1 (senast uppdaterad 2007-01-07). *Natura 2000 i Sverige*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Detta-ar-naturvard/Natura-2000-natverk-for-vardefull-natur/Natura-2000-i-Sverige/>> (2010-05-18)

Naturvårdsverket 2(senast uppdaterad 2007-03-05). *Områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Skydd-och-skotsel-av-vardefull-natur/omraden-av-riksintresse/Omraden-av-riksintresse-for-naturvard-och-friluftsliv/>> (2010-05-19)

Naturvårdsverket (2007a). *Friluftsanordningar : En vägledning för planering och förvaltning*. Stockholm: Naturvårdsverket. ISBN 91-620-1257-6.

Naturvårdsverket (2007b). *Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5633.

Naturvårdsverket 1 (senast uppdaterad 2008-08-04). *Sätt att tillgängliggöra naturen*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Arbete-med-friluftsliv/Tillganglighet-och-information/Satt-att-tillgangliggora-naturen/>> (2010-04-09).

Naturvårdsverket 2 (2008). *LONA - Utvärdering av satsningen på lokala naturvårdsbidrag*. Tillgänglig:<http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/detta_ar_naturvard/LONA/LONA_miljokvalitetsmalen.pdf> (2010-05-03)

Naturvårdsverket 3 (senast uppdaterad 2008-08-08). *Naturen i tätorten*. Tillgänglig:<<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Valkommen-ut-i-naturen/naturen-i-tatorten/>> (2008-02-28).

Naturvårdsverket 1 (senast uppdaterad 2009-06-10). *Allemansrätten : Enskild väg*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Allemansratten--en-unik-mojlighet/Vad-galler-enligt-allemansratten/Allemansratten-Enskild-vag/>> (2010-03-05).

Naturvårdsverket 2 (senast uppdaterad 2009-06-10). *Allemansrätten en förutsättning för friluftslivet*. Tillgänglig:<<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Allemansratten--en-unik-mojlighet/Allemansratten-en-forutsattning-for-friluftslivet/>> (2010-04-28)

Naturvårdsverket 3 (senast uppdaterad 2009-01-28). *Tresticklan, Västra Götalands Län*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Nationalparker-och-andra-fina-platser/Nationalparker/Tresticklan/>> (2010-05-10)

Naturvårdsverket 4 (senast uppdaterad 2009-06-10). *Vad är allemansrätten?* Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Allemansratten--en-unik-mojlighet/Vad-ar-allemansratten/>> (2010-04-21)

Naturvårdsverket (2009). *Den lokala naturvårdssatsningens (LONAs). bidrag till uppfyllelse av miljökvalitetsmålen*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5922

Naturvårdsverket 2 (senast uppdaterad 2010-02-11). *Nationalparker*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Detta-ar-naturvard/Nationalparker-och-andra-satt-att-skydda-natur/Nationalparker/>> (2010-04-26)

Naturvårdsverket 3 (senast uppdaterad 2010-03-29). *Naturreservat*. Tillgänglig: <<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Nationalparker-och-andra-fina-platser/Naturreservat/>> (2010-04-23)

OnSpotStory. *Tillgänglig västkust*. Tillgängligt: <<http://onspotstory.com/guideplatser/tillgangligvaskust/default.asp>> (2010-04-21)

Sandell, K & Sörlin, S (2008). *Friluftshistoria: Från "hårdande friluftsliv" till ekoturism och miljöpedagogik*. Stockholm: Carlsson Bokförlag .

SIKA (2007). RES 2005-2006 : *Den nationella resvaneundersökningen*. Östersund: SIKA

Skogsstyrelsen (2005). *Tillgång till naturen för människor med funktionshinder*. Jönköping: Skogsstyrelsen

Statistiska Centralbyrån (2006). *Fritid 2006-07: Levnadsförhållanden*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0101_2006I07_BR_LE118BR0901.pdf> (2010-04-30). Rapport 118

Statistiska Centralbyrån (senast uppdaterad 2009-12-10). *Befolkningsstatistik*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____284084.aspx> (2010-03-01).

Statistiska Centralbyrån (senast uppdaterad 2010-03-26). *Befolkningsstatistik*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____231102.aspx> (2010-05-19).

Svenskt friluftsliv (2008). *Friluftslivet och samhället : Svenskt Friluftslivs friluftspolitiska program*. Hägersten: Svenskt friluftsliv.

Sveriges Kommuner och Landsting (senast uppdaterad 2009-05-12). *Kommungruppsindelning*. Tillgänglig: <http://www.skl.se/web/Kommungruppsindelning_1.aspx> (2010-05-01).

Trafikverket (senast uppdaterad 2010-02-17). *Om enskilda vägar*. Tillgänglig: <<http://trafikverket.se/Privat/Vagar-och-jarnvagar/Enskilda-vagar/Om-enskilda-vagar/>> (2010-05-17).

Vägverket (senast uppdaterad 2009-02-26). *Allmän - enskild väg*. Tillgänglig: <<http://www.vv.se/vagarna/Planera-och-bygga/Markatkomst/1-Lagar-och-forordningar/11-Allman--enskild-vag/>> (2010-05-23).

Västkuststiftelsen 1 (2010). *Bokullen*. Tillgänglig: <<http://www.vastkuststiftelsen.org/VisaNaturres.asp?id=309>> (2010-04-30)

Västkuststiftelsen 2 (2010). *Borgelemossarna*. Tillgänglig: <<http://www.vastkuststiftelsen.org/VisaNaturres.asp?id=759>> (2010-04-30)

Västkuststiftelsen 3 (2010). *Furustad*. Tillgänglig: <<http://www.vastkuststiftelsen.org/VisaNaturres.asp?id=310>> (2010-04-30)

Västkuststiftelsen 4 (2010). *Tingvallamossen*. Tillgänglig: <<http://www.vastkuststiftelsen.org/VisaNaturres.asp?id=311>> (2010-04-30)

Västkuststiftelsen 5 (2010). *Naturreservat/områden i Dals Ed kommun*. Tillgänglig: <<http://www.vastkuststiftelsen.se/VisaKommun.asp?id=2>> (2010-05-11)

Västsverige (2010). *Motionsgården Tavlan*. Tillgänglig:
<<http://www.vastsverige.com/sv/dalsed/products/47506/Motionsgarden-Tavlan/>> (2010-05-03)

Muntliga källor

Larsson, A. Prefekt Kulturgeografiska institutionen. Göteborgs Universitet

Lundahl, B. Kontaktperson Bengtsfors, Dals-Ed och Strömstad kommun. Skogsstyrelsen.

Sandqvist, H-G. Avdelningen för miljöstrategi och naturvård. Dalslands miljökontor.

Datakällor

CRA - Centrum för Regional Analys.

Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet. Tillgängligt: <<https://butik.metrria.se/digibib/index.php>>
(2010-04-14).

Eniro. Tillgängligt: <<http://kartor.eniro.se/vagbeskrivning/>> (2010-05-22).

GILDA - Geografisk Individbaserad Longitudinell Databas för Analys (2006).

Din vistelse i naturen

Enkätundersökning om vistelsen i Dals-Eds natur

Tänk på detta när du besvarar enkäten:

- Frågorna måste besvaras av den enkäten är adresserad till.
- Frågorna handlar endast om företeelser i naturen inom Dals-Eds kommun.
- Frågorna avser endast din vistelse i naturen på din fritid. Inkludera därför inte vistelser i samband med yrkesarbete, studier eller liknande.
- Med tillgänglighet menar vi möjligheten att kunna ta sig ut till olika platser i naturen. Det inkluderar även andra faktorer som t.ex. ovana, brist på kunskap eller funktionshinder.
- Vissa frågor kan handla om något du är mindre intresserad av, likväl är dina svar mycket viktiga för oss.
- Även om du tycker att några frågor är svåra att besvara exakt, svara så gott du kan. Dina svar är värdefulla även om de är ungefärliga.

Glöm inte att returnera enkäten i det redan frankerade svarskuvertet inom de närmaste dagarna.

Frågor om din bakgrund

1. Är du kvinna eller man? ₁ Kvinna ₂ Man
2. Vilket år är du född? 1 9 _ _
3. Bor du i Eds tätort? ₁ Ja ₂ Nej
4. Äger du fritidshus i kommunen? ₁ Ja ₂ Nej
5. Äger du skogs-/jordbruksmark i kommunen? ₁ Ja ₂ Nej

Frågor om vilka platser i naturen som du besöker

6. Var utövar du i huvudsak dina utomhusaktiviteter i naturen på fritiden inom kommunen? Markera ett alternativ.

0-5 km från din bostad	0-5 km från ditt fritidshus	Övriga områden utanför bebyggelse	Vet ej
☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀

7. Hur många gånger har du besökt följande typer av platser de senaste 12 månaderna, på fritiden inom kommunen? Markera med ett kryss per rad.

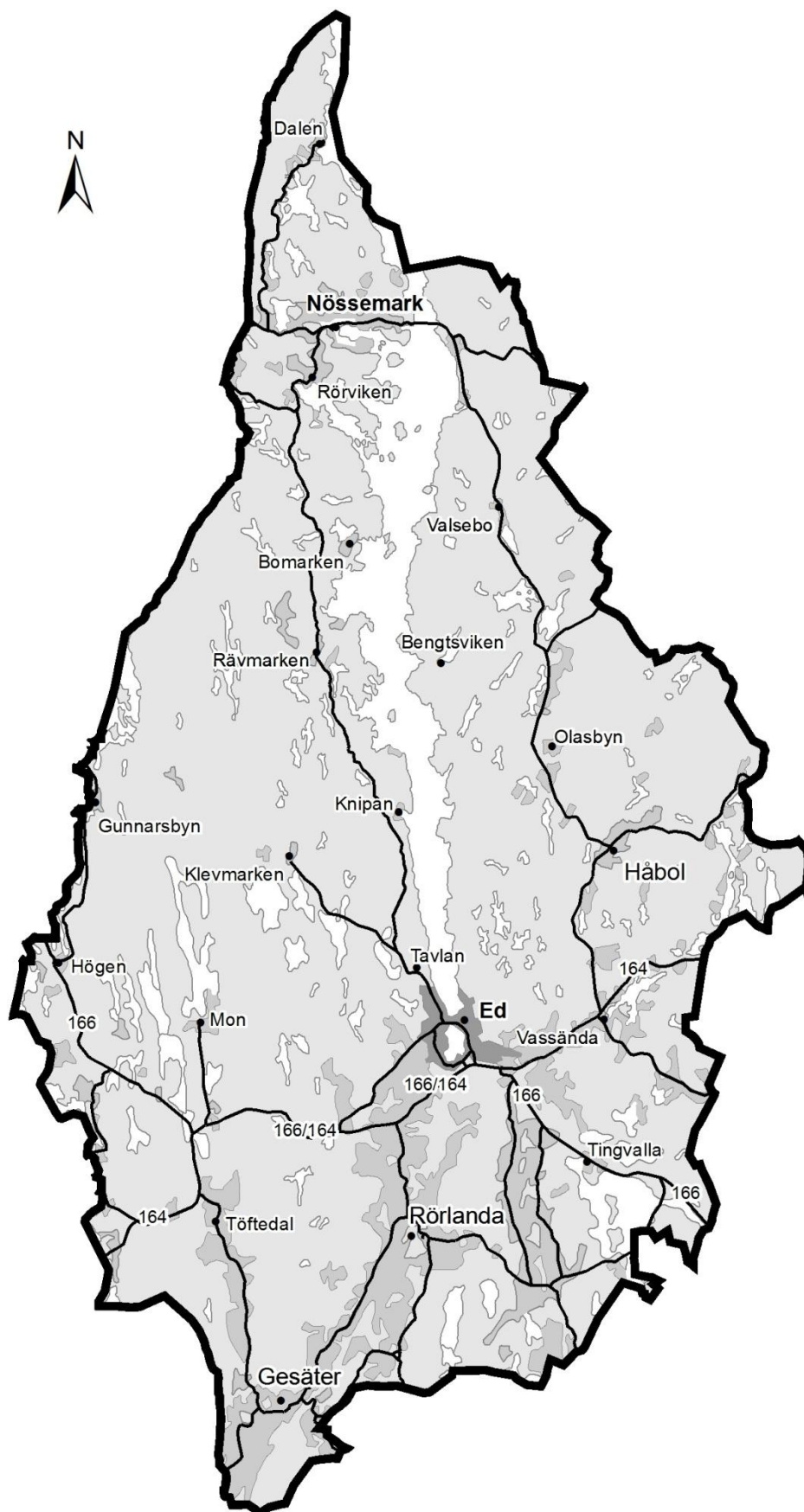
	Ingen gång	1-5 ggr	6-20 ggr	21-60 ggr	Mer än 60 ggr	Vet ej
1. Skogsområde	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
2. Sjö, strandområde	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
3. Vattendrag	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
4. Våtmark	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
5. Ängs- och hagmark	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
6. Annat: _____	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀

8. Hur ofta ägnar du dig åt respektive utomhusaktiviteter de senaste 12 månaderna i naturen på fritiden inom kommunen? Markera med ett kryss per rad.

	Ingen gång	1-5 ggr	6-20 ggr	21-60 ggr	Mer än 60 ggr	Vet ej
1. Strövat i skog och mark (t.ex. för att titta på naturen, plocka svamp och bär)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
2. Tagit nöjes- och motionspromenader av annat slag	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
3. Vandrat på vandringsleder	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
4. Joggat/terrängsprungit	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
5. Gått stavgång	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
6. Cyklat i terrängen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
7. Cyklat på vägar	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
8. Åkt rullskridskor/rullskidor	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
9. Badat i sjö/vattendrag	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
10. Paddlat kanot/kajak	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
11. Seglat	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
12. Åkt vattenskidor/wakeboard	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
13. Fiskat	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
14. Åkt längdskidor	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
15. Åkt skridskor/långfärdsskridskor	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
16. Kört/åkt motorbåt/vattenskoter	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
17. Kört/åkt snöskoter	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
18. Jagat	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
19. Orienterat	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀

20. Klättrat i berg	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
21. Åkt pulka/kälke	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
22. Redit på ridväg eller i terräng	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
23. Tältat/övernattat i naturen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
24. Haft picknick eller grillat i naturen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
25. Studerat växter/djur/fågelskådat	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀
26. Annat: _____	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₀

9. Titta på föregående fråga, välj ut max tre (3) av de aktiviteter du oftast utför. Markera sedan på kartan (med ett kryss per aktivitet) ungefär var i kommunen du utför dessa aktiviteter.

Frågor om vad som kan påverka tillgängligheten till olika platser i naturen

10. Det kan finnas många olika orsaker till varför man inte har möjlighet att ta sig ut i naturen i den utsträckning man önskar. Markera med kryss max tre (3) orsaker som kan hindra dig att ta dig ut i naturen på fritiden inom kommunen.

☐ ₁ Kostar för mycket pengar	☐ ₆ Saknar mod
☐ ₂ Alltför fysiskt krävande	☐ ₇ Saknar intresse
☐ ₃ Saknar tillgång till lämpliga platser/områden	☐ ₈ Familjesituationen
☐ ₄ Saknar någon att utöva den med	☐ ₉ Funktionshinder/sjukdom
☐ ₅ Saknar kunskap/är ovan	☐ ₁₀ Annat: _____

11. Ibland är möjligheterna begränsade att ta sig fram med bil på enskilda vägar. Hur begränsar följande faktorer din möjlighet att nå olika platser i naturen på fritiden inom kommunen? Markera med ett kryss per rad.

	Inte alls	Delvis	Till stor del	Helt och hållet	Vet ej
1. Vägkvalitet	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀
2. Skyltning	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀
3. Vägbommar	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀
4. Parkeringsmöjligheter	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀
5. Annan trafik	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀
6. Annat: _____	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₀

12. Hur tar du dig vanligtvis till olika platser i naturen på fritiden inom kommunen?

Rangordna alternativen med ett till sex (1-6) där ett (1) är det mest förekommande och sex (6) det minst förekommande.

1. Bil _____
2. Kollektivtrafik _____
3. Motorcykel/moped _____
4. Cykel _____
5. Till fots _____
6. Annat: _____

Frågor om vad som kan öka tillgängligheten till platser i naturen inom kommunen

13. Hur nöjd är du med tillhandahållandet av följande inom kommunen?

Markera med ett kryss per rad.

	Missnöjd	Varken eller	Nöjd	Vet ej
1. Vandringsleder	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
2. Elljusspår	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
3. Preparerade skidspår	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
4. Cykelvägar	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
5. Parkering vid naturområden	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
6. Skyltning och utställningar vid friluftsområden	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
7. Badplatser	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
8. Sjösättningsplatser	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
9. Lägerplatser	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
10. Rastplatser	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀

11. Toaletter	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
12. Underhåll av de ovanstående alternativen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
13. Renhållning av de ovanstående alternativen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
14. Guidade turer i naturen	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀
15. Informationsmaterial (hemsidor, broschyrer, kartor mm)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₀

14. Det finns många sätt att informera kommuninvånarna om olika utomhusaktiviteter som finns att tillgå på olika platser i naturen. På vilket sätt skulle du vilja ha information om dessa aktiviteter inom kommunen? Markera med kryss max tre (3) alternativ.

☐ ₁ TV	☐ ₆ Radio
☐ ₂ Tidning	☐ ₇ Internet
☐ ₃ Informationstavlor	☐ ₈ Postutskick
☐ ₄ E-post	☐ ₉ SMS
☐ ₅ Turistbyrå	☐ ₁₀ Annat: _____

15. Vad skulle kommunen kunna göra för att öka ditt intresse för naturen?

16. Vad skulle kommunen kunna göra för att öka tillgängligheten till naturen?

17. Övriga synpunkter:

Stort tack för din medverkan!

Kartmaterial bearbetat av Robert Ekberg, Jessica Lindquist och Martin Madar.
Källa: Digitala kartbiblioteket Lantmäteriet © Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0034

Bilaga 2

Hur många som svarat på frågorna/delfrågorna

Enkätfråga	Svarsalternativ	Antal	Andel
1. Kön		243	100%
2. Ålder		243	100%
3. Bostad		241	99%
4. Fritidshus		242	100%
5. Markägare		241	99%
6. Var utövar aktiviteter		232	95%
7. Platser i naturen	1. Skog	238	98%
	2. Sjö, strand	233	96%
	3. Vattendrag	226	93%
	4. Våtmark	222	91%
	5. Ängs och hagmark	228	94%
	6. Annat	59	24%
	Förklaring av annat	8	3%
8. Typer av aktiviteter	1. Strövat i skog och mark	238	98%
	2. Tagit nöjes- och motionspromenader	236	97%
	3. Vandrat på vandringsleder	232	95%
	4. Joggat/terrängsprungit	231	95%
	5. Gått stavgång	233	96%
	6. Cyklat i terrängen	230	95%
	7. Cyklat på vägar	234	96%
	8. Åkt rullskridskor/rullskidor	231	95%
	9. Badat i sjö/vattendrag	234	96%
	10. Paddlat kanot/kajak	232	95%
	11. Seglat	231	95%
	12. Åkt vattenskidor/wakeboard	232	95%
	13. Fiskat	233	96%
	14. Åkt längdskidor	232	95%
	15. Åkt skridskor/långfärdsskridskor	232	95%
	16. Kört/åkt motorbåt/vattenskoter	232	95%
	17. Kört/åkt snöskoter	232	95%
	18. Jagat	233	96%
	19. Orienterat	232	95%
	20. Klättrat i berg	231	95%
	21. Åkt pulka/kälke	232	95%
	22. Ridit på ridväg eller i terräng	233	96%
	23. Tältat/övernattat i naturen	232	95%
	24. Haft picknick eller grillat i naturen	234	96%
	25. Studerat växter/djur/fågelskådat	229	94%
	26. Annat	55	23%
	Förklaring av annat	13	5%

9. Var i kommunen man utför aktiviteter		231	95%
10. Mentala hinder	<i>Gjort 1 markering</i>	185	76%
	<i>Gjort 2 markeringar</i>	80	33%
	<i>Gjort 3 markeringar</i>	41	17%
	<i>Förklaring av annat</i>	60	25%
11. Fysiska hinder	<i>1. Vägkvalité</i>	217	89%
	<i>2. Skyltning</i>	215	88%
	<i>3. Vägbommar</i>	226	93%
	<i>4. Parkeringsmöjligheter</i>	218	90%
	<i>5. Annan trafik</i>	212	87%
	<i>6. Annat</i>	52	21%
	<i>Förklaring av annat</i>	3	1%
12. Hur ta sig runt	<i>1. Bil</i>	203	84%
	<i>2. Kollektivt</i>	140	58%
	<i>3. Motorcykel/moped</i>	139	57%
	<i>4. Cykel</i>	173	71%
	<i>5. Till fots</i>	210	86%
	<i>6. Annat</i>	70	29%
	<i>Förklaring av annat</i>	24	10%
13. Tillhandahållande	<i>1. Vandringsleder</i>	229	94%
	<i>2. Elljusspår</i>	230	95%
	<i>3. Preparerade skidspår</i>	229	94%
	<i>4. Cykelvägar</i>	227	93%
	<i>5. Parkering vid naturområden</i>	231	95%
	<i>6. Skyltning och utställningar</i>	227	93%
	<i>7. Badplatser</i>	231	95%
	<i>8. Sjösättningsplatser</i>	229	94%
	<i>9. Lägerplatser</i>	230	95%
	<i>10. Rastplatser</i>	232	95%
	<i>11. Toaletter</i>	231	95%
	<i>12. Underhåll av de ovanstående</i>	232	95%
	<i>13. Renhållning av de ovanstående</i>	232	95%
	<i>14. Guidade turer i naturen</i>	229	94%
	<i>15. Informationsmaterial</i>	230	95%
14. Information	<i>Gjort 1 markering</i>	232	95%
	<i>Gjort 2 markeringar</i>	201	83%
	<i>Gjort 3 markeringar</i>	172	71%
	<i>Förklaring av annat</i>	3	1%
15. Kommunen öka tillgängligheten		92	38%
16. Kommunen öka intresset		63	26%
17. Övrigt		51	21%